

જોહિની ઉર્ફે મરિયમ
// — અથવા —

ડા'કુની દીકરી.

વધુ માટે જુઓ પાનું ૮૨.

શ્રી "અનાવિદ્ય" પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ,

બરોડા પુરી બાગ-મુરગ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ !

અનુક્રમાક ૧૧૫૦૫ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ડાહ્યા દાહ્યા

વિષય ૧૫૫૨:૨

મોહિની ઉર્ફે મરીયમ

અથવા

ડાકુની દીકરી

અદ્ભુત રહસ્યથી ભરપૂર ડીટેક્ટીવ નવલકથા

છાયાની પ્રસિદ્ધ કતો

“ગુજરાની” સાહિત્ય મંદિર.

રાણપુર-સુરત.

દ્વિતિયાવૃત્તિ

પ્રા. ૨૦૦૦

૧૮૮૦

સને ૧૯૨૪.

(સર્વ હક પ્રસિદ્ધ કતાનિ સ્વાધિન છે.)

આભાર દર્શન.

આ નવલકથાની પ્રથમાવૃત્તિ મારા મિત્ર એમ. ચુનીલાલ મગનલાલ તરફથી પ્રકટ કરવામાં આવી હતી. ત્યાર બાદ સદરફુ નવલકથાની જેવીને તેવી માંગણી ચાલુ હોવાથી ફરી જાપી પ્રગટ કરવાની મેં મારા મિત્ર શા. ચુનીલાલ મગનલાલની સમ્મતિ માંગી તે શ્રેયસ્વીકારી જેથી ફરી આ બીજી આવૃત્તિ વાંચક બંધુના કરકમળમાં સાદર કરવાને બાંધ્યશાળી થયો છું. સુત્રોષુ કિંમત બહુના

લી. પ્રસિદ્ધ કર્તા
જેકીરાનદાસ ત્રિભુવનદાસ પટેલ.
અમદાવાદ.
ગુજરાતી કાંપોરાઈ.

જાપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા—

જેકીરાનદાસ ત્રિભુવનદાસ પટેલ.

સલાખતપુરા—મુરત.

મુરત બરાનપુરી બાગળ ઉપર આવેલા શ્રી 'અનાવિલ' પ્રિ-
પ્રેસમાં સ્થુભાઈ લલ્લુભાઈ દેશાઈએ જાપી.

પ્રસિદ્ધ કર્તાનો ખુલાસો.

મરેતાવના

એ કથા મુખ્ય છે, એમ સર્વત્ર નીર્વિવાદ માનવામાં આવે છે, એટલે તે સંબંધે બે ચાર શબ્દો નીવેદન કરવામાં અતિશયોક્તિ ગણાશે નહીં, પ્રસ્તુત નવલકથા મુળ હિંદી-ગાથાનો અનુવાદ છે. હરોગા હકુતરેમાં પ્રસિદ્ધતાને પામેલી ડાકુની ટીકરી નામની વાર્તાનું આ ભાષાંતર છે.

કથાનાયીકા, મરીયમ ઉર્ફે મોહીની એક અદ્ભુત સાહસ પૂર્ણ હીંદુ વીરાંગના છે. તે સાહસીક છે, સત્ય વક્તા છે, પ્રેમીની છે, ખુની છે, અને સતી શીરોમણી છે. આવા ગુણોનું એકજ વ્યક્તીમાં અલંકૃતપણું હોવું એ એક માનવદષ્ટિ એ અશ્વર્ય જનક ઘટના છે.

સહર નવલકથામાં ગવર્મેન્ટ કમિયારી બ્રાહ્મદુર રામસિંહની કાય પ્રજાલી. માંઝી, જીન અને ભંજનની વીરતા. ડાકુઓના દોરની વિટંબણા ઉન્માદ ભયાં ખોટા મોહ-પ્રેમનું પરીણામ બંસીધારિણી રમણીનું સતીત્વ, પારકે પૈસે પરમાનંદ કરનારા વીપયલ પટ પ્રામણ્ય-કુમારનો અતે-ડાકુની ટોળીનો નાશ. મરીયમ ઉર્ફે મોહીનીનો ભેદ. વીગેરે વીગેરે વીપયો એવાં તો રચીકર અને આકર્ષક છે કે એકવાર વાંચવા માંડેલું નોવેલ ફરી પુરૂ કર્યા વગર મુકવું ગમશે નહીં.

પ્રસ્તુત ભાષાંતર ડીટકટીવ પોલિસ નામક માસીકમાંથી મેળવવામાં આવેલું છે. જ્યોત્તી અત્રે તે ડીટકટીવ પોલિસ માસીકના અધીષ્ઠતી અને માલીકનો ઉપકાર માનવો અઘટીટ ગણાશે નહીં. તેઓને કૃતજ્ઞતા પુર્વક ઉપકાર માનીએ છીએ.

છેવટે ઇચ્છીએ છીએ કે પ્રસ્તુત નવલકથા ગુર્જર વાંચક વર્ગને સારા આદરને પ્રાપ્ત થશે. તો એજ માસિક માંહેલી બીજી અતંગત નવલકથાઓ વાંચક વર્ગના કર ક્રમણમાં સાદર સમર્પણ ફરીથી એજ નિવેદન.

લી૦ પ્રથમ પ્રસિદ્ધ કર્તા.

વિષય અનુક્રમણીકા.

- પ્રકરણ ૧ ૧. લું, ખુનની ખબર તપાસની તૈયારી,
 „ ૨. જી, તપાસ, ચાલુ ખુન, પર.
 „ ૩. „ નવું અજવાળું—મરિયમ.
 „ ૪. „ બંદીવાન રમણી-બંસીનો નાદ
 „ ૫. „ પદ્યાન, સોનાની અંગુડી,
 „ ૬. „ નિરાશા, તપાસ છોડી દીધી.
 „ ૭. „ અજવાળું નવો લેખાસ-નકલી-બેગમ
 „ ૮. „ ફરીથી શિકારની પાછળ શિકારી
 „ ૯. „ પીછો. શિકારની પાછળ શિકારી ચાલુ
 „ ૧૦. „ હિંમતની હદ, રત્નપાખીનાં જંગલમાં મરિયમની
 ગિરફતારી.
 „ ૧૧. „ ડાકુનો સામનો સમુદ્રમાં લડછ, ડીરકટીવની ક-તેહ.
 „ ૧૨. „ નકલી બેગમ, મરિયમ ઉફે પાલિતાની મુખ જીઆની
 „ ૧૩. „ બેદ બાંગો, મરિયમ ઉફે મોહિતીની મુખ જીઆની
 „ ૧૪. „ બેદનું ખુલ્લું-બેગમની ડાકુઓ
 „ ૧૫. „ પ-તો મળ્યો રામસિંહ ચક્રરમા એક નવીન સંન્યાસી
 „ ૧૬. „ ખુનપર ખુનનો ખુલાસો બે ખુનીઓની મિરફતારી
 અને છકાર
 „ ૧૭. „ રમણીનો પ-તો ડાકુઓને સજા પતિ પત્નનો મેળાપ
 „ ૧૮. „ છુટકારો, પતિ પત્નનો મેળાપ મહેનતુ ધનામ,
 બંસીનો મધુર સર.

મોહિની ભરૂં મરીયમ

અથવા

ડાકુની દીકરી.

પ્રકરણ ૧૭

ખુનની ખબર-તપાસની તૈયારી.

બાહાદુર ડિટેક્ટીવ રામસિંહે પોતાની કાર્યવાહીમાં ઘણું અચ્છુ નામ કાઢ્યું હતું, તેના ઉપર તેના ઉપરી અમલદારો બેકદ ખુશ રહેતા હતા. દરેક મુશ્કેલીમાં ભર્યા કેસનું કોકકું રામસિંહને હાથેજ ઉકેલાવામાં આવતું હતું.

રામસિંહ છેલ્લી કેટલીક મહેનતથી યાકી થોડો વખત આશા યશ લેયા (રજા માંગવા) ના વીચારવામાં હતો. તે પોતાની ઓરીસના હોલમાં બેઠો બેઠો ઓજ વિચાર કરી રહ્યો હતો, ટેબલપરના સરકારી કાગળને આમતેમ ઉથલાવતો હતો, એટલામાં બાજુપર મુકેલા ટેલી ફોન મંત્રમાં ટનનનન કરતો અવાજ થયો, તુરતજ રામસિંહે ટેલી ફોનનું સુમળુ ઉચકી કાને લાગાડ્યું, પાંચ મિનીટ ટેલીફોનની વાત.

ચીતમાં પચાર થઇ, ટેલીફોનમાં જે ખબર આવી તેથી રામસિંહ ચિંતાતુર દેખાતો હતો. તેણે તાકીદે પોતાનો ફેસ પહેરવા માંડ્યો.

વ્યંચક ! તું અધારિ ન થા, ટેલીફોનમાં શું ખબર આવી તે આપણે જાણવાની ખાસ જરૂર છે. કેમ. ટેલીફોન રામસિંહના ઉપરી અમલદાર તરફથી આવ્યો હતો અને તેમાં એવી મતલબ હતી કે;

“ તમે તાકીદે મૈમનસિંગ શુક્લાના માશુસ્ટ્રેટ પાસે જાઓ, તેઓએ મારી પાસે એક બાહોશ ડિક્ટીવની માંગણી કરી છે ત્યાં એ લયંકર ખૂન થયાના સમાચાર મળ્યાં છે, ત્યાંની પોલીસ એ ખુનીઓનો પતો મેળવવાને અશક્ત છે. ખૂન સંબંધીની વધુ પીગત તમે મૈમનસિંગના મેશુસ્ટ્રેટ પાસેથી સમજી લેશો.

આ હુકમ સાંભળતાજ રામસિંહ ચિંતાતુર થયો હતો. તેથીજ તેનાં મોઢાં ઉપર ઉદાસી જવામલી દેખાતી હતી, કારણ કે તેનો એક પૂરા બેટો લયંકર માંદગીને ખીજાને હતો. તેને છોડી બહારગામ કામગીરી પર જવું. એ રામસિંહનું હૃદય કબુલતું નહોતું. જેથી એ કામ ક્રોધ ખીજાને સોંપવાની બલામણુ કરવા તે પોતાના વડા અમલદાર પાસે ગયો.

રામસિંહનો ઉપરી અમલદાર અગ્રેજ હતો. તે રામસિંહને જોઇ નવાઇ પામ્યો અને પૂછ્યું કે, “ હજી તમે અહિં છો ! મૈમનસિંગ ક્યારે જવાના છો ? ”

રામસિંહે સલામ કરી પોતાના બેટાની બિમારી વિષે કહ્યું અને તેને બદલે ક્રોધ ખીજાને મોકલવા વિનંતિ કરી. પરંતુ મામલો બહુ મંલીર હોવાથી, સાહેબે તેને તે બદલતું સારું ઈનામ આપવા કહ્યું. સાચે જણાવ્યું કે આ કામ હું તમારા સિવાય ખીજાને સોંપી શકતો નથી.

રામસિંહે ઉપકાર સાથે સાહેબનો હુકમ માન્ય રાખી, તેમને તે સંબંધમાં વધારે વિગત પૂછતાં કહ્યું કે હું આપની પાસેથી એટલુંજ જાણવા માગું છું કે આ બે ખુન કેવી રીતે થવા પામ્યાં છે, આ સંબંધમાં આપની પાસે કાંઈ કાગળો આવ્યા છે ?

“નહિ,” સાહેબે જવાબ આપ્યો “પરંતુ માછસેટને ખબર મળી છે કે મૈમનસિંગ જીલ્લાની હદનો કોઈ ગ્રહસ્થ સિંહાર માટે હથિયારનો પાસ લેવા આવ્યો હતો તેજ મરેલો મળી આવ્યો છે. બીજું ખુન એક દરોગાનું કરવામાં આવ્યું છે. અને ખુનના ખબર બચંકર છે અને ખુનીનો પતો લગાવવો પણ મુશ્કેલ થઈ પડ્યો છે. તેટલા માટેજ એક ચાલાક અને અનુભવી ડિટેક્ટીવની જરૂર પડી છે. મેં તમોને તે કામને માટે યોગ્ય સમજી નીમ્યા છે. તમે આજને આજ અહિંથી જાઓ.

રામસિંહ જવાને તૈયાર થયો. પોતાના મકાનપર આવી તેણે પોતાનાં બેટાની સારવાર માટે ખંદોબસ્ત કર્યો અને સાંજની ગાડીમાં મૈમનસિંગ જવા રવાના થયો.

ગાડીમાં બેઠો બેઠો રામસિંહ પોતાના મનમાં વિચારતો હતો કે મૈમનસિંગ આકરગંજ વિગેરે સ્થળોના લોકો બહુજ વિદ્વત છે. તેઓ પોતાના બેદનો જાણી પતો લાગવા દેતા નથી. જો તેઓ જાણી જાય કે અમુક માણસ તેમનો બેદ ખોલવા પાઠળ પડ્યો છે તો તેઓ તેને જીવતો જવા દેતા નથી આવી સ્થિતિમાં ખુનીનો પતો લગાડવો, પ્રમાણે મેળવવાં, મુકરદમો ખડો કરવો અને દેશ પાછું ફરવું એ સહેલું નથી. જણાય છે કે આમાં કોઈ મોટા માણસનો હાથ છે. કારણ કે, એક ગ્રહસ્થના ખુન થવા સાથે દરોગાનું પણ ખુન

મથું છે. પરંતુ તે એકજ માણસનું કામ જણાય છે. જે માફ અતુ-
માન બરાબર હોય તો ધણા મુશ્કેલ મામલાની સામે મારે થવાનું
છે. આટલા દિવસો વીતી ગયા બાદ પતો લાગાવવો એ કાંઈ સહેલું
કામ તો નથીજ.

આવા પ્રકારનો વિચાર કરતો રામસિંહ ત્રીજે દહાડે મૈમનસિંગ
પહોંચ્યો તેજ દિવસે સાંજે તે માજીસ્ટ્રેટ સાહેબને જઈ મળ્યો. માજી
સ્ટ્રેટ સાહેબે તેને ત્યાંના પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરનું નામ બતાવી તેને મળવા
કહ્યું થોડા વખત પછી તે ઇન્સ્પેક્ટરને મકાને ગયો. ઇન્સ્પેક્ટરે રામ-
સિંહને સલામ કરી બેઠક આપ્યા પછી રામસિંહે પોતાનો હેતુ
દર્શાવી, ખૂન સંબંધી હકીકત જણાવ્યા છંદા દેખાડી અને તેને
લગના કાગળો જોવા માંગ્યા. ઇન્સ્પેક્ટરે કાગળો તેને સોંપતા કહ્યું કે
“કાગળ પત્ર કાંઈ વિશેષ નથી. જે કાંઈ મારી પાસે છે તે હું
આપને આપું છું અને આ મામલા સંબંધે જે કાંઈ હું જાણ
છું તે કંઠી સંભળાવું છું. આ જીલ્લાની સરહદ ઉપર કેંડાખાવ નામનું
મેદાન છે. ત્યાં કોઈ રહેતું નથી તેમ તે ખેતી કરવાના ઉપયોગમાં
ત્રણ આવતું નથી. આ પાનખર રતુમાં એક મોટો માણસ, માજીસ્ટ્રેટ
સાહેબ પાસેથી હથિયારનો પરવાનો લઈ ત્યાં ત્રણ નાંખી બે ત્રણ
માસ થયાં રહેતો હતો. તેની સાથે વીંમ પચ્ચીસ જેટલા માણસો હતા
ઉપરાંત ત્રણ ચાર ઉમદા ઘોડા, એક હાથી અને ધણા કુતરા હતા
અથા વૈશ્યાખ માસમાં એક દિવસે રાત્રીને વખતે કોઈએ તેનું ખુનકરી
નાંખ્યું છે. ”

“હું આપને કેટલાક સવાલો પુછવા માગું છું. ”

“લગ્ને ખુશીથી પુછો.

“આ મુકદ્દમાની પહેલી તપાસ કાણે કરી ?”

“અહિંના દરોગાએ”

“જે ઠેકાણે માર્ગ ગએલા માણસનો મુકામ હતો, ત્યાં પોલિસ ચોકી છે કે ?”

“નહિ, પોલિસ ચોકી ત્યાંથી ત્રણ માઈને છેટે દક્ષિણ દીશા તરફ આવેલા શકિતપુર ગામમાં છે, અને શકિતપુરના દરોગાએજ પ્રથમ તપાસ કરી હતી.”

“ત્યાર પછી આપ મથા હતા કે ?”

“હા, હા.”

“આપ શા માટે મથા હતા ?”

“આ જનના મામલામાં હું નીપુણ છું એવું મેજિસ્ટ્રેટ સાહેબ માનતા હોવાને લીધે મને મોકલવામાં આવ્યો હતો. પ્રથમ તો, શકિતપુર જે સબ-ડીવીઝનમાં છે ત્યાંનો ઇન્સ્પેક્ટર ગયો હતો, પણ આજિસ્ટ્રેટ સાહેબે તે પછી મને મોકલ્યો હતો.”

“આપે તે ઇન્સ્પેક્ટર અને દરોગા સાથે કાંઈ તપાસ ચલાવી હતી ?”

“હા, નહિ. જ્યારે તેઓ બંને કામમાં લાગ્યા હતા ત્યારે હું અહિં હતો. પાછળથી હું ગયો હતો. મેં મારી સાથે શકિતપુર ચોકીના દરોગાને પણ લીધા હતા.”

“મરનારની લાશ આપે જોઈ હતી ?”

“હા નહિ.”

“જનના વિષયમાં દરોગાએ આપને શું શું બતાવ્યું હતું ?”

“બસ એટલુંજ કે, બંદુક અગરતો તમંચાની ગોળાથી ખુન કરવામાં આવ્યું હતું, બરાબર કાનની નીચે ગોળી લાગેલી હતી.”

“આપ મરનારની ઉંમર બતાવી શકો છો ?”

“આશરે પચ્ચીસની અંદર”

“તેના મકાનનો પતો મળ્યો છે કે ?”

“ બરાબર નહિ ”

“ કેમ ? માણસેટ સાહેબે જ્યારે તેને શિકારનો પાસ આપ્યો ત્યારે તેના ઘર સંબંધે પુછવામાં નહોતું આવ્યું ? ફાઈલડેલટાવી જોવાથી તે મળી આવશે. ”

“ ફાઈલ પુરેપુરી તપાસી મયા છીએ પણ મકાનનો પતો મળતો નથી. જ્યારે તેણે પાસ માટે અરજ કરી હતી ત્યારે કલકત્તા, હરિ- ધોણ લેનના એક મકાનનું ઠેકાણું આપ્યું હતું. ત્યાંની પેલિસ પાસેથી ખમર મંગાવતા જણાવ્યું કે તે મકાન શાહબાણુનું છે. ત્રણ આર વરસથી તે વસવસાટ વગરનું ખાલી પડેલું છે. શાહબાણુને ત્યાં ફાઈના મરવાની ખમર મળી નથી. ”

“ મામલો બહુ પેચીનો છે, વાર, પહેલાં તેણે પોતાની આજખ શું આપી હતી ? ”

“ તેનું નામ શરતચંદ્ર અને જાતનાં બ્રાહ્મણ હતા. ”

“ સાથે બન્ન્યાં બાલાં વિગેરે કંઈ હતું ? ”

“ કંઈજ નહિ. ”

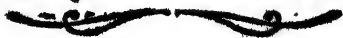
તેની પાસે કાંઈ વેશ્યા આવતી હતી કે નહીં, તે સંબંધમાં આપે કંઈ તપાસ કરી છે કે ?

“ હા, તપાસ કરી હતી પણ કંઈ પ્રમાણ મળ્યું નહિ. બધા કહેતા હતા કે બાણુ બહુજ પવિત્ર વિચારના છે. ”

“ અને આપના સહેરમાં પેલિસ દરોગાનું ખુન કેવી રીતે થયું ? આપ આદિના ઈન્સ્પેક્ટર છો. જરૂર આપે તે સંબંધમાં તપાસ ચલાવી હશે. તેની અરાખર સ્થિતિથી મને વાકાફ કરો. ”

“ તે બધી બેઠી સમસ્યા છે. સાંભળો—”

એટલામાં નોકરે હુકમે લાવીને પ્રિંટરીવ નામસિંહ સામે રાખી દીધો.

પ્રકરણ ૨ નું.

તપાસ, ચાલુ-ખુન પર ખુન.

હુક્કાની એક છુટ ખેંચી, ધુંવાના ગોટા કહાડતાં સમસિંહે પુછ્યું, “દરોગાનું શું ચાલુમાંજ ખુન થયું ?”

“નહીં સાહેબ, તે પોતાના મકાનમાંજ માર્યો ગયો છે.”

“તેનું મકાન ચાલુથી કેટલું દુર આવેયું છે ?”

“એકાદ માઇલ.”

“ચાલુથી તેટલું દુર રહેવાનું શું કારણ ?”

“જે મકાનમાં તેનું ખુન થયું છે, તે મકાન તેણે ખુન થયા પહેલાં લગભગ દસબાર દિવસ ઉપરજ ઝોછી કાંમતે ખરિદી લીધું હતું. ચાલુની આબુખાબુના મકાનમાં ત્યાર પહેલાં તો તેઓને ભાડે રહેવું પડતું હતું.”

“તે મકાનમાં પ્રથમ કાણ રહેતું હતું ?”

“બરાબર ખચર નથી, પણ સાંભળ્યું છે કે કલકત્તાનો કોઈ માણસ ત્યાં માસ બે માસ માટે આવી રહ્યો હતો.”

“તેના જવા પછી તુરતમાંજ દરોગાએ તે મકાન ખરિદી લીધું ?”

“હા, હા.”

“તે મકાનમાં તે કદુંજ કમીલા સહિત રહેતો હતો ?”

“કાણ ?”

“દરોગો”

“હા, નહીં. બાડાના મકાનમાં રહેવાની પુરતી સમવડ ન હોવાને લીધે તેના ધરનાં કાંઈ આવ્યાંજ નહોતાં, તેથી ધરના માણસોની સાથે રહેવા માટેજ તેણે આ મકાન ખરીદ્યું હતું. પરંતુ કુટુંબ આવ્યા પહેલાં તો તે માર્યો ગયો.”

“મરનાર દરોગાનું મૂળ વતન કયું ?”

“આકરમંજ”

“અહિં તે કેટલા વખતથી હતો.”

“થોડા વખતથીજ આવેલો હતો. ગયા વર્ષમાં તેણે પરિક્ષા પાસ કરી અને ત્યારથી તે અહિંજ હતો.”

“તેની ચાલચલણ વિષે તમે કાંઈ જાણો છો ?”

પ્રછપરછ કરવાથી મ.લુમ પડ્યું છે કે, તે કદીપણ ખરાબ લોકોના સહવાસમાં આવતો નહોતો, તેમજ તેણે ખોટી રીતે કાંઈને પણ દુઃખ આપ્યું નહોતું.”

“તેની ઉંમર કેટલી હતી ?”

“છવીસ સતાવીસથી વધારે નહીં”

“તેનું ખુન કેવી રીતે કરવામાં આવ્યું છે ?”

“છાતીમાં છરો ભોંકીને”

“મકાનના કયા ભાગમાં ખુન કરવામાં આવ્યું હતું ?”

“સુવાના ઓરડામાં, જણાય છે કે નિંદ્રાવસ્થામાં તેનું ખુન થઈ ગયું છે.”

“ખુની આજ ગામનો હોય તેમ તમને લાગે છે ?”

“હું તો તેમાં કાંઈ કરી શક્યો નથી. મારી આટલી ઉંમરમાં મેં ઘણા ખુની મામલાના બેદો ખોલી અપરાધીઓને ગિરફતાર કર્યા છે. પરંતુ આ બે મામલામાં તો મારી અકલ કામ કરતી નથી.” અને તેટલા માટેજ આપને બોલાવવામાં આવ્યા છે.”

“જોઈએ છીએ કે, શું થાય છે” રામસિંહે જવાબમાં કહ્યું.

બાદ રામસિંહે મુકદ્દમાના બધા કાગળો જોયા અને ઇન્સ્પેક્ટરની છુટો પડી તે પોતાના ઉતારા પર આવ્યો.

ખીજે દિવસે સવારે રામસિંહ એક સાધારણ માણસના પોશાકમાં મરનાર દરોગાના પ્રથમના મકાન પર ગયો. ત્યાં જઈ જોયું તો નીચેના એક બાગમાં આઠ દશ માણસો સાથે રહેતાં હતાં. રામસિંહે સમજી લીધું કે તે લોકોની આ એક કલબ છે, કલબનો એક રસોઈયા હતો તમામ ખર્ચ તેઓ બાગે પડતું આપતા હતા. રસોઈયા ઉપર એક નોકર પણ હતો. રામસિંહ એક જગ્યા પર બેસી ગયો અને નવિન બાબુને બોલાવી પુછવા લાગ્યો કે “આપનું નામ નવિનબાબુ છે?”

કહેવાની જરૂર નથી કે નવિનબાબુ તે કલબના મેમ્બર હતા અને રામસિંહે તેનું નામ કલબના નોકર પાસેથી જાણી લીધું હતું.

રામસિંહના ઉપલા સત્તાધનો જવાબ આપતાં નવિનબાબુએ કહ્યું. “હા, હા.”

“આપનું વાન ક્યાં છે?”

“બાકરમંજી શુભામાં.”

“આ મકાનમાં જે દરોગા રહે છે, તેનું વાન પણ બાકરમંજી શુભામાં છે તો શું આપ બંનેના મકાનો પાસે પાસે છે?”

“ નહીં, નહીં, પાસે પાસે તો નથી. એક જગ્યામાં છે. મારા મામથી તેનું મામ લગભગ આઠ નવ માઈ દુર છે. ”

“ હીક છે આપને તેની સાથે કાંઈ ન્યાત જાતનો સંબંધ છે કે,

“ જી, નહીં. હું કાપરથ હું અને તે બ્રાહ્મણ હતો. ”

“ હતો એટલે ? શું તે અત્યારે નથી ? રામસિંહે અગ્નિપ્રથા થઈ પ્રથમ ક્યો. ”

“ શું આપ નથી જાણતા ? આપ અહિં હમણાંજ આવેલા છો

“ નહિં, હમેશને માટે તો અહીં રહેતો નથી. કાંઈ કાંઈ મુકદમા વખતે આવી જાઉં છું. વાર, શું તેમના સંબંધમાં કાંઈ માટે બનાવ બન્યો છે ? ”

“ તેની સાથે આપને કાંઈ પીછાણ હતી ?

“ મારા એક મામલામાં તેણે ધણી મહેનત કાઢી હતી, અને તેટલા માટે હું તેને કાંઈ આપવા ચાહું છું ? ”

“ તે ક્યારની વાત છે ? ”

“ લગભગ બે માસ પહેલાની ’

“ વાર, તો આપ રૂપચંદ દરોગાની વાત કરી રહ્યા છો ને ? ”

“ હા. ધણું કરીને રૂપચંદજી તેનું નામ હતું. તે આજ મકાનમાં રહેતો હતો. ?

“ જી. હા, તેનું તો ખુન થઈ ગયું. ”

“ ઓ ? શું દરોગાનું ખુન ક્યાં અને કાણે તેનું ખુન કર્યું ? ”

“ તેનો તો કાંઈ પ-તો મળ્યો નથી. શહેરમાં એટો ખજાનગાર મળી રહ્યો છે. ”

“ પોલિસનું ખુન થયું ? તે કાંઈ સાધારણ વાત નથી. તે તો આ મકાનમાંજ રહેતો હતો ? ખુન ક્યાં થયું ? ”

“ ખૂન થવા અગાઉ કેટલાક દિવસ પહેલાં તે આ મકાન છોડી એક બહુજ દુરના મકાનમાં રહેવા લાગ્યો હતો, અને તેજ મકાનમાં તેનું ખૂન થઈ ગયું છે.

“ રૂપચંદ તે બહુ બલો માણસ હતો. વાર, તેનું ખૂન કેવી રીતે થયું? આપ લોક તો તેની જાણે રહી ચુક્યા છે. શું આ બાબતમાં આપ કંઈ પણ નથી જાણતા?”

“ જી, નહિં, અમે કેવી રીતે જાણી શકીએ?”

જરૂર થઈ જશે. તે આ વખતે ક્યાં હશે, તે આપ જાણો છો?”

“ નહિં, સાહેબ, હું તેને લગતી કંઈપણ ખબર જાણતો નથી હા, એટલું જાણું છું કે તે અહિં નથી.

“ આ મકાન છોડી શું તે અહિંથી ચાલી ગયો છે? આપ જાણેશ્ચાયું હશે છો?”

“ હા, ખરેખર હું છું. તે અહિંથી ચાલી ગયો છે, તેના જવા પછી રૂપચંદ ફરોગાએ આ મકાન ખરિદી લીધું અને આ મકાનમાંજ તેનું ખૂન થઈ ગયું.

“ ખૂન કેણે કર્યું?”

“ બલા, તે હું કેવીરીતે કહી શકું, જ્યાં પોલીસની આક્રમક પણ કામ કરતી નથી તો તેના પ-તો હું કેવી રીતે મેળવી શકું?”

“ આ મકાન કેનું હતું?”

“ અહિંના પ્રખ્યાત ગુરખાણનું.

“ એટલું કહી તે માણસે પોતાનો માગ લીધો. રામચંદ નજીકની એક દુકાન પર બેસી ગયો. દુકાનદારે તેને પુછ્યું “ આપ ક્યાં રહો છો.?”

“ કલકત્તામાં ” રામસિંહે જવાબ આપ્યો.

“ અહીં કેવી રીતે આવવું થયું ? ”

“તેના કોઇ અવલગના મિત્રનો પત્નો આપ આપી શકે છે !”

“તેના અહીં કોઈ મિત્ર નહોતા, તે સરકારી કામકાજથી છુટો થઈ ઘેર આવતો. ત્યારે પોતાનો બધો સમય પુસ્તકો વાંચવામાં જ માળતો હતો.

રામસિંહે જોયું કે અહિંથી કાંઈ પત્નો મળી શકે તેમ નથી તેણે નવિનબાણુનો ઉપકાર માની ત્યાંથી ચાલતી પકડી.

રામસિંહ કલબવાળા મકાનથી નીકળી પત્નો લગાવતો લગાવતો રૂપચંદ દરોગાના નવા મકાનપર આવ્યો. જોયું તો મકાન ખાલી છે. કોઈપણ જાતનો માલ અસખ્યાય નથી. મકાનનો દરવાજો ખુલ્લો પડેલો છે. રામસિંહ અંદર જોવા લાગ્યો, તેજ વખતે એક માણસ રસ્તાપર ચાલ્યો જતો હતો. રામસિંહને આમ દરવાજામાં અંદર જોતો ઉભો રહેલો જોઈને તેણે પુછ્યું, “આપ કાને શોધો છો ?

“હું કલકત્તાથી આવ્યો છું.

“કલકત્તાનોજ કોઈ માણસ અહિં રહેતો હતો, જણાય છે કે આપ તેનીજ શોધમાં છો.

“આપનું અનુમાન બરાબર છે હું તેનીજ શોધમાં છું. તે મારો મિત્ર છે. હું કામકાજ માટે અત્રે આવ્યો છું પણ કોનવાનું ટેકાણું મળતું નથી. તેની સાથે મુલાકાત થયા પછી કાંઈને કાંઈ બ્યવસ્થા કરીશ.

“ હું આ મકાનના માલીકને મળવા આવ્યો હતો. પરંતુ હવે સાંભળું છું કે તે તો અહિંથી ચાલ્યો ગયો છે.

“ શું, આપ માણેલાલજીના સંબંધી છો ?

“ નહીં, પણ તે મારો મિત્ર છે,

“ તે બહુજ લલો માણસ છે, જે દિવસે તે જવાનો હતો, તેજ દિવસે તેણે અમારી દુકાનનો પાછએ પાછનો હિસાબ ચુકવી આપ્યો હતો.”

“ તે ક્યાં ગયો છે તે આપ જાણો છો ?

“ તેણે કહ્યું હતું કે હવે હું દેશ તરફ જાઉં છું.

“ તે અહીં શું કામ કરતો હતો ?

“ તેની કાંઈ ધંધો રોજગાર કરવાની ઇચ્છા હતી. પરંતુ જતી વખતે તેને મોહડેથીજ સાંભળ્યું કે વેપાર રોજગાર કાંઈ જામ્યો નહીં.

“ હું એક વાત આપને પૂછવા માગું છું:-માણેકલાલની ચાલ ચલગત ધણી વાંધાભરી હતી. ધરના લોકો સાથે તેથી હંમેશા ઝઘડા થતા હતા, અને તે કારણને લઈનેજ તે અહીં આવ્યો હતો અહીં તેની ચાલચલગત કેવી હતી ?

“ તમે આ શું કહો છો, શું આવા સારા માણસોને પણ દોષીન કહેવામાં આવે છે ?

“ આજકાલ શ્રીમતોના છોકરાઓને “ શરણ અને રંડી ” વિના એન પડતું નથી.

“ અહીં તો અમે કદી પણ તેને આવા ખરાબ કામ કરતાં જોયો નથી. તે લગભગ આખો દિવસ અહીં બેસી વીતાડતો હતો પરંતુ કદી પણ તેના મોહડેથી શરાબ કવાવનું નામ સાંભળ્યું નથી.

રામસિંહ નિરાશ થઈ ત્યાંથી ઉઠ્યો. દુકાનથી થોડે છેટે જતાં તેના મોહડા પર ચિન્તા જણાવા લાગી. એ ખુન થઈ ગયાં. બંનેની ચાલચલણમાં ફેર નથી. માણેકલાલ પણ નિર્દોષ નીકળ્યો, કેવો મામલો

છે ? રામસિંહ વિચારવા લાગ્યો કે જેટલાં ખુન થાય છે તે જાણું કરીને સ્ત્રી અગર તો ધન દોલતને માટે જ થાય છે. સ્ત્રીવાળા મામલામાં વિશેષ ખુન થાય છે, પરંતુ અહીંના મામલો તો કાંઈક અજબ છે. કેંડાખાલવાળા મેદાનમાં જે મહસ્થનું ખુન થયું તેનું ઠેકાણું હરિધોષ સ્ટ્રીટ-કલકત્તા ખતાવવામાં આવ્યું હતું. ઠેકાણું આપતી વખતે કલકત્તાથી પોલિસનું સરટીશીકેટ તેણે રજુ કરેલું હતું, પરંતુ અત્યારે તો માલમ પડે છે કે, તે મહસ્થનું ત્યાં નામ નિશાન પણ નહોતું માત્ર એટલું જ નહીં પણ જે મકાનનો નંબર લખવામાં આવ્યો હતો તે ધણી વખતથી ખાલી પડ્યું છે. ત્યારે પોલિસે તે સરટીશીકેટ કેવી રીતે આપ્યું ? મરનારે પોતાનું નામ ઠેકાણું છુપાવ્યું હતું તે યુક્તિ શું તેણે પોતાને મરવા માટે જ રચી હતી ? જો એમ માનીએ કે, તેણે આત્મધાત કર્યો હોય, તો કલકત્તાથી આટલે દુર સુધી આવવાનું શું કારણ ? તેના બધુઓ, માણસો, કાથી, ઘોડા ત્રિજેરેના વિચાર કરતાં, તે એક મોટો શ્રીમંત હતો શિકાર કરવાને માટે આવ્યો હતો પરંતુ તેના ખુદનો શિકાર થઈ ગયો ! કેવાં બેદથી ભરપૂર આ મામલો છે ?

હવે રૂપચંદ દરોગાનું ખુન કેમ થયું, કેવી રીતે થયું. કોણે કયું તેનો પતો લાગતો નથી. એક બેદ એ છે કે રૂપચંદની પહેલાં જે માણસ તે મકાનમાં રહેતો હતો તે કલકત્તા વાસી હતો અને તેમ હોય પણ આ મામલો કલકત્તા સાથે ધણી ઘાડો સંબંધ ધરાવે છે; એમ સોચતો વિચારતો રામસિંહ ગુરખાણના મકાનની સામે આવી પહોંચ્યો. દરવાજા પર દરવાજા ઉભો હતો. રામસિંહે તેને પુછ્યું, “ગુરખાણનું મકાન આજ કે ?”

“હા, હા સાહેબ.” દરવાને જવાબ આપ્યો.

“તમારો મુનીમ બહો છે કે ?

‘કોણ મુનીમ ?

“જે હિસાબ કિતાબ રાખે છે તે.

અમારા બાલુને એક ગુમાસ્તો છે અને તેજ હિસાબ રાખે છે. તેની સાથે આપને કામ છે ? અને જો તેમ હોય તો અંદર આવો.

રામસિંહ દરવાનની સાથે બેઠકમાં આવી પહોંચ્યો. ત્યાં મુનીમ એક ફોટેલી ચટાઇ ઉપર બેસી આંખોમાંથી મદદ વડે હિસાબ મણી રહ્યો હતો. સામે બે બેઠકો અંદરો અંદર ગુસ્સાપુસ કરી રહ્યા હતા. એક નોકર હુકમની ચીજો ભરતો હતો. મુનીમે ડિઝક્રીવને જોઇ પોતાની આંખપરના ચશ્મા ઉતાર્યા અને તેને યોગ્ય આવકાર આપી બેઠક લેવા કહ્યું.

પાસે પડેલી એક ખુરશી ઉપર રામસિંહે પોતાની બેઠક લીધી. અને મુનીમ તરફ ફરી તેણે કહ્યું. “આપને હું એક વાત પૂછવા માગું છું.

“બહેન ખુશીથી પૂછો. મુનીમે જવાબ આપ્યો.

“આ સહેરની પૂર્વ તરફ આપનું કોઇ મકાન હતું કે ?

“હા, હા, પણ તે તો અમે વેચી નાંખ્યું છે.

“કોણને વેચાવું આપું ?

“રૂપચંદ દરોમાને.

“રૂપચંદનું તે મકાનમાં ખુન થયું તે આપ જાણો છો ?

“હા, જાણ્યું છે, શું આપ પોલિસ છો ?

“માની ત્યાં કે પોલિસજ છો.

મુનીમનું નામ રામતનું ઘોષ છે. રામસિંહને પોલિસ અમલતાંજ તે ઉભો થઈ ગયો. નોકરને હુકકો લાવવાનું કહી તેને પોલિસના આવવાની ખબર વડા બાણને આપવા મોકલ્યો. બડા બાણ તુરંતજ આવી પહોંચ્યા અને રામસિંહ સાથે સવાલ જવાબ કરવા લાગ્યા.

નોકરે હુકકો લાવી ડિટેકટીવ રામસિંહની સામે રૌખી દીધો. રામસિંહ હુકકો પીતો પીતો બડા બાણ સાથે વાતચીત કરવા લાગ્યો. તેણે બડા બાણને કહ્યું. “મારા આવવાથી આપને વિશેષ તકલીફ નહીં થશે. આપને થોડા સવાલો પુછી હું જવા માગું છું.”

“લલે જે કાંઈ પુછવું હોય તે ખુશીથી પુછો.

“આપના મકાનનો રૂપચંદ દરોગા સિવાય બીજો કાંઈ ગ્રાહક હતો ?

“જી, નહીં, અમારા એક મુકદમાને લીધે રૂપચંદ દરોગા સાથે અમને ઓળખાણ થઈ. તે વખતે અમારી મકાન વેચવાની મરજી હતી. રૂપચંદે તે મકાન ખરીદવાની ઇચ્છા દર્શાવી અને અમોએ તે મકાન તેને વેચાતું આપ્યું.

“જે મુકદમાને લઈ રૂપચંદ આપના સંબંધમાં આવ્યો તેમાં આપને લાભ મળ્યો ?

“જી, ના. હારી ગયા.

“મુકદમાં કોણની સામે હતો ?

“મ્યુનીસિપાલિટી સામે અમારી જમીન મ્યુનીસિપાલિટી પોતાની સત્તા નીચે લેવા માંગતી હતી અને અમણનું મૂળ કારણ તેજ હતું.

“શું રૂપચંદે તે સંબંધમાં આપની કાંઈ વિરૂદ્ધમાં રીપોર્ટ કર્યો હતો ?

“ નહીં, નહીં, તે તો બહુ ભલો માણસ હતો. તેણે તો બધા સાથે સાથે અહેવાલ લખ્યો હતો.”

“ હવે એક વાત પુછું છું અને તે એ કે, આપના તે મકાનમાં જે ભાકુત રહેતો હતો તે ત્યાંથી ક્યારે ચાલ્યો ગયો ? મકાન વેચવા પહેલાં કે પછી ?

“ નહીં, તે પહેલાંજ નીકળી ગયો હતો, અને ત્યાર પછી મકાન વેચી નાંખવામાં આવ્યું.”

“ ત્યાં જે એક બાથુ રહેતો હતો તેનું નામ અને ઠેકાણું આપ જાણો છો ?

“ તેનું નામ માણેકલાલ અને તે કલકત્તાનો રહેવાસી હતો.

“ કલકત્તામાં કંઈ જગ્યાએ ?

“ તે તો હું નથી જાણતો, અને જાણવાની જરૂર પણ નહોતી. ફક્ત એટલુંજ જાણું છું કે તે કલકત્તામાં રહેતો હતો.

“ માણેકલાલની ચાલચલણ કેવી હતી ? આપ કાંઈ તે વિશે જાણો છો ?

“ તે તો હું કંઈ નથી જાણતો. આજ દિવસ સુધીમાં તેની માત્ર એ વખત સુધાકાંત ચર્ચ હતી, અને તે પણ ધણી થોડા વખત માટે હા એટલું તો હું ખાતરી કરું છું કે, તે બધા માણસો સાથે નમ્રતાથી વર્તતો હતો.

રામસિંહ હવે ખીજું શું પુછે ? તેણે ચીપીચીપીને, ફેરવી હિલટારવને બારીક પ્રશ્નો પુછ્યા છતાં પણ જ્યારે કાંઈ ન વળ્યું. ત્યારે તે ત્યાંથી વિદાય થઈ માણસેટ સાહેબના બંગલાપર આવી પહોંચ્યો. ત્યાં ધણી વખત સુધી વાતચીત થઈ. છેવટે રામસિંહે કહ્યું,

“આવી સ્થિતિમાં કેંડાખાલના મેદાનમાં એક વખત જઈ આવવું એ મારા ખ્યાલથી મને ઠીક લાગે છે; મારે એ અનુભવી કાન્ડેબલોની જરૂર પડશે. હું આજેજ સાંજના રવાના થઈશ.”

સાહેબે શમસિંહને એ કાન્ડેબલો આપ્યા. સાંજને વખતે શમસિંહ અને તે બંને કાન્ડેબલો પોતાના પોસાક બદલીને કેંડાખાલના મેદાન તરફ જવા રવાના થયા.

પ્રકરણ ૩ જી.

નવું અજવાળું-મરીયમ.

કેંડાખાલનું મેદાન મૈમનસિંગથી આશરે ૪૦ માઈ દુર છે. કેંડાખાલ ખરી રીતે એક પાણીના વહેળાનું નામ છે, જે બલપુત્રા નદીમાંથી નીકળે છે. ચૈત્ર વૈશાખ માસમાં આવા વહેળાઓ સુકાઈ જાય છે, પરંતુ ચોમાસામાં તેમાં પાણી જરૂર જરાઈ જાય છે. તેની આસપાસ માણસ જાતની વસ્તીનું ખીલકુલ નામ નિશાન નથી.

શમસિંહ, બંને કાન્ડેબલો સાથે ફેટલાક દિવસે અહિં આવી પહોંચ્યો. ત્યાંથી પ્રથમ તે સકિતપુરના હરોમાને મળ્યો. હરોમાએ તેની ખૂબ આગતા સ્વાગતા કરી. શમસિંહના ખાણા માટે પાણી બહુજ સારી વ્યવસ્થા કરી તેને જમાડ્યો. એ રીતે ખાણાથી હારેમ

થયા પછી દરોઆ અને રામસિંહની વચ્ચે મુકદમાને લગતી વાતચીતની શરૂઆત થઇ.

રામસિંહે પુછ્યું. “મરનારની હિમર વિગેરે બાબતો મૈમન-સિંગના ઇન્સ્પેક્ટર પાસેથી મેં જાણી છે. આપને એટલુંજ પુછવાનું છે કે, જે માણસો મરનારની સાથે હતાં તે બધાં હાલ ક્યાં છે ?”

“તેમાં જેઓ મુખ્ય માણસો હતાં તેઓ બધાને હવાલતમાં કેદ રાખવામાં આવ્યા છે.”

“મરનાર ગૃહસ્થના ઠેકાણાં વિષે આપે તેઓ પાસેથી કંઈ જાણ્યું છે, ?”

“હા, નહીં. ધણી કાશીસી કરવા છતાં તેની પાસેથી કંઈ પ-તો મળી શક્યો નહિ.”

“તેઓ શું કહે છે. ?”

“તેમનું કહેવું એમ છે કે અમે બધા કેલકત્તાની જાન બજારમાં તે બાથુને ત્યાં નોકર હતા.

“ત્યાં કંઈ તપાસ થઇ હતી કે ?”

“હા, હા. થઇ હતી.”

“તપાસ કરવા માટે કોણ મનુ હવું ?”

“હું અને અમારા ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ.

“ત્યાં જઇ. આપ બનેઓ શું જાણ્યું ?”

“જાન બજારવાળા મકાનમાં મરનાર બાડે રહેતો હતો. અને ત્યાં તેણે હાથી, ઘોડા વિગેરે ખરીદ્યા હતા.”

“ત્યાંથી કંઈ નવી વાત જાણવામાં ન આવી.

“તેની જાથે જે માણસ કાયમને માટે રહેતો હતો, તેને મેં અહિંજ રાખ્યો છે. કહો તો બેલાવી આપું.”

“હા. તેને હમણાં જ મોલાવી આપો.

દરોગાનો હુકમ થતાં જ એક કોન્સ્ટેબલે હવાલતમાંથી તે માણસને લાવી હાજર કર્યો.

તે આવનાર માણસની ઉંમર લગભગ ૪૦ વર્ષની હતી. તે દેખાવમાં સારો માણસ જણાતો હતો. રામસિંહે તેને પગથી તે છેક માથા સુધી જોઈને પુછ્યું તમારું વતન કયાં છે ;

જેસાર જલ્લામાં.

જે બાણુનું તે દિવસે ખુન થયું. તેની સાથે તમારે પહેલ વહેલી મુલાકાત કયાં થઈ.

કલકત્તામાં.

તમારું નામ શું છે.

મારું નામ મથુરાનાથ છે.

કલકત્તામાં તમે શું કામ કરતા હતા.

જન બજારમાં મારી તંબાકુની દુકાન હતી. તે અહસામાં આણુસાહેબ સાથે મારે મુલાકાત થઈ અને તેણે મને માસીક ત્રીસ રૂપીયાના પગારથી નોકર રાખી લીધો. ત્યારથી મેં દુકાન ઉઠાવી દીધી અને તેની સાથે રહેવા લાગ્યો.

હું તમને થોડાક સત્તાલો પુછવા માંગું છું તેના જો બરાબર ઉત્તર આપશો તો તમારા શેઠનો ખૂતીનો પ તો જડશે અને તમે લોકોનો છૂટકારો પણ થઈ જશે.

સાહેબ, દુકાનમાં મહેનત કરવાથી જે વીસ પચ્ચીસ રૂપીયા મળી જતાં હતાં, તે અત્યારે બહુ જ નાના લાગે છે કારણ કે તે સ્થિતિમાં મારી જૂદ માતા, સ્ત્રી, અને બાળ બચ્ચાને આટલા દુર

છોડવાનો વખત હવે કોણ જાણે હું ક્યારે તેઓને મળીશ. એટલું કહી તેણે લાખો નિશ્વાસ ખેંચ્યો.

જે ખુની પકડાઈ જાય તો પછી તમારા છૂટકારા માટે બિલકુલ વિલંબ નથી. પણ જો કાંઈ પ-તો ન મળે તો કેદખાનામાં સડવું પડશે. માટે જે પુછુ તેનો બરાબર જવાબ આપો.

તમે ખૂશીથી પુછો જેટલા આવે છે તે બધા એજ પ્રશ્ન કરે છે પણ કોઈ ખુનીના પકડાઈ જવાની ખબર નથી સંભળાતુ આપ આવ્યા છો તો આપપણુ પુછપરછ કરી જાઓ હું જાણું છુ તે કહી આપીશ.

મંદુરાનાથની ચાનચીનના ઢંગ ઉપરથી તે બીલકુલ એચુનાહ સાબીન થાય છે. રામસિંહની પણ તેવીજ ખાત્રી હતી. તો પાણુ તેણે તેને પુછ્યુ તમારા શેઠ કોઈ દિવસ કોઈપણ સ્ત્રીને ત્યાં જતો આવતો હતા ?

આ રા મેદાનમાં તે ભણા સ્ત્રી ક્યાંથી આવે ? જ્યારથી અમે તેમની સાથે છીએ ત્યારથી તે છેક આજ સુધી તેની ચાલચલણમાં કાંઈ પણ કત્તંક મેં આંખે જોયું નથી તેમ કાને સાંભળ્યું નથી.

ત્યાંની સ્થિતિની તો ઇશ્વરને ખબર. જે દિવસે તે કલકત્તાથી નીકળ્યા. તેજ દિવસથી હું તેના સહવાસમાં આવ્યો.

તમારો શેઠ શું અહિં કોઈ સ્ત્રીને સાથે નહોતો લાવ્યો ?

જી, નહિં.

અહિં હમેશ તે શું શું કામ કરતો હતો ?

તેના વખતનો મોટો ભાગ તો પુસ્તકો વાંચવામાંજ પસાર થતો હતો. કોઈ કોઈ વખતે તે શીકારને માટે બહાર નીકળતા હતા.

શીકારને વખતે તેની સાથે કોણુ કોણુ રહેતું હતું ?

ત્રણ શિકારીઓ હતા અને તેઓજ તેની સાથે જતા. હના કોઈ કોઈ વખતે હું અગર તો કોઈ બીજો માણસ તેમની સાથે જતો હતો કદી બીજો ક્યાંથી પણ જતા હતા કે ?

જી તહીં, બીજો જાય ક્યાં ? હા, કોઈ વખત તે કાળા રંગના ઘોડા ઉપર સવાર થઈને એકલા જંગલમાં નીકળી જતા હતા અને એક પહોર સત વીતી ગયા પછી પાછા ફરતા હતા.

તું તે એકલાજ જતા હતા, સાથે કોઈ નોકર ચાકર રહેતો નહોતો ?

જી, નહીં. સાથે કોઈ રહેતું નહોતું અને તે કોઈને સાથે લઇ જતા પણ નહોતા.

રામસિંહના મનમાં હવે કાંઈક આશ્ચર્ય બંધાઈ. તેણે મથુરાને કહ્યું. તમારા લોકે માંથી કોઈએ પણ જંગલમાં જઈ તમારા રોકતું આવવા જવાનું સ્થાન જોયું હતું ?

નહીં, એવી કાંઈ જરૂર નહોતી પડતી કે જેથી અમે તેની પાછળ પાછળ જઈ તે સ્થાનનો પત્તો લગાવીએ.

તમારા મુકામની કદખાબુએથી તે જંગલમાં દાખલ થતા હતા ?

બરાબર ઉત્તર તરફ સાગવાનનું જંગલ છે. ત્યાંથી એક નહાની કેડી એક ઘોર જંગલમાં ગયેલી છે, અને તેજ રસ્તેથી તે જતા હોવા જોઈએ.

રામસિંહે દરોગા તરફ ફરીને કહ્યું. તેના ઘોડા વિગેરે ક્યાં છે ?

અથા ઘોડા, હાથી અને કુતરા વિગેરે મૈમનસિંચ મોકલી દેવામાં આવ્યા છે.

રામસિંહે બીજી કોઈ વાત પુછી નહીં, કેદીને સ્થાના કરી તે અને દરોગો આપસ આપસમાં વાતચીત કરવા લાગ્યા. તે દિવસ

રામસિંહે ત્યાંજ ગાળ્યો. સાથેના કોન્સ્ટેબલોને ત્યાં છોડી બીજે દિવસ રામસિંહ ત્યાંથી વિદાય થયો.

શકિતપુરના ચાણા અને મરનાર આશુના મુકામ વચ્ચે સાત આઠ માઇલનું અંતર હતું;

ડિટેક્ટીવને પોતાનો વેશ બદલવાની વખતો વખત જરૂર પડે છે. રામસિંહ કલકત્તાથી રવાના થયો તે વખતે તેણે પોતાની સાથે સન્યાસીનો પોશાક પણ લઇ લીધો હતો. શકિતપુરના ચાણામાંથી રવાના થઇ તેણે આખા શરીર પરભસ્મ ચોળી, માથા પર જટા ધારણ કરી, હાથમાં એક લાંબો લોઢાનો ચીપીયો લઇ એક આપ્પાદ સન્યાસી બની ગયો. અને તે એકાન્ત બિયાપ્પાન જંગલમાં ઇશ્વરનું ભજન ગાતો રસ્તો કાપવા લાગ્યો.

તંબુવાળી જગ્યા પાસે આવી તેણે જોયું તો, ત્યાંથી થોડે છેટે સાગવનું એક અંધાર જંગલ દૃષ્ટિની ગતિને રોકી રહ્યું છે. તેણે વિચાર્યું કે મથુરા તરફથી કહેવામાં આવેલું જંગલ આજ છે. રામસિંહ પોતાના ધારણ કરેલા વેશમાં બેઠકક થઇ તે તરફ ચાલ્યો. જંગલની પાસે પહોંચ્યા. પેલી સાંકડી કેડી પણ મળી આવી. રામસિંહ તે સાંકડે રરતે ચાલવા લાગ્યો ધાર જંગલ ધીમે ધીમે વધારે અંધકારમય થતું ચાલ્યું. રસ્તો એવો વાંકા તુંકા હતો કે જો તેને સાપની વક્ર ગતિની ઉપમા આપવામાં આવે તો કાંઇ અતિશયોકિત કરી કહેવાય નહીં. કેઠાં કેઠાં ઠેકાણે ઝાડની ડાળીઓ અને પાંદડાંથી રરતો લાંબા વિસ્તારમાં ઢંકાઈ ગયો હતો. રામસિંહ આ ભયાનક જંગલની દીલ ધુન્નવનારી કુરતા સામે હિંમતી થઇને રરતો કાપવા લાગ્યો. થોડો વખત ચાલવા પછી એક સુંદર વહેતી નદીની પાસે તે આવી પહોંચ્યો.

આટલે દુર આવવા છતાં પણ જ્યારે ડિટેક્ટીવે માણસ જાતનું નામ નિશ્ચય ન જોયું. ત્યારે તેનાથી વધારે આગળ જવાનું નિર્ધારક સમજી એક ઘટાઘાર ઝાડની નીચે નદીના કીનારા પર જઈને તે બેઠો. નદીની મંદ મંદ વહેતી લેહરો નિહાળીને પેતને થક દુર કરતો રામસિંહ ચોતરફ નજર ફેંકી રહ્યો છે. સઘળી દિશાઓ તેને અધકારમય જણાવા લાગી. તે મનમાં વિચારવા લાગ્યો-આવો કેસ કાઈએ પોતાની આંખે જોયો નહીં હશે એ માણસો માર્યા ગયા-ખંને મોટો કુટુંબના-વળી આ તો કાંઈ વિચીત્રજી માણસ હતો. હાથી, ઘોડા, નોકર. સવારોની સાથે શિકાર ખેલવા આવ્યો અને તે ક્યાંથી આવ્યો, કેવી રીતે આવ્યો તે કાંઈ જાણતું નથી. ધણાં ધણાં ખુની મામલાનો પતો લગાડ્યો, પરંતુ આવો બેદી મામલો ક્યાંથી સામે આવ્યો નહોતો ખીજી જગ્યાએ તો ખુનીના ધરમારનો પતો મેળવવાનું હોય છે, પણ અહીં તો તેનાથી ઉત્કૃષ્ટ જેનું ખુન થયું છે તેના નામ ગામાનો પતો લગાવવાનો છે. જન બજારમાં રહેવા છતાં હરિધોળ રિટ્ટનું કેકાણું લખવામાં આવ્યું અને પેલિસેં પણ તે ખાલી મકાનનું સર્ટીફિકેટ રજુ કરી દીધું ! કેવો અદ્ભુત બનાવ !

એકએક રામસિંહની નજર એક નવીન સ્ત્રી પર પડી. આવી ઉજડ જગ્યામાં આ સ્ત્રી ક્યાંથી આવી ? સ્ત્રીની ઉંમર આશરે ચોવીસ વર્ષની જણાતી હતી. તે અંગ્રેજી કરતી હતી. તેનું શરીર ભરેલું અને સુંદર હતું. તેના દરેક અવયોમાંથી સુંદરતા ટપકતી હતી.

રામસિંહ ભારે ઉત્સાહ અને આનંદમાં આવી ગયો તેને ઘણી અભયમી હિપજી. તે મનમાં બોલી ઉઠ્યો હેં ! આ જંગલમાં સ્ત્રી ક્યાંથી ! શું મારી મહેનત અહીં સફળ થશે !

રામસિંહે તે સ્ત્રીની નજરે ન પડવાનું હઠાપણ બહુ સમજાડાની આડમાં છુપાઇ ગયો. ત્યાંથી તે સ્ત્રીની હિલચાલ જોવા લાગ્યો. તેની ખુબસુરતી એક રાજવંશી જનાનાની મહારાણીને શરમાવે તેવી હતી. તે હવે રાજહંસણીની માફક નદીમાં સુનિર્મળ નીરમાં તરવા લાગી. પણ તે પાણીમાં વધુ વખ ન રહી. જલદીથી બહાર નીકળી એક માટીના ઘડામાં તેણીએ પાણી ભરી ભીંજયેલા કપડા સાથે તે ચાલતી થઇ. ડિટેક્ટીવ રામસિંહ પણ થોડે થોડે અંતરે છુપાતો ભરાતો તેની પાછળ ચાલ્યો-

થોડે દુર જવા પછી તે સુંદરી એક અંધાર જંગલમાં દાખલ થઇ. ત્યાં ન્હાની ન્હાની ઘણીક ઝુંપડીઓ હતી. એકમાં એક ભુટ્ટી બેઠી બેઠી કાંઇ કામકાજ કરતી હતી.

રામસિંહ તેની સામે ન ગયો, ત્યાંથી થોડો પાછો હટી ગયો. થોડીવાર સુધી વિચાર કરતો રહ્યો કે હવે શું કરવું? પેત્રી સુંદરીના દેખાવ અને ઘાટઘટમ ઉપરથી તે કયા દેશની અને કઇ જાતની હતી તેનું અનુમાન કરવું મુશ્કેલ થઇ પડ્યું. રામસિંહે વિચાર કર્યો કે બનવાજોગ છે કે આ સ્ત્રીજ પેત્રા શ્રીમંત આણુના ખુનનું કારણ હોય. સ્ત્રીના રૂપ લાવણ્યથી મોહ પામીને કદાચ તે અહિંયા આવતો હોઇ તો શું નવાઇ ! આ પ્રકારે તે અહિં હંમેશા આવતો જતો અને તેથી આ સ્ત્રીના કાંઇ સગા સંબંધીને ખરાબ લાગ્યું હોય તો શું આશ્ચર્ય ? બનાવાજોગ છે કે, આ સ્ત્રીના કાંઇ સંબંધીએ તે આણુને મારી નાખ્યો હોય. પરંતુ જો તેમ હોય તો પછી તે પોતાના નામ ગામ ખોટા બનાવીને અહિં શું કામ આવે? વળી તે કાંઇ સાધારણ મનુષ્ય નહોતો. તે ધારે તો તેણીને પોતાનાજ મુકામ પર

મોહાવી શકે. જે હોય તે છતાં એટલું તો મોકસ કે, રામસિંહના નિરાશ હૃદયમાં હવે આશાના કિરણો જળકવા લાગ્યા. કેટલોક વિચાર કરવા પછી છેવટે તે ઝુંપડી તરફ ચાલ્યો.

શુદી સ્ત્રીએ સન્યાસીને આવતો જોઈને વિસ્મય લવચી સાદ કયો:-મરિયમ.

આ સાદ સાંભળતા બાળુની ઝુંપડીમાંથી પેલી યુવતી બહાર આવી અને બોલી:-શું છે ?

એક સન્યાસી બાવા આવ્યા છે શુદીયાએ કહ્યું.

સન્યાસી માલા ઉર્ફે રામસિંહ ડિટેક્ટીવે જોયું કે, પેલી નદી પરની મનમોહન સુંદરી બહાર આવીને ઉભી છે. આ સ્ત્રીનું નામ મરિયમ છે. રામસિંહે ભેગનું દહિં કરી નાખ્યું, પરંતુ તેની સમાજ કે યાદમાં આ વાત ન આવી કે, મરિયમ એ કંઈ લાપામાં યા કયા દેશનો શબ્દ છે.

છેવટે આવી સ્થિતિમાં વધું વિચાર કરવાનું યોગ્ય ન સમજી તેણે તે શુદીયાની સમક્ષ જઈ કહ્યું:- માધ, કાંઈ બાવાનું આપણે ભુખ લાગી છે.

મરિયમ સન્યાસી બાવાની નજીક આવી, તેની મુખમુદ્રા નિહાળી રહેજ મહોડું મલકાવી બોલી:-આપ રજપુત છો ;

હમે તો સાધુ છીએ, રજપુત કહો યા બ્રાહ્મણ કહો, હમારી દ્રષ્ટિમાં તો સધળો સંસાર સમાન છે.

આપ ક્યાંથી આવો છો ?

માઈ, એ તરફ ચન્દ્રનાથની જગ્યા પર ગયો હતો ત્યારથી બ્રહ્મતો ભટકતો અહિં આવી પહોંચ્યો છું. ?

પણુ આપને આ સન્યાસ ગ્રહણ કરવાને બે ચાર દીવસથી વધુ વખત થયો ન હોય તેમ જણાય છે. હજી પગમાં બેડાના ડાઘ પણ મળુદ છે.

નહિં, હું લગભગ દસ વર્ષથી આ આશ્રમમાં છું.

હા, તેમ પણ હોઈ શકે. એકદમ આમ ઉત્પત્તિ થવી પણ મુશ્કેલ છે અગાઉ તો કદાચ ગલીએ મલીએ હાંક મારીને હુમલું પણ પડ્યું હશે. ચાલાક મરિયમે હરમમાં તાણો માર્યો.

આ સાંભળતા રામસિંહ સહમજી ગયો, તે મનમાં બોલ્યો રમણી ખણી ચતુર છે, તેણી માગે બેઠે અવશ્ય પામી ગઇ છે આવી સ્ત્રીનું રહેઠાણ જંગલમાં કદી પણ હોઈ શકે નહિં. હોય ન હોય, પણ અવશ્ય આ કલકત્તાની રહેવાવાળી કોઈ બુદ્ધિશાળી અને ચારિત્રવાન યુવતિ છે. તો પણ મારે મારો બેઠે બોલવો ઠીક નથી. આવો ઝડપી વિચાર કરી લઈને તે બોલ્યો:- હમે સન્યાસી છીએ હમારી ઠટ્ટા-મશ્કરી ન કરો. માર્છ, બુખ લાગી છે, કાંઈ ખાવાનું હોઈ તો આપો.

સારં, તો આપ શું ખાશો ?

વેશધારી સન્યાસીએ કહ્યું-કદાચ તું સમજી ગઇ છે. કે હમે રજપુત સન્યાસી છીએ. રજપુતોને માટે યોગ્ય હોય તેવા આહારથી હમે પ્રસન્ન થઇશું.

મરિયમ બોલી-સન્યાસી છો કે નહિં તે તો ઇશ્વર જાણે, હું એટલું તો જરૂર સમજી છું કે, આપ રજપુત છો.

રામસિંહને વધુ વાદવિવાદ કરવાનું ઉચિત ન લાગ્યું. મરિયમે સ્તોષને માટે સીધું જાવીને સામે મૂક્યું રામસિંહે પોતાને હાથે

રસોઇ બનાવી અને ઇચ્છાનુસાર ભોજન કર્યું. છુદીયા અને મરિયમે પોતા માટે અલગ રસોઇ પકાવી. રામસિંહ ભોજન કરતો હતો, તેવામાં મરિયમ એક યાળીમાં તરકારી લઇ આવી સન્યાસીને પીરસવા લાગી, કે તુરંતજ રામસિંહે તેણીને અટકાવીને ના પાડી. મરિયમ બિચારી લજ્જિત થઇને પાછી ચાલી ગઇ, પરંતુ તેણી જતાં જતાં લાંબા નિવાસ સાથે એટલું બોલતી ગઇ કે-આહ! સમજી દુનિયા દુશ્મન થઇ રહી છે, કાણુ કાને આપે છે, કાણુ કાને ખવરાવે છે, આ તો બધી જુડી માયા છે.

રામસિંહે આ શબ્દો સાંભળીને મરિયમની મનમાં પ્રશંસા કરી અને તે દીવસે ચોવીસ કલાક તેણે ત્યાંજ વીતાડવા નિશ્ચય કર્યો.

મરિયમ પોતાના હમેશના નિયમ અનુસાર નદીપરથી નાઇ બ્રેઈ ગળામાં સુંઘંધી વનપુલોની માળા પહેરી ઝુંપડીમાં પાછી ફરી ચો તરફ સૂગંધ ફેલાઈ રહી હતી, તેણી દરતી મુંઝડપથી સન્યાસી બાવા પાસે આવી અને નયન કટાક્ષથી તેને મોહિત કરતાં તે બોલી બાવા પાસે આવી અને નયન કટાક્ષથી તેને મોહિત કરતાં તે બોલી શું આપ હજી નથી ગયા ?

ધણી લાંબી મંજલ કરીને આવ્યા છીએ, તેથી શરીરમાં કાંઈક અશક્તિ આવી ગઇ છે, નજીકમાં કોઇ વિશ્રામસ્થાન પણ જણાતું નથી, તેટલા માટે આજ રાતની રાત અહિં ગુળરી સવારમાં પોઠ ફાટતાંજ અહિંથી ચાલ્યા જવાનો વિચાર છે

મરિયમ હવે જરા સન્યાસીની વધુ નજીકમાં જઈને બેઠી અને બોલી:-આજે જ્યારે અમારા પર કૃપા કરીને અહિં પધાર્યા છો. ત્યારે કાંઈક ધર્મજ્ઞાન તો સંભળાવો ?

રામસિંહ પોલિસને માણસ હતો. પોલિસને ઉપયોગનું જ તેને જ્ઞાન હતું. ધર્મની સાથે તો બાળેજ તેને કામ પડ્યું? પરંતુ જ્યારે સંન્યાસીનો વેશ ધારણ કર્યો ત્યારે ધર્મ ચર્ચા કર્યા વગર કેમ ચાલે? રામસિંહે બેઠાને ખુબ કર્યું, અને પછી થોડું બળતું ગોઠવીને બોલ્યા:-સાંભળો, ધર્મ જ માનવ જીવનનો સાર છે. મનુષ્ય આજ છે ને કાલે નથી. મનુષ્ય જાતને કાઢને કાઢી દીવસ મરવું તો છેજ તેટલા માટે કદી પાપનું કામ કરવું નહીં જોઇએ.

મરીયમ ખડખડાટ હસી પડી અને બોલી:-બાબાજી, આવા ઉપદેશ શહેરમાં રહેવાવાળા નહાની નહાની છોકરીઓને આપો. એક વનમાં વસનારી વન-વિહારીણી તપસ્વીની આવા ઉપદેશથી સંતોષ પામી શકે નહીં હો!

આ સાંભળતાં રામસિંહના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહી. જે યુવતીને તે એક અશુદ્ધ સ્ત્રી સમજ્યો હતો, તે તો ધર્મના ઉંચા જ્ઞાનવાળા એક સંસ્કારી સુંદરી નીકળી! રામસિંહે કહ્યું:-હમે તમારા જ્ઞાનની સીમા તો જાણતા નહોતા એટલે વિશેષ શું કહી શકાય? ખેર, ચાલો તમે સલાહ કરો હમે ઉત્તર આપશું.

“મરીયમ—સાર, આપ સ્ત્રી પુત્રનો ત્યાગ કરી સંન્યાસ લઇને જે તિર્થયાત્રા કરી રહ્યા છો, તો જગત અને ઈશ્વરનો સંબંધ શું છે, તે બતાવો. જીવ અને બ્રહ્મમાં અંતર શું છે?”

રામસિંહ આ પ્રશ્નનો અર્થ શું સમજ્યો તે તો તેની બહા જાણે. પરંતુ તે પણ એક પહેલા દરજ્જાનો ચાલાક મનુષ્ય હતો. તેણે નાના પ્રકારની અનેક વાતો છોડીને મુળ પ્રશ્નને ઉડાવી દીધો. પણ મનમાં તો મરીયમના સલાહનો ઉત્તર ગોઠવતો રહ્યો હતો.

મરિયમ કાંઈ ઓછી ચાલાક ન્હેતી. તે તુરત પામી ગઇ તે સંન્યાસી બાવાનું બેઝું તદ્દન કોરું કડક છે. થોડીવાર પછી તે બોલીઃ—
આમ કરવાથી શું ફાયદો છે. મુળવાતના સંબંધમાં જે કાંઈ કહેવું પુછવું હોય તે પુછો, જે કાંઈ બાજુતી હોઇશ તે કહી આપીશ.

રામસિંહ આ ચતુર રમણીની ચતુરાઇથી ઉપરચાપરી માહિત થવા લાગ્યો. તે પોતાનો બેઠ બોલી નાખવા પણ તૈયાર થયો, પણ પાછો થોભી ગયો.

“રાત્રે શું ખાણું લેશો. મરિયમે પુછ્યું.”

રામસિંહ—“નહીં આજે તો કાંઈ નથી ખાવું.”

“તો શું અપવાસ કરીને જીએ મરણો? સાહે, એ વાત જવા દો. ચાલો આજે હવે બંને આ ઘરમાં સુઈશું.”

“બહે તેમ કરો.”

અને તુરત મરિયમ ત્યાંથી ચાલી ગઇ.

પ્રકરણ ૪ થું.

બંદીવાન રમણી—બંસીના નાદ.

રાત્રીનો સમય હતો. શાન્ત ચુપકાદી પથરાઈ રહી હતી માત્ર કંસારીઓની તાનાતીરીજ તે શાન્તિમાં થોડી ખસલ કરતી હતી. આ વખતે રામસિંહ પેલી રાજકુંસની મરિયમની ઓકાન્ત છુંપડીની ઓશરીના ભાગમાં મુતો છે, શીતળ પવનની મંદમંદ કહેરોથી ઉલા-

સિત થઈ રહ્યો છે, સાથેજ મરિયમનો બેઠ જાણવાની ઉત્કંઠામાં બીજાનામાં પડ્યો પડ્યો કેટલાક તરંગો કરી રહ્યો છે. પરંતુ હજી સુધી મરીયમ આવી. નહીં. છેવટે તેણે પોતાને ઉંધ આવી જવાનું જ્ઞાનું કર્યું.

મરિયમ ખાઈ પી હાથ મોં ધોઈ જ્યાં સંન્યાસી સુતો હતો તે ધરની ઓશરીમાં આવી અને ઓશરીના એક ભાગમાં સુતેલા સંન્યાસી તરફ જોઈને બોલી:-કેમ, બાબાજી સુઈ ગયા !

રામસિંહ તો જાણે ભર ઉંધમાં પડ્યો હોય તેમ જવાબ ન આપ્યો. મરિયમ મનમાં બોલી:-“બાબાજી સુઈ ગયા જણાય છે. મોટા ધરના માણસ છે. ક્યાંસુધી દુખ ઉઠાવશે !

મરીયમ એ પ્રમણે ટક્કાર કરીને ઓશરીમાંથી ધરની અંદર ગઈ રામસિંહ સાવધાન થઈને અંધારામાં પોતાના બીજાના પર ઉડીને બેઠા. અંદર ધરમાં મરિયમે પેલી બુઢીયા સાથે કેટલીક વાતો કરી અને પછી ગાવાની શરૂઆત કરી. તેણીનો મધુઃ સુકોમલ સુર અને ગાવાની ઢમધી રામસિંહ એટલે. મુઘ્ધ બન્યો કે જાણે પોતે અત્યારે ઈંદ્ર સુવનમાં બેઠા સજ્જતપરીનું ગાન સાંભળતો હોયની ! મરિયમનું આ ગાયન જેમ સુરીલું હતું તેમ તેણીની મર્મપીડાનું પણ સાંભળનારને ભાન કરાવતું હતું. રામસિંહ મરિયમની પ્રથમની વાતચીતો અને આ ગાયનના ભાવ ઉપરથી અનુમન કર્યું કે, અવશ્ય મરિયમનું જીવન બેઠ ભરમોથી ભરેલું છે. મરિયમ અચપણથીજ વનમાં વસનરી જણાતી નથી.

ડિટેક્ટીવ રામસિંહ આ વિચારમાં મશગુલ હતો. તે પહેલાં થોડીવાર મરિયમનું ગાયન અંધ પડ્યું હતું. રામસિંહ સમજ્યો કે મરિયમ હવે ઉંધી ગઈ; પરંતુ રામસિંહને ઉંધ નહોતી, તે બેઠોજ રહ્યો.

રામસિંહ આ જગત રિથિતિમાં પણ અવાર નવાર હોકું ખાઈ જતો હતો. ઉધ તેની ઉપર જલબો કરીને તેને બિહાના વશ કરવાને તૈયાર રહેતી હતી, પણ જાડના પાંદડાઓના પવનની વધતી એકાદી લહેકીથી ચતા ખખડાટથી તે પાછો સચેત થઈ જતો હતો.

એકાએક કાંઈ અવાજ આવ્યો. રામસિંહ આંખો ફાટીને જાણી-આમાંથી બહાર જોવા લાગ્યો. તે સમજ્યો કે કાંઈ માણસ ધણી દયા ભરી રીતે પોતાના છુટકારા માટેની પ્રાર્થના કરતું હતું.

રામસિંહ ઝડપથી બહાર નીકળી આવ્યો, અને એક જગ્યા પર ઉભો રહીને ધ્યાનથી સાંભળવાં લાગ્યો. પછી તેને સમજાયું કે, નજીકમાં વાંસળીનો કંઈક સ્વર ગુંજી રહ્યો હતો. પેલો સંભળાતો અવાજ બીજો કાંઈ જ નહોતો પણ મનુષ્ય સ્વરમાં વાંસળીજ પ્રાર્થના કરી રહી હતી.

રામસિંહ આ રિથિતિમાં પોતાનું સંજીવન કામ જુલો જઈને વાંસળીના અવાજ પર ચાલ્યો. રસ્તો જંગલનો હતો વળી જંગલ સાધારણ નહિ પણ ભયાનક હતું.

ઝાડી ધણી ઘટ છે, વચમાં એક નવું મકાન છે. ઇંટ પથ્થરનું મકાન નહોતું, પણ જંગલના લાકડાઓથી બનાવેલું એક ન્હાતું મકાન હતું. તે મકાનની અંદરથી અંસીનેા મધુર સુર બહાર નીકળી જવામાં મળી જંગલને ધમધમાવી મુકતો હતો.

રામસિંહ તે મકાન પાસે જઈ પહોંચ્યો. જોયું તો દરવાજો ખંધ હતો. રામસિંહે ખુબ જોરથી દરવાજાને ધકકો માર્યો કે તે ખુલી ગયો રામસિંહ નિડર થઈ અંદર દાખલ થયો તેના મનમાં એમ પણ ડર ન આવ્યો કે, હું બીજાના મકાનનાં ધરધણીની રજા વગર આ ઘેર અંધારી લાપંકર રાત્રીએ ધુસીને અન્ધાર કરી રહ્યો છું. પણ રામસિંહ તો એક મતવાલાની માફક અંદર ધુસ્યો.

મકાનમાં એક મોટું ઝાડ હતું, જેના ઘેરાવાને લીધે મકાનનો આજુબાજુનો ભાગ અંધારામાં ઢંકાય ગયો હતો. રામસિંહ અંધારામાં જ ઉભો રહ્યો. તેજ પળે માનો, રામસિંહની ઉમેદ પુરી કરવાને માટે એક નરયોત્તન મુંદરી સામે આવીને ઉભી રહી. તેણીની ઉંપર ૧૬ વર્ષની જણાતી હતી. રામસિંહ તેને એકાએક સામે આવી ઉભેલી જોઈને ચકિત થયો અને સમજ્યો કે, આ પરીજ પોતાની બંસિથી સમગ્ર વનસ્પતિને રડાવી-ધુળવી રહી હતી.

પેલી યુવતિએ અતીશય શાન્ત અને ગંભીર અવાજે કહ્યું—‘તમે આવી મયા ?

રામસિંહના આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો—“હું કોણ છું, તું મને ઓળખી શકે નહિ.

પેલી નિરાશ થઈ બોલી—“ત્યારે તો તે આવી ન શક્યા. તમે કોણ છો ? તમે પણ શું આ અભાગણીનું સર્વાનાશ કરવા આવ્યા છો ? તમારા પગ ચુમું છું-હું બહુજ દુઃખી છું આજે ૭ માસ થયા હું આ નિર્જન જંગલના કારાગૃહમાં પડી છું. ઇશ્વર પાસે હંમેશ પ્રાર્થના કરું છું કે, મને અહીંથી છોડાવે. પણ તેની કોણ જાણે શું ઇચ્છા છે. મારાથી હવે આ દુઃખ નથી. સહેવાતું. તમોને જોઈને મારા મનમાં આશા થઈ હતી કે, મારા દુઃખનો અંત આવ્યો—મારા હૃદય દેવતા—મારા સ્વામી મારી પાસે આવી પહોંચ્યા ઇશ્વરે મારી દીન અબજાની પુકાર સાંભળી. હાય અફસોસ ! હજી મારા ભાગમાં કેટલું દુઃખ લખ્યું હશે ?

આ સાંભળી રામસિંહને વધુ અભયખી ઉપજી, તેને આ સંધળી લીલા અર્ધખીપન નાઈટસ માંહેલી “ઉંઘાયેલો જાગૃત ચંચલાની

કહાણી જેવી લાગવા માંડી. રામસિંહે તેને કહ્યું:—“હું તારું કાંઈ પણ બગાડવા કે ખુશ કરવા આવ્યો નથી. હું પોલિસ છું એક મુકદ્દમાની તપાસમાં અહિં આવી ચડ્યો છું, માલુમ પડે છે કે તુંજ અંસી બળવી રહી હતી, તારી અંસીજ મને અહિં લઈ આવી છે.

‘આપ પોલિસ છો! આ દેશમાં તો પોલિસ શબ્દ સાંભળ્યો નથી. હા, અંગ્રેજ રાજ્યમાં પોલિસ છે, અંગ્રેજ રાજ્ય સ્ત્રી જાતિના સતિત્વના રક્ષણ માટે સદા તત્પર રહે છે, શું તમે તેજ અંગ્રેજ રાજ્યના પોલિસ છો?’

રામસિંહ—હા, હું અંગ્રેજ સરકારનો પોલિસ છું.

‘તમારી સાથે ફોજ પણ છે? પેલીએ પુછ્યું.

‘નહિ’, ફોજ બોજતો કાંઈ નથી.

‘ત્યારે તમે અહિંથી જલદીથી નારી બચ્ચો, તમે મારો છુટકારો નહિ કરી શકો.

‘કેમ? રામસિંહે પૂછ્યું.

‘અહિં મરી ચોકી માટે ચાર પહેલવાનો છે, તે સિવાય નજીકમાંજ વળી એ નીચનો મુકામ છે.

‘કોનો મુકામ?’

‘સાંભળો ખાંસવાતી અવાજ આવી? પેલી ગભરાટથી પેલી.

‘કર્ણસિંહ મગી ગયો જણાય છે. હવે તમે ભાગો જલદી ભાગી જાઓ, નહિ તો તમારા પ્રાણ નહિ બચે.

‘તું સ્ત્રી છો—તું અબળા છો, તને આવી આફતમાં જંગમ પછી છોડીને હું ભાગી શકતો નથી. જો મારી સાથે ચાલવામાં તને કાંઈ સંકાય કે વાંધો ન હોય તો ચાલ સાથે તું મારી બહેન અને હું તારો ભાઈ છું. ચાલ જલદી કર.

“અંધીરાન પક્ષી જે ઉડીને ભાગી શકતું હોય તો પછી પીંગ-રામાં અંધ રહેવાનું શું કામ પસંદ કરે? પરંતુ મારા સ્વ.મી અને ક્યાં મળશે?”

‘તેમનું’ નામ જાણુવા પછી તેમનો પતો લગાવીને હું તને ત્યાં પહોંચાડી દઈશ, અને જેણે તારી આ દુર્દશા કરી છે તેને પણ પકડીને યોગ્ય સજા અપાવીશ.

“સાઈ” ત્યારે ચાલો. હવે એક પણ માત્ર પણ અડિં થોભવું સલામતી ભયું” નથી વાતો કરવી પણ જોખમ ભરી છે. પહેલવાનો જાગી ઉઠે તો મ્રાણુ ખચવા કંઠણુ થઈ પડે.

રામસિંહ એક શબ્દ પણ બોલ્યો નહીં, તુરં તે રમણીને કાઢીને રસ્તે પડ્યો.

ડિટક ટેવ જે રસ્તેથી આવ્યો હતો, તે રસ્તો ભુલી ગયો. તેનું દિશા જ્ઞાન પણ જતું રહ્યું. થોડે દુર જવા પછી તેણે પેસા નદી વચ્ચે જોયું. સામેજ નદી હતી. રામસિંહ વિચારવા લાગ્યો કે, હવે નદી કેવી રીતે પાર કરવી? જન કિનારે કિનારે જઈએ તો કાણુ જાણુ ક્યાં પહોંચીએ.

એકાએક રમણીએ લયની ચીસ પાડીને કહ્યું-“હાય, સર્વાનાથ! જુઓ મોટું રીંછ આવે છે. તેની આંખો કેવી ચમકી રહી છે!”

રામસિંહે પેસાની ઝાળીમાંથી પીરતોલ કહાડી રીંછની ચમકતી આંખોનું નિશાન તાડીને ફાડી રીંછે વંદરથી ચીસ પાડી અને જમીન પર પડકાઈ પડ્યું.

પીરતોલનો ધરાંગ્રા અને રીંછનું ચીસ વાયુ મંડળમાં ઝુંજતા પહેલા ત્રણ દર્શીયારમંધ પહેલવાનો તેમની તંદ્રા દોડના આવના દેખાયા,

રમણીએ તેને જોઈ લીધા અને લયથી થરથર ધુનવા લાગી, તેનાં હોંશ હવાશ ઉડી ગયા; તે ધીરજ એકડી કરીને બોલી:-હાય ! હુમ્મ ! છેવટે સર્વનાશજ મારા લાગ્યમાં લખ્યું હતું. પહેલવાનોએ આપણને જોઈ લીધા છે. જુઓ તે આ તરફજ દોડતા આવે છે.

રામસિંહે તુરતજ પીરતોલ પાછી ભરી લીધી અને કહ્યું:-“ડરો નહિ, જ્યાં સુધી મારા શરીરમાં પ્રાણ છે, ત્યાં સુધી તારો એક વાળ પણ વાંકો થવાનો નથી.

રામસિંહ એટલું કહેવા પામ્યો તેટલામાં તેના કાન પાસેથી સનસનાટ કરતી એક ગોળી પસાર થઈ ગઈ. રામસિંહે પણ પીરતોલ છોડી સામો ધડાકો કર્યો, પહેલો આર ખાલી ગયો. પહેલવાનો નજીક આવી લાગ્યા. રામસિંહે બીજાવાર પીરતોલ છોડી અને એક પહેલવાનને જમીનપર પટકાવી દીધો.

બીજા બે પહેલવાનો ઝડપથી આવીને રામસિંહપર તુડી પડ્યા. તે માંહેના એકે રામસિંહના હાથપર એવા જોરથી લાકડી મારી કે રામસિંહના હાથમાંથી પીરતોલ પડી ગઈ, અને તે જમીનપર ઉંધે મ્હોડે પડ્યો,

જેત જેતામાં બે પહેલવાનો પેલી સ્ત્રીને લઈને નાહા. સ્ત્રી ચીસો પાડવા અને રોવા લાગી, પરંતુ તે કડોર અંતઃકરણના રાક્ષસોને દયા ન આવી. આ રમણીનું અહિં જંગલમાં રોવું સાંભળે એમ પણ કાણ હતું? પેલા રાક્ષસો તે બિચારીને આ લગાનક જંગલમાં ધસડી આપ્યા. કોઈ અટકાવનાર નથી !

આ નવયોવન રમણી કાણ છે, આ લગાનક જંગલમાં પહે-

હવે નોના પહેરા તજે તેને ફાલુ છોડી ગયું છે, તેણીની મુલાકાતે વખતો વખત આવનાર માણસ ફાલુ હતો; તે તો ઇશ્વર જાણે ! જે રામસિંહ ડિટેક્ટીવે આ બેદનો બહો ફેડવાને માટે પોતાના કદમ લંબાવ્યા હતા, તે પણ અત્યારે પહેલવાનોના મારથી અહીં બેહોશ થઈને પડ્યો છે !

પ્રકરણ પ મું.

પલ્યાન-સોનાની અંગુઠી.

રહેવારની ખુસનુમા ગુલાબી લહેકાએ રામસિંહને જનમૂલ કર્યો. તેણે આંખ ઉઘાડી તો પોતાને એક નદી કાનારે પડેલો જોયો. તેના શરીરની નસેનસ દીકરી પડી ગયેલી છે, તેનામાં ઉઠવાની શક્તિ હજી આવી નહોતી.

થોડીવાર સુધી રામસિંહ પોતા પર વિતેલીનો પોતેજ વિચાર કરતો પડ્યો રહ્યો, પછી જરા મુશ્કેલીથી બેઠો થયો અને ચોતરફ જોવા લાગ્યો. રામસિંહે જાણ્યું કે આ જંગલ નથી. નજીકમાંજ એક ગામડું નજરે પડ્યું. તે સમજ્યો કે પેલા પહેલવાનોએ મને માર મારી બેહોશ સ્થિતિમાં ઉપાડી લાવી અહીં ફેંકી દીધો છે, અને પેલી રમણીને પાછી તેજ જંગલમાં લાકડાના મકાનમાં લઈ

ગયા છે, છેલ્લા વિચારે તેને ઉત્સાહિન બનાવ્યો અને તેણે ઇચ્છું કે તે લાકડાના મકાન પર એકદમ હુમલો લઈ જઈ રમણીને છોડાવી લાવવી. પણ તે ક્યાં. લાકડાનું મકાન ક્યાં, અને પેતે ક્યાં? તે સઘળું કેટલું દૂર હતું તે કોણ જાણતું હતું? રામસિંહ હવે શાન્તિથી વિચાર કરવા લાગ્યો-ગમે તેમ હોય. પણ આટલું તો ચોક્કસ જણાય છે કે, પેલી સ્ત્રીના મકાન સાથે પેલા મરનાર ગૃહસ્થને કોઈ ન કોઈ જાતનો સંબંધ હોવો જોઈએ. પણ મરીયમ અને પેલી યુદી કોણ છે? આ બીહામણ જંગલમાં ત્યાં જંગલી માણસની પણ વસતી નથી, ત્યાં રજપુત કુટુંબની બે સ્ત્રીઓનું હોવું આશ્ચર્યની વાત છે! કોઈ શ્રીમંત બદમાશનું તો આ કામ નહીં હોય? બનવા જોગ છે કે પોતાની કુવાસના તૃપ્ત કરવા માટે કોઈ નીચ માણસે પેલી યુવતીને આ જંગલમાં લાવીને સંતાડી હોય. પરંતુ મરીયમ અહીં શું કામ કરી રહી છે, વળી યુવાન છે, ખુશમુરત છે, ખાનદાન કુટુંબની યાળા જેવી વાતો કરે છે, વળી તે કેદી અવસ્થામાં નહીં પણ સ્વતંત્રતાથી રહે છે, તો પછી તે અહીં કેમ? શું તેણી, પેલી રમણીને કેદ રાખનાર કોઈ શ્વાહુકાર લુટારાની રાખેલી સ્ત્રી હશે? અને તેટલા માટેજ તે આવી રીતે સ્વતંત્રતાથી ફરતી ફરતી રહે છે? વળી જે લોકો આવા જંગલમાં છુપી રીતે આ બે સ્ત્રીઓને અહીં લાવ્યા છે તે શું એટલા બધા મુખ્ત હશે! તે શું નહીં સમજતા હોય કે એક મ્યાનમાં બે તલવાર કદી રહી શકે નહીં? ચપરાફ મરીયમની વાતોથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે તેણે મને સારી રીતે ઓળખી લીધો છે. તો આવી સ્થિતિમાં તેણીએ મને કાંઈ કહ્યું કેમ નહીં? મને તે હોય, પણ આ સઘળી બાબતનો બેદ

શોધવો અગત્યનું છે. આ ભેદગ્નનમાં કેંડાખાલરાળા મરનાર ખાબુના ખુનનો ભેદ પણ છુપાયેલો જણાય છે. આ પ્રમાણેના વિચારો કરી ઉત્સાહમાં આવી રામસિંહ ઉભો થવા જતો હતો; પણ તે ઉભો થઈ શક્યો નહીં તેનું માથું ફરવા લાગ્યું, તે પાછો બેસી ગયો. તેના આખા શરીરમાં પીડા થતી હતી, ડાખા હાથનું કાંકું તો જાણે તુટીને નીચે પડવા માંગતું હતું.

રહવાર થઈ ચૂક્યું હતું. પુર્વ દિશામાંથી સુર્ય પોતાના સોનેરી કિરણો ફેંકતો અધકારમય જગતને શણગારી રહ્યો હતો. એટલામાં એક ભિક્ષુક બ્રાહ્મણ પાસેના ગામમાં ભિક્ષા માટે જતો દેખાયો. રામસિંહે તેને નમ્ર અને ધીમા અવાજે પુછ્યું, “બ્રાહ્મ આ ગામનું નામ શું છે ?

“કાશિમપુર, પેલાએ કહ્યું તમારી તખ્તીયત શું એકદમ ખરાબ છે ? તમે આવી રીતે દુઃખી અવસ્થામાં કેમ દેખાવ છો ?

“હા, હું ઘણાજ ગિમાર છું આ ક્યો જલ્લો છે ?

“જ્યારે તમે કાંઈ જાણતાજ નથી, તો પછી અહીંયા કેમ આવી ચડ્યા ?

“તે ઘણી મોટી કહાણી છે. પછી કહીશ. હમણા તમે મારા સવાલનો જવાબ આપો.

“આ મૈમનસિંગ જલ્લો છે. બ્રાહ્મણે જણાવ્યું.

“અહીંથી શકિતપુરનું થાણું કેટલું દુર છે ?

“આશરે અરધો ગાઉ દશે. શું તમે ત્યાં જવા માંગો છો ? કાંઈ મારો ખનાવ તો નથી બન્યો ને ?

“હું મોટી આફતમાં પડ્યો છું. તમે મારે એક કામ કરશો ?

“ શું ?

“ હું સકિતપુરના થાણામાં જવા માંગું છું જે બની શકે તો કાંઈપણ ઠેકાણેથી એક પાલખી મંગાવી આપો. બાકું હું અપીલ.

“ હું ગરીબ માણસ છું. ઘરમાં ચાર પાંચ માણસો છે બહારથી બિલ્લા માગી આવીશ. ત્યારે તે સઘળાં અન્ન પાણી ભેગાં થશે બ્રાહ્મણે આનાકાની ભર્યો જવાબ આપ્યો.

“ તમારી મહેનત ફેકટમાં જશે નહિં, તેને માટે હું તમને આઠ આના આપીશ.

બ્રાહ્મણે હવે વધુ આનાકાની કરી નહિં. તેણે કહ્યું “ મારા ગામમાં ભોઈ નથી. બીજે ગામ જવું પડશે જે તમને બહુજ જરૂર હોય તો એક રૂપિયા આનાનો આપો. તમે સારા માણસ છો એટલે તમારું એટલું કામ કરવામાં મને કાંઈ વાંધો નથી.

“ આ વખતે મારી પાસે રૂપિયા નથી થાણામાં જઈ તે પાલખીવાળા ભોઈને બાકું આપી દઉં. અને તમારો હિસાબ પણ ચુકવી આપીશ.

રામસિંહની પાસે જે કાંઈ હતું, તે સઘળું ઝાળી સમેત પહેલવાનોએ પોતાના કબજામાં લઈને તેને બેહેશ હાલતમાં છોડી દીધો હતો. પણ રામસિંહના ઉપલા જવાબથી બ્રાહ્મણનો ઉત્સાહ જતો રહ્યો તેણે કહ્યું “ મહારાજ ! માફ કરો ભોઈ લોકોને પ્રથમ આપ્પા વગર કામ નહિં થાય.

તમે એક કામ કરી શકશો ?

“ નહિ, હું તમારા કામમાં પડીને મારો વખત ગુમાવવા મંગતો નથી. હું તો પહેલેથીજ કહી ચુક્યો છું. કે, જ્યારે હું બીલ્લા માંગીને લઈ જઈશ ત્યારે રસોઈ થશે.

“ તેની તમે ચીંતા ન કરો ચાણુમાં પહોંચતાંજ હું તમારા આઠ આના મોકલી દઈશ. તમે આ ગામના ચોકીદારને બોલાવી લાવો. પાલખીવાળા પાસે જવાની જરૂર નથી.

“ નહિ, તે મારાથી નહિં બને. હું ગરીબ માણસ લિલા માગીને ગુળરો કરું છું બીજા ન માંગુ તો મારું ગાડું અટકી પડે હુટારાએ તમોને લુટ્યા છે ચોકીદાર આવવાથી તેની સાથે સાક્ષી આપવા માટે મારે ઠેક ઠેકાણે લટકવું પડે. એવી પંચાતમાં તે કોણ પડવાનું હતું ?

રામસિંહ-“ કેમ ? સાક્ષી શાની ? તમારે સાક્ષી થવાની શું જરૂર ?

બાલુ-“ તે હું જાણું છું પોલિસની કારવાઈ હું સારી પેઠે સમજુ છું ચોકીદાર આવે તે પછી ફોજદાર આવે અને હમરો પ્રશ્નો પુછીને મારું માથું બધ જાય. ત્યાર પછી અદાલતમાં સાક્ષી આપવા ધસડાવું પડે એવી નકામી ઝીઝટમાં હું પડવા માગતો નથી

આમ કહીને જવા લાગ્યો રામસિંહે તેને પાછો બોલાવીને કહ્યું, “ જુઓ, હું પેલિસ દરોગો છું બિમાર પડ્યો છું રસ્તો ભુલી જવાથી મારી સાથના બીજા માણસા જુદે રસ્તે ગયા છે, અને હું આ તરફ આવી ચડ્યો છું. મારે થાણુ પર જવું છે, તમે ચોકીદારને બોલાવો તો હીક છે નહીતર તમારે ખમવું પડશે સમજ્યા કે !

બાલુ પાછો ફર્યો અને બોલ્યો, “ જ્યારે સવારના પહોરમાં તમારા દર્શન થયા ત્યારથીજ હું સમજ્યો હતો કે આજે હું બદ ચોંધડીએ ઘરમાંથી નીકળ્યો છું. તમે દરોગા હો અથવા કોઇપણ હો, હું ચોકીદારને બોલાવી લાવું છું પણ મહેરબાની કરીને કોઇ સાક્ષી વિગેરેના લફરામાં મને ન નાંખતાં.

એટલું કહી બ્રાહ્મણ ગામની તરફ ચાલ્યો. રામસિંહના શરીરમાં કાંઈક ચૈતન્ય આવ્યું. તે ઉઠીને ઉભો થયો. બે ત્રણ ડગલા ચાલ્યો પહેલા કરવાં તળીયત સારી જણાઈ પણ પીક અને હાથ ઉપરની વેદના જેમની તેમ હતી તે ધીમે ધીમે જમીનપર પગ મુકતો ચાલવા લાગ્યો તેટલામાં હરિશમ નામનો ચોકીદાર પોતાના પોલિસ પોશાકમાં ત્યાં આવી પહોંચ્યો સાથે પેસો બ્રાહ્મણ ન હતો તે બીજે રસ્તેથી બીલા માંગવા ચાલ્યો ગયો હતો.

ચોકીદાર આવતાજ રામસિંહે તેને કહ્યું “હુ શકતિપુરના ચાણુ પર જવા માયું છું એક પાલખી અથવા ઘોડાનો બદાયસ્ત જલદીથી થવો જોઈએ.

“ આપ શું પોલિસના આદમી છો ? ચોકીદારે પુછ્યું.

“ હા, હું પોલિસ છું.

“ આપ આવી દશામાં કેમ આવી પડ્યા આપનો પોશાક પણ આપની સામે નથી. તેમ બીજા કાંઈ માણસો પણ સાથે નથી લકીકત શું છે.

“ એ સવળી વાતો સાથે તમોને કાંઈ સંબંધ નથી તમે એક પાલખી નહિં તો એક ઘોડો મંગાવી આપો અને મરી સાથે ચાણુ પર ચાલો.

ચોકીદાર:—પાલખી મંગાવવાથી વખત બહો લાગશે, જો ઘોડો જોઈતો હશે તો હમણા મંગાવી આપું.

રામસિંહે ઘોડો લાવવાને માટે કહ્યું અને ચોકીદાર લઈ આવ્યો. તે પર સ્વાર થઈ ચોકીદારને લઈ રામસિંહ શકતિપુરના ચાણુ તરફ જવા ઉપડ્યો.

રામસિંહ હકિતપુરના થાણામાં આવી પહોંચ્યો. આ વખતે ત્યાંના દરોગો થાણામાં હાજર નહોતો. રામસિંહના ત્યાં પહોંચ્યા પછી ફેટલીકવારે દરોગો ફેટલાક પેલિસમેનો સાથે આવી પહોંચ્યો. રામસિંહને પાછો આવેલો જોઈ દરોગાએ પુછ્યું. “કેમ સાહેબ ! શું થયું ? કાંઈ પતો લાગ્યો ?

“તે વાત પછી કરીશું. રામસિંહે કહ્યું. “ફેટલાક પતો મળી ચુક્યો છે. પરંતુ પ્રથમ એ કહો કે, આપ આટલી ધસત સાથે કયાં મયા હતા ?

“અહીંથી લગભગ ત્રણ ગાઉ ઉપર બહુઆ નામનું એક ગામડું છે દરોગાએ કહ્યું ‘ત્યાં ડાકુઓના દોરથી લોકોમાં ત્રાસ વર્તાઈ રહ્યો છે. જે દીવસે આપ અહીંથી કેડાખલની તરફ રવાના થયા તે દીવસે મને ખબર મળ્યા કે બહુઆમાં પાછલી રાત્રે બઝમાસોએ મોટી ધાડ પાડી છે, અમે એકદમ ત્યાં જવા ઉપડ્યા અને આજે ત્યાંથી પાછા આવ્યા આવીએ છીએ.

હાકુઓનો કાંઈ પતો મળ્યો ? રામસિંહે પુછ્યું.

“ખીંચકુલ નહીં. ઘણી મગજમારી કરવા છતાં કાંઈ પણ વાત સમજમાં નથી આવતી.

“શું વાત ?

“ત્યાં વાત એક મકાનમાં એક સ્ત્રીનું ખુન થયું છે, અને ખેચાર જોરાવર માણસો અખમી થયેલા છે, તે અખમી થયેલાઓને પુછવાથી જણાયું કે, ધાડપાડુઓ માત્ર દશ હતા, પણ તેમની સથે એક યુવાન સ્ત્રી હતી, સ્ત્રીની ખુનપુરતી અનુપમ છે, પણ તે ઘણી કુર છે, તે માથાના વાળોને છટા મુકીને ડાબા હાથમાં ખંજર અને

જમણા હાથમાં તલવાર લઈને લડી રહી હતી. સાંભળ્યું છે કે આ રણદેવીની સામે વાતની વાતમાં સેંકડો જવાંમદ શીર નમાવીને ધારતીના માર્યા રૂઝકકર થઈ ગયા. શું આ ઝોઝા આશ્ચર્યની વાત છે ?

“બેશક, કેમ નહીં, રામસિંહે કહ્યું. પરંતુ હું જે બાબતનો પ-તો લગાવી આવ્યો છું તે તેનાથી પણ વિશેષ આશ્ચર્યકારક છે.

‘કહો તો. દરોગાએ કહ્યું.’

રામસિંહે પેતા પર વિતેલી સધળી રામકહાણી દરોગાને સંભળાવી દીધી તે સાંભળી દરોગાએ કહ્યું “ખરેખર ઘણો અદ્ભુત અને આશ્ચર્યકારક મામલો છે. આપ ખુશી ખેરીયતથી અહીં પાછા આવ્યા એજ હું તો ગનીમત સમજી છું. ત્યાં કાંઈ જાદુઈ રચનાની જાણ તો નથી બીજાવેલીને ? જંગલો અને પહાડોની ગુફાઓમાં ઘણું એવું યોગી રહે છે. શું એ ઇદ્રજાળ તો નથી.

રામસિંહે હસીને કહ્યું, “ઇદ્રજાળ ! પરંતુ મારી પીઠ અને મારા હાથની વેદના ઇદ્રજાળ નહીં, પણ સાચી છે-સધળી ઘટના ખરેખરી છે.

‘તો હવે શું કરવું યોગ્ય છે ? દરોગાએ પુછ્યું.

‘આજેજ ત્યાં દળજળ સાથે જવું જોઈએ, અને તેઓને પકડી લાવવા જોઈએ. મારી તો એવી માન્યતા થઈ ચુકી છે કે, કેંડાખાલવાળા ખુનનો ભેદ પણ તેમાંથીજ ખૂલી જશે, તમે જે ધાડ પાડવાની વાત કહી તેનો પ-તો પણ તેમાંથીજ મળી આવશે, અને કદાચ એ સધળું ન પણ થયું તો પેલી રમણીનો છુટકારો તો અવશ્ય થશેજ.

દરોગાએ તેજ વખતે આસપાસની સધળી ચોક્કસ ચોકીઓ પરનાં ચોકીદારોને ચાણામાં હાજર થવાનો હુકમ મોકલાવ્યો.

રામસિંહે પુછ્યું. “પણ આપની સાથે આ ખીજઓ કાણ છે ?

“એ બધા શકદારો છે.

“તેને પકડીને અહીં શું કામ લઈ આવ્યા ?

“જોઈએ, કદાચ કાંઈ પતો મળે તો.

“સારું, આજે તેને છોડી મુકા. રૂમકે તે લોકોના અહીં રહેવાથી આપણી હિલચાલની ખબર પેલા લોકોને મળી જશે, અને આપણી ગુપ્ત ગોઠવણો પણ તેઓ જાણી જશે.

આ ઉપરથી દરોગાએ તે લોકોને ધમકાવી ચેતાવીને છોડી મેલ્યા,

સાંજ પડવાની પહેલાંજ લગભગ ૫૦ ચોકીદારો ચાણામાં હાજર થઈ ગયા. તેમાં પચીસને આશરે કોન્સ્ટેબલો હતા, તેમાંથી દશ કોન્સ્ટેબલોને ચાણામાં રખવાનું ઠરાવીને ખાકીના સઘળાઓને તૈયાર થવાને માટે રામસિંહે સુચના આપી, બંદુક, પીસ્તોલ, તલવાર, લાકડીઓ વિગેરે શરંજામની સાથે રાતના નવ કલાકે આ સઘળું દળ લઈને રામસિંહ કેંડાખાલની તરફ ચાલ્યો. દરોગા સાહેબને પણ સાથે લીધા.

આટલા માણસો સાથે ચાલ્યા જાય છે, પણ જરા જોટલો અવાજ નહીં. એક સરખી ચુપકીલીથી ચાલે છે. ન તો કોઈના મ્હોઠામાંથી એક શબ્દ નીકળે છે, ન તો કોઈના પગનો અવાજ સંભળાય છે, સઘળું પોલીસ દળ સંપૂર્ણ સાવચેતી અને ચુપકીલી અખત્યાર કરીને રસ્તો કાપી રહ્યું છે.

રાતના ૧૨ કલાકે સઘળા કેંડાખાલના મેદાનમાં આવી પહોંચ્યા ત્યાંથી બધા સાથે રામસિંહ પેલા સાગવાનના જંગલમાં થઈને પેલી મીનીના કીનારે આવ્યો અને ત્યાં તે સઘળા મરિયમની ઝુંપડી

તરફ જવાનું કરતા હતા એટલામાં તે રસ્તામાં આગના ભયુક્તા સોલા
નેળને રામસિંહના સાથી દરોગા સાહેબના હોંશ ઠેકાણે ન રહ્યા. તેણે
ધીમેથી રામસિંહને કહ્યું. ‘શું આ ઇંદ્રજાળીક માયા નહીં તો
ખીજી શું છે ?

“બહીવાનું કાંઈ કરવું નથી. રામસિંહે કહ્યું. ‘હું ધારું છું
કે મરીયમ આપણું આગમન સમજી જઈને ઝુંપડીમાં આગ લગાવી
અહીંથી નાશી ગઈ છે. તે સાધારણ સ્ત્રી નથી તેણે મને સારી
પેઠે ઝોળખી લીધો છે.

“ત્યારે હવે શું કરવા ધાર્યું ?

“આગળ નહીં વધી શકાય.

“તો ચાલો પાછા ફરીયે.

“નહીં ચાલો પેલી બંધીવાન થયેલી રમણીને છોડાવીએ.

“તેનું ઠેકાણું કંઈ તરફ છે ?

“રસ્તે તો નથી જાણ્યો. કાલે તે બંસીના સુરપર ચાલ્યો હતો.

‘પણ અગ્ને તો બંસી ફંસી કાંઈ સંભળાતું નથી.

“સારું, ચાલો આ રસ્તે ચાલીએ.

સધળાઓ એક એકસ રસ્તો મુકરર કરીને ચાલ્યા. ધણી આડા
અવળા અને ઉંચા નીચા રસ્તા પસાર કરતા, રસ્તો કાપવા લાગ્યા.
આ પ્રમાણે ખુબ ફરવા ભટકવા પછી રામસિંહે એક રસ્તો શોધી
કહાડ્યો. રામસિંહે વિચાર્યું કે કાલે આ રસ્તેજ આવ્યો હતો
અને ખરેખર આ ગઇ કાલવાળોજ રસ્તો હતો. તે સધળા તે રસ્તો
પસાર કરીને અતે પેલા લાકડાના મકાનની સામે આવી પહોંચ્યા.

ગઇ કાલે જે દરવાજાને ધક્કો મરીને રામસિંહ અંદર ઘુસ્યો.

હતો, આજે પણ તેજ દરવાજેથી તેણે અંદર પ્રવેશ કર્યો. જ્યેનું તો મકાન ખાલી છે ! અંદર કાંઈ પણ નથી !

રામસિંહે પોલીસ લાલટનું સળગાવી ધરને રાધ રતી બારીકાથી તપાસી લીધું, પરંતુ કાંઈ પણ વળ્યું નહીં જાણે કે આ મકાનમાં આગળ કાંઈ રહેતુંજ નહોત્ય એવી સ્થિતિમાં જણાતું હતું, અકસ્માત રામસિંહની નજરે એક સોનાની અંગુડી પડી. તેણે તે કાઢી લીધી અને તેને બારીકાથી તપાસવા લાગ્યો. તેની પર N. K. T. (એન. કે. ટી.) ત્રણ અક્ષરો ખોદેલા હતા. રામસિંહે તુરત તે વીંટી ખીસ્સામાં નાખી અને ત્યાંથી બહાર નીકળ્યા રામસિંહ સમજ્યો કે, મારા લયથીજ અહીંના બદમાશો નાસી ગયા છે.

પોલીસે તે રાત કેંડાખાલના મેદાનમાંજ ગુમરી. બીજે દિવસે જંગલને રતીએ રતી તપાસ્યું, પણ ત્યાં બીજું કાંઈપણ મકાન કે રહેઠાણ નજરે પડ્યું નહીં. માત્ર પેલું લાકડાતું ઘર ખાલી પડ્યું હતું. મરીયમનું ઘર તો બળીને આક યધ ગયું હતું.

પ્રકરણ ૬ હું.

નિરાશા—તપાસ છોડી દીધી.

રામસિંહ આશ્ચર્ય ચક્રિત થતો મનમાં ને મનમાં બોલ્યો; ‘કેવી ચાલાક ટોળી છે ! કેવી બેદી ધટના છે ? હું નહોતો જાણતો કે તેઓ આટલા ચતુર અને ચત્રાક હશે, કે જેઓ આટલી ઝડપે અહીંયાથી

રઘુચક્રર અર્ધ જશે ! જણાય છે કે આ લોકોત્તમ મોહન મંડળ છે. જે દ્વારા ધાડ. ચોરી અને ખુન ખરાબી કરવામાં આવે છે. પરંતુ એ સઘળું એટલું બધું ભેદી છે કે, તેમાં અકલ કાંઈ કામ કરતી નથી. ફાવે તેમ હોય પણ તેને શોધવા અને પકડવાનું જોઈએ. હમણાં તો સઘળા અહીંથી નીકળીને કોણ જાણે ક્યાં પહોંચ્યા હશે. વિગેરે તર્કવિતર્ક કરીને રામસિંહે પોતાની સાથે એ સીપાઈઓને રાખીને બાકીનાને દરોગા સહ વિદાય કરી દીધા.

રામસિંહ હવે દીક્ષાગ્રસ્ત શોધખોળ કરવા લાગ્યો. રાત દીવસ ઝાકુઓની તલાશમાં ધુમતો ફરતો રહ્યો. ધણીક જંગલોમાં ફરી. નદી નાળાં પાર કરી, ગીરી ગુફાઓમાં ધુસી તેઓનું રહેઠાણ શોધવામાં લગભગ એ મહીના વિતાવી દીધા; એટલું છતાં જ્યારે કોઈ પતો ન લાગ્યો, હજાર પ્રયત્નોમાંથી એક પણ સફળ ન થયો ત્યારે છેવટે નિરાશ થઈને તે મૈમનસિંગ પાછો ગયો.

પોલિસ સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ અને માજિસ્ટ્રેટ સાહેબની મુલાકાત લઈ રામસિંહને પેલા ભયાનક જંગલના દૈત્યોની હકીકત સંભળાવી, જેથી બંને સાહેબોના આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો. પરંતુ ઝાકુઓના ગુમ થવાથી તેઓ અતીશય દીલગીર થયા.

ત્યાર પછી મૈમનસિંગના દરોગા રૂપચંદના ખુનના સંબંધમાં વધુ તપાસ કરતાં, તેનો કાંઈપણ પતો ન મળ્યો ત્યારે રામસિંહ ડિટેક્ટીવ મેજિસ્ટ્રેટ પાસે કલકત્તા જવાની રમ માંગી.

મેજિસ્ટ્રેટ કહ્યું. “ તમે બુદ્ધિમાન અને ચાલાક છો. એટલા માટે તમારા વડાએ તમોને અહિં મોકલી આપ્યા હતા, પણ તમે તો આ કામને અધુરું છોડીને જાઓ છો.

“હું હવે શું કરી શકું તેમ છું. મામલો એવો પેચીલો છે કે, ખુનીનું પકડાવું અસંભવ જેવું છે.

“મોટા અફસોસની વાત છે કે, આવા ભયંકર અપરાધીઓ નિહર થઈને જંગલોમાં મોજ ઉડાવી રહ્યા છે. મેજસ્ટ્રેટ કહ્યું.

“પ-તો ન ઘાગવાનું એક ખાસ કારણ છે. રામસિંહે કહ્યું.

“શું.

“જે ગૃહસ્થનું ખુન થયું, તેના નામ ગામનો જો બરાબર પ-તો મળત, તો આ મામલાનો ભેદ ખુલવો કાંઈ મોટી વાત નહોતી.

“તો શું તેના નામ ગામનોએ પ-તો ન મળ્યો ?

“હ, નહીં.

“જેર, પણ રૂપચંદ દરોગાના સંબંધમાં તો નામ ગામની કોઈ અડચણ નથી, તો તે મમલાનો નીવેડો હજી સુધી કેમ ન આવ્યો ?

“જ્યાં સુધી હું સમજી શક્યો છું-મારી માન્યતા થઈ છે, ત્યાં સુધી રૂપચંદ દરોગો પણ આ ભેદી મામલામાં માર્યો ગયો છે. સાધારણ કે સ્થાનિક માણસનું એ કામ નથી.

“હું ધારું છું કે એ તમારો ખાલી ભ્રમ છે. કેમકે પેલી ટોળીનો જે હેવાલ તમે સંભળાવ્યો છે, તેની સાથે રૂપચંદના મામલા વાળી કોઈ વાત સંબંધ ધરાવતી કે બંધબેસતી આવતી નથી રૂપચંદને તેમાં કોઈ પ્રગ્રરનો સંબંધ હોવો અત્રંભવિત છે.

“હું ખાત્રીથી માનું છું કે, રૂપચંદના ખુન સાથે આ મામલાને અવશ્ય સંબંધ છે.

“તો શું તમે હવે જશોજ.

“રહીને શું દર ? આ કેસનો ફેંસલો જો આજ આવવાનું

કહો, તો તે નહિં બનવાનું છે. કાણુ જાણુ તેની પાછળ કેટલો વખત વિતાડવો પડે.

“અંગુઠીનું શું કયું?”

“તેને મારી પાસે રહેવા દો.

“કેમ?”

“કદાચ કાઠી વખતે તેના આધારે પતો મળી જાય.”

“તેની ઉપર જે N. K. T. લખેલું છે તેનો તમે શું અર્થ કરો છો?”

“કાઠનું નામ છે.

“કાઠ અંગાળીનું નામ?”

“તે કેવી રીતે કહી શકાય? ગમે તેનું પણ નામ હોઈ શકે છે.

“જરા જુઓ તો આ ત્રણ અક્ષરોથી કયા કયા નામ થઈ શકે છે, પછી એ નામો પરથી પતો લગાવી શકાય.

“એ ઉપાય અજમાવી ચુક્યો છું, પણ તે સફળ ન થયો.

“તો હવે શું કરવા ધાયું” છે?”

“કલકત્તા જઈશ. હાલતો આ તપાસ મેં છોડી દીધી છે.

મેજસ્ટ્રેટ પણ પછી વધુ આગ્રહ કરવાનું વ્યર્થ સમજી કલકત્તા જવા માટે પોતાની સમ્મતિ દેખાડી. તેજ દીને સાંજે રામસિંહ કલકત્તા ઉપડી ગયો. સઘળી મહેનત બરબાદ ગઈ?

રામસિંહ કલકત્તામાં ચાલ્યો ગયો ખરો, પણ તેનું મન તે ચિન્તા માંથી મુક્ત થઈ શક્યું નહિ. તેણે આ કરતાં પણ વિશેષ બેદી અને પેચીલા મામલામાં પોતાની ચાલાકી અને હિંમતને ઝળકાવી દીધી હતી, તે સઘળી આ મામલામાં નિષ્ફળ ઉતરવાથી ઝાંખી

પડવા લાગી. આ અદ્ભુત બેદી અને જટીલ મામલાને ફેડી નાંખવામાં રામસિંહ અસમર્થ જણાવતી તેના ઉપરીઓ પણ તેની પર નારાજ થયા હતા.

દીવસ પર દીવસો પસાર થયા લાગ્યા-મહીનાઓ ચિતી મયા ધીરે ધીરે રામસિંહ એ મામલાની વાત પણ ભૂલી ગયા.

પ્રકરણ ૭ મું.

અજવાળું-નવો લેખાસ.-નકલી બેગમ.

સાંજનો સમય છે. સુર્ય પોતાના મંદમંદ કરીરણો સાથે પશ્ચિમના મુલકોને પ્રકાશિત કરવા માટે ઉતરી રહ્યો હતો. આ સમયે કલકત્તાની એમહસ્ટ્ર રટ્ટીટમાંથી ડિટેક્ટીવ રામસિંહ સાધારણ ગૃહસ્થના પોશાકમાં પસાર થતો નગરે પડે છે.

રામસિંહ જ્યારે એમહસ્ટ્ર રટ્ટીટમાંથી હરીતકી બગાનની તરફ વળ્યો, ત્યારે ત્રણ માળના એક મકાનના દરવાજા પર એક જનાના ગાડી ઉભી રહેલી તેની નજરે પડી, ગાડીમાં મોતીઓની ઝાલર ઝૂલી રહી હતી. મહાર રેશમના પરદા લટકી રહ્યા હતા, આબુઆબુ સાઇસ ટહેલી રહ્યા હતા. ગાડી બે ઘોડાની હતી. અને તેમાં બેસનારની રાહ જોઇને તે ઉભી રાખવામાં આવી હતી.

રામસિંહ જણ્યોતો હતો કે, લાંબો વખત થયા આ મકાન ખાલી

પડ્યું હતું, તેમાં એકાએક કોઈ મોટા દરજ્જાના અમીરને રહેલા જોઈને તેને જોવાની ઇચ્છા થઈ તેથી તે ત્યાંજ રોકાઈ ગયો, છુપી પોલિસનું એ કામજ છે.

થોડીવાર પછી અમુક પેશાકમાં સજ થયેલી એક સ્ત્રી ગાડીમાં આવીને બેઠી, અને ગાડીના દરવાજા બંધ કરવામાં આવ્યા. ગાડી ઝડપથી દક્ષિણ તરફ ઉપડી ગઈ પરંતુ પેલી સ્ત્રી જોવી ગાડીમાં બેસીને ધુરખો જરા હઠાવી બાહરની તરફ જોવા જતી હતી કે, રામસિંહ તેનો ચહેરો જોયો તેને મોટી અન્યયથી ઉપજી.

ગાડી ચાલી ગઈ; રામસિંહ તે મકાનની પાસેની દુકાન ઉપર જઈ બેઠો. દુકાનદારને તેણે કહ્યું:-“કેમ બાપ, હો તો ખુશીમાંને ?

દુકાનદાર રામસિંહને ઓળખી શક્યો નહીં, પણ તે ક્યો કેસ કતાનો દુકાનદાર ! ઓળખાણ પીછાન સાથે તેને શું સંબંધ ? તેણે ચટ જાય દીધો:-“જી, હા; આનંદ છે, આપ પણ મજેહમાં છો ?

‘હોવે ! પુર મજેહમાં, ભલા. આ તમારી પાસેનું મકાન કોણે બાડે રાખ્યું છે, કહી શકશો ?

“કેમ, કોઈ ખાસ જરૂર છે ?

“અમે તેને બાડે લેવા માંગીએ છીએ, વાતચીત પણ થઈ ચુકી હતી.

“તે ક્યારની વાત છે ? લગભગ ત્રણ મહીના થયા તો એ બાડે દેવાઈ ચુક્યું છે.

“હું તે પહેલાની વાત કરું છું.

“આટલી મુદત સુધી કેલકતામાં તે કોઈ મકાન ખાલી રહી શકે કે ?

“પણ આ મકાન તો ઘણા દીવસ થયા ખાલી પડ્યું હતું.
હમણા તે કાણે ભાડે રાખ્યું છે ?

“કાણે જાણે ક્યાંકના નવાખ છે.

“નવાખ ! એક નવાખ સાહેબ શું અહીં રહે છે ?

“તે કાંઈ ચોકકસપણે કહી શકાતું નથી—

એટલામાં કાંઈ અહસ્થ જેવો માણસ તે દુકાન પર કાંઈ ખરીદ કરવા આવ્યો. દુકાનદારને ઓડર આપીને તે રામસિંહ તરફ ફર્યો અને બોલ્યો:—“કેમ છો સાહેબ ?

“હું પુછતો હતો કે આ બાબુનું મકાન કાણે ભાડે લીધું છે ?

“આ મકાન ! હા, તે મકાન તો એક બેગમ સાહેબાએ રાખ્યું છે.

“આ દુકાનદાર તો કાંઈ નવાખ કહે છે, આપ બેગમ કહો છો.

દુકાનદાર ઓડર પ્રમાણેની વસ્તુઓ પેલા અહસ્થ સામે મુકતાં બોલ્યો: “શું બેગમ હોવાથી તેમાં તેનો નવાખ ન રહી શકે ?

“નહીં, નવાખ નથી. બેગમ વિધવા છે પેલા ગૃહસ્થે કહ્યું.

‘તે ક્યાંની બેગમ છે, કાંઈ જાણો છો ? રામસિંહે પુછપરછ ચાલુ રાખી.

“નહીં, એ સઘળું કાણુ પુછવા ગયું છે, અને પુછવાથી મનસાખ પણ શું ? હા, લોકો કહે છે કે પંજાબના કાંઈ ભાગની બેગમ છે.

પેલો અહસ્થ ચાલ્યો ગયો. દુકાનદાર પાસેથી બીજી કાંઈ વાત મળવી અશક્ય ધારી રામસિંહ પણ ત્યાંથી ઉઠી ગયો. તે થોડે દૂર ઉભો રહી મનમાં કાંઈ વિચારવા લાગ્યો, અતે કપાળ કુટી ચાલ્યા તરફ ચાલતો થયો. ચાલ્યામાં જઈને કેટલાક કાન્સ્ટેબલોને સાદો

પોશાક પહેરાવી, કેટલીક વાતો સમજાવી યોગમ સાહેબાના મકાન પાસે હાજર કરી દીધા સઘળા છુપી પોત્રિસના માણસો એક બીજાથી બળે હાથના છેટા પર ઉભા હતા. આ પ્રકારે બહારનો બંદોબસ્ત કરીને ર મસિંહ મકાનની અંદર ધુસ્યો, યોગમ સાહેબા હજી બહારથી આવ્યા નહોતાં.

એક દરવાન એક સ્ટુલ પર બેઠો હતો. તે રામસિંહને દાખલ થતો જોઇ આંખોના ડોળા ચઢાવી જોલ્યો, “તમે કાને મળવા માંગો છો ?

“હું અહિંનો એક વેપારી છું. યોગમ સાહેબાના પધારવાની બખર સાંભળીને આવ્યો છું. જો કાંઈ ખરીદી કરે તો અમેને બે પાંચ રૂપીઆ પેદા થાય. તમારા કારભારી સાહેબ ક્યાં છે ?

“કારભારી અહીં નથી રહેતા.

“તો બીજા કોઈ અમલદારો છે કે નહીં ?

“હા, એક અમલદાર છે.

“ક્યાં છે !

“પાસેની રૂમમાંજ હશે. પરંતુ અજાણ્યા લોકોને રજા વગર અંદર જવાનો હુકમ નથી.

“હાલે, ન જઈ શકાય તો કાંઈ નહીં. તમે જોલાવી આપો. જો કોઈ વસ્તુની ખરીદી થશે તો તમને ઇનામ દઈશું. મોટા લોકોને ત્યાં અગો જઈએ છીએ ત્યારે તેના દરવાનોને ઇનમ આપવાનો અમારો ધારો છે

દરવાને ‘બાણુ બાણુ’ કહીને સાદ કર્યો, એક જોરા રંગના બાણુ બહાર આવીને બેલ્યા “શું છે ?”

દરવાન હજી બોલવા નહોતો પાગ્યો કે, રામસિંહ વચ્ચે બોલી પડ્યો, “આપને મળવા માગું છું.”

“કેમ શું કામ છે ? બાળુએ કરડાઈથી પુછ્યું.

“શું આ મકાનમાંજ બેગમ સાહેબા ઉતર્યા છે ?

“હા આ મકાનમાં કેમ, તમારે કંઈ કામ છે ?

રાધા બગ્ગરમાં અમારી મોટી દુકાન છે, રામસિંહે અડવું લાલટન, ફાનશ, ટૂન્ક, ગાલીચા અને બીજા અનેક પ્રકારની એશ-આરામની વસ્તુઓ અમારી દુકાનમાં રહે છે. કલકત્તા અને છલ્લાના મોટા મોટા જમીનદારો અને શ્રીમંતોને ત્યાં અમારો માલ જાય છે, આપ પણ અમારે ત્યાંથી માલ ખરીદ કરો, એટલા માટે આવ્યો છું

“હમણાં અમોને કાંઈ ચીજની જરૂર નથી.

“જ્યારે પણ જરૂર હોય, ત્યારે તો આપ અમારી દુકાન પરથી ખરીદી કરશો, તો અમે આપને એક રૂપિયા પાછળ એક આના પ્રમાણે કમીશન આપીશું.

“હું કાંઈ દલાલ નથી. બાળુ કાંઈક ઉચ્કેરાઈને બોલ્યો. “તેમ માલેકનો નિમકહરામ નોકર નથી, જે કમીશન મને આપશે તે પાછું અહીં જમા થશે.

“અમે આપને બગ્ગર ભાવેજ માલ આપીશું. આર ચાહો તો બગ્ગરમાં જઈ ખાત્રી કરી શકો છો.

“પણ અમોને હમણાં કાંઈ ચીજની જરૂર નથી.

“હું કાંઈ એમ નથી કહેતો કે આપ હમણાંજ સોદો કરો; જ્યારે આપને જરૂર હોય ત્યારે એડર આપજો. બેગમ સાહેબાનું મકાન ક્યાં આવ્યું ?

‘તેમના મકાન સાથે તમેને શું લાગે વળગે ?

“આપ ગુસ્સે ન થાઓ, એક મોટા માણસ આવ્યા છે, તેમની કનેથી એ પૈસા મળવાની વેપારીઓને સ્વાભાવિક આશ્ના રહે છે.

“તો પછી મકાનથી શું મતલબ ?

“મોટા લોકોને ત્યાં વખતો વખત ઉધાર માલ જ્યા કરે મહીને એ મહીને ખીલ મોકલીને રૂપિયા વસુલ થયા કરે છે, તો પછી તેનું સ્થળ જાણ્યા વગર કેમ કામ ચાલે ?

“જ્યારે તમારી દુકાનપર ઉધાર માલ લેવા આવીએ ત્યારે ટેકાણું પુછજો.

“આપ નારાજ ન થાઓ. અમે મોટા મોટા અમીરોને ત્યાં જઈએ છીએ, જીલ્લાના અમીરો, રાજા, મહારાજાઓ અહીં આવે છે. તેમના કારભારીઓ સાથે અમારો ધાડો સંબંધ છે, પણ ટેકાધને આવી રીતે ટેકાણું જાણવા માગતા તો નાક ચડાવતા નથી જોયા.

“સાહેબ, તો જે નાક ન ચડાવતા હોય, તેમની પાસે જાઓ. અહીં આવવાથી કાંઈ ફાયદો નથી. જાઓ નાહક વખત ન ગુમાવો.

આ વખતે ઐગમ સાહેબ આવી પહોંચ્યા. દરવાને રામસિંહનો હાથ પકડીને કહ્યું ‘તમે હમણાં અહીંથી ચાલ્યા જાઓ. ઐગમ સાહેબ આ રસ્તેથી અંદર જવાનાં છે.

‘હું આપ સાહેબના રૂમમાં બેસું છું. હજી કેટલીક વાતો કરવાની છે.”

ખાણુએ આંખો ચઢાવીને દરવાનને કહ્યું. “એને બહાર કાઢો. દરવાન રામસિંહનો હાથ પકડીને તેને દરવાજા બહાર સડકપર બેઠી ગયો સડકપર ઉભા ઉભા રામસિંહ જોઈ લીધું કે, ઐગમ

સાહેબા અંદર મઘ, આ વખતે તે બેગમ સાહેબાનો ચહેરો બેઠ શક્યો નહીં, પરંતુ તેના મનનો સદેહ લાગ્યો, તેની માન્યતા મજબુત થવા લાગી. તેણે તુરત બહાર ઉભેલા વેશધારી કોન્સ્ટેબલોના કાનમાં કાંઈ વાત કરી અને પોતે એક બાડાની ગાડીમાં બેસીને ત્યાંથી રવાના થયો.

રાતના નવ વાગતે રામસિંહ ચાણુમાં આવી પહોંચ્યો. એમકસ્ટ રટ્ટીટમાંથી ગાડીમાં બેસી તે સીધો પોતાના ઉપરી પાસે ગયો તેની સાથે સલાહ મસલત કરી તે અત્યારે કેટલાક પોલિસ કોન્સ્ટેબલો સાથે ચાણુમાં આવ્યો. અને પોશાક પહેરી બહાર નીકળવાની તૈયારી કરી રહ્યો હતો. તેટલામાં એમકસ્ટ રટ્ટીટમાં રાખેલા કોન્સ્ટેબલોમાંથી એકે આવીને ખબર આપી કે, “આશરે એક કલાક પહેલાં બેગમ સાહેબા એક ધોડાગાડીમાં સ્વાર થઈને ક્યાંક ચાલી મઘ છે. તેની પાછળ દયાળસિંહ ગયો છે આ ખબર આપવાને હું ક્યારેનો તમોને શોધતો હતો.

બેગમસાહેબાના બહાર ચાલી જવાના ખબર સાંભળીને રામસિંહના મનમાં જરા ચિન્તા થઈ, અને હવે અહીં ક્ષણવાર પણ થોભાત્રમાં હાની સમજીને રામસિંહ બેગમ સાહેબાના મકાન તરફ કોન્સ્ટેબલોને લઈને આદ્યો. રાતને વખતે એકાએક કોઈના મકાનમાં પ્રવેશ કરવો એ કાંઈ અસાધારણ અપરાધ નથી છતાં તે બે કોન્સ્ટેબલો લઈ અંદર ઘુસી ગયો જ્યાં દરવાન બેઠો હતો તે સ્થાન ખાલી હતું, બાંધુ સાહેબનો રૂમ પણ ખાલી હતો. હુંકમાં બેગમ સાહેબનું મકાન એકદમ સુનકાર હતું. કાંઈ પણ અવાજ સંભળાતો નથી. તેમ કેઈ માણસ પણ દેખાતું નથી. આ વિચાર મકાનમાં એક ખૂણામાં માત્ર એક દીવો સળગી રહ્યો છે.

રામસિંહ પામી મથો કે, આ ભેગમ અસલી નહિ પણ નકલી છે. તેની આ માન્યતા ખોટી નહોતી, તે સમજ્યો કે આ સધળા ફરેશ બનાવટી ભેગમના છે. આ પેલી વનવાસીની મરીયમજી-ભેગમ બનીને હિન્દની રાજધાની કલકત્તામાં આવીને રહી હતી.

રામસિંહ, મરીયમને બરાબર રીતે જોધ શક્યો હોત જો તેનો ચહેરો સ્પષ્ટ નિહાળી શક્યો હોત, તો તેજ વખતે તેને કેદ કરી લેત, પરંતુ શંકામાં ને સંદેહમાંજ આ ચાલાક ચકલી ઉડી ગઈ ? કાંઈ પણ પ્રકારના આધાર કે સાબેતી વગર તે તેણીને પકડી શક્યો નહિ. કદાચ તે ખરેખર કાંઈ ભેગમજી હોયતો ? મતલબ કે રામસિંહે તેને સ્પષ્ટ રીતે જોયેલી નહિ, તેથી તેને નહિ પકડવામાં ભુલ કરી એમ પણ કહી શકાય નહિ.

મરીયમે રામસિંહને જોધ લીધો હતો. અને જ્યારે તેણીએ મકાનપર આવીને સાંજજીવું કે. એક માણસ અહિં તપાસ માટે વેપારી બનીને આવ્યો હતો. ત્યારે તેણીએ અહિં રહેવામાં સલામતી જોધ નહિ. બસ ઝટ ત્યાંથી ઉત્તર કરી પોતાના માણસો સમેત તે રવાના થઈ ગઈ.

રામસિંહે પણ ખાત્રીથી માની લીધું હતું કે આ ભેગમ તેની જીના માત્રમાંની એક હતી તેના નવા લેખાશ અને ચીલ ઝડપ ભરી નાશ ભાગે રામસિંહના હૃદયમાં નવું અજવાળું કર્યું.

પ્રકરણ ૮ મું.

ફરીથી-શિકારની પાછળ શિકારી.

રામસિંહના અફસોસનો પાર રહ્યો નહિં. હાથ લાગેલો અપરાધી આંખમાં ધૂળ નાખીને રકુચકર થઈ ગયો. રામસિંહની સઘળી કાશીશ ધૂળમાં મળી ગઈ. હા, હજી એટલી આશા રહી જે કે, ગાડીની પાછળ દોડતો ગયેલો દયાળસિંહ કાંઈ કરી શકે, અને તે પછો થાણામાં આવી કાંઈક સારા સમાચાર આપે. રામસિંહ સઘળા કોન્સ્ટેબલો સાથે પાછો થાણામાં આવ્યો અને દયાળસિંહના આવવાની ઉન્તેજ્જરીથી રાહ જોવા લાગ્યો.

આશરે દોઢ કલાક પછી દયાળસિંહ હાંફતો હાંફતો થાણામાં આવી પહોંચ્યો. રામસિંહે તેને પુછ્યું : “ક્યાં ગઈ

દયાળસિંહે કહ્યું “અત્રીયાધરા રોશન પર તેની ગાડી ઉભી રહી આ વખતે ટ્રેન રોશનમાંજ હતી, બેગમ સાહેબાના માણસો ટીકીટ કઢાવી આવ્યા અને બેગમ સાહેબા ગાડીમાં ચડીને રવાના થઈ ગઈ.

“ટીકીટ ક્યાંની લીધી છે.

“ડાયમંડ હારઅરની. હું એક બીજી કામ કરતો આવ્યો છું. શું ! રામસિંહે અતુરતાથી પુછ્યું.

દયાળસિંહ-“રોશન પર જઈને જોયું કે, બેગમ સાહેબા પલા-
યન થવા ચાહે છે, ટ્રેન કેપડવાની સાથેજ મેં ડાયમંડ હારઅરની

રેલવે પોલીસ પર એક ટેલીગ્રામ રવાના કરી દીધો કે, એક સ્ત્રી બેગમના લેબાસમાં શહી શરન્ગમની સાથે ફર્ટ ક્લાસમાં બેસી ડાયમંડ હારબર જવા ઉપડી છે બેગમ હમણા જો કે અપરાધી નથી. પણ ચવાની છે તેની પર અહિંની પોલિસને મોટા સંદેહ છે. ત્યાંની પોલિસે ખુબ સાવચેત રહેવું. એવું ન થવા પામે કે, તેણી પોલિસની પ્રતિષ્ઠા જાળ તોડીને ત્યાંથી છટકી જવા પામે.

“ શામાશ ! ખૂબ કરી. રામસિંહે આનંદમાં આવી જઈને કંઈ અને દયાળસિંહની બુદ્ધિની તારીફ કરી.

રામસિંહ તુરત ત્યાંથી દયાળસિંહને સાથે લઈ સ્ટેશન પર પહોંચ્યો. સ્ટેશન પર દૂત હાજર નહોતી. એટલે રામસિંહને ફરજપાત પોતાના વેગને અટકાવવા પડ્યો. પરંતુ તે ત્યાં નકામો ન બેઠો, તેણે ડાયમંડ હારબરની પોલીસને પાછો એક તાર કર્યો. અને તે પછી પાતે, બેગમ સાહેબાની ચાલાકી અને તેને પકડી પાડવાનો સુયોગ— એ બંને બાબતની મનમાં પ્રશંસા કરવા લાગ્યો.

રામસિંહ સ્ટેશનના ફર્ટ ક્લાસ વેધટીંગ રૂમમાં એક આરામ ચેર પર પડ્યો હતો. થોડીવાર પછી તેવું ધ્યાન સામેની ધડીયાળ તરફ ગયું અને એકદમ ઉડીને બેઠો. તે મનમાં બબડ્યો. “ હજી સુધી જવાબ કેમ ન આવ્યો ? ગાડી તો ત્યાં પહોંચી ગઈ હશે. તે હજી વધુ વિચાર કરે તે પહેલાં ડાયમંડ હારબરની પોલિસ તરફનો તાર આવ્યો. તેમાં લખ્યું હતું કે, “ બેગમના લેબાસમાં એક પણ સ્ત્રી અહીં ઉતરેલી જોવામાં આવી નથી. ચાર પાંચ નીચા ફરજમાની સ્ત્રીઓ ઉતરી હતી. સઘળાની ટીકટો ચડી ક્લાસની હતી. ફર્ટ ક્લાસની એક ટીકટ હતી, પણ તે ડાવણીના એક ધુરેણીયતની હતી.

જ્યાં વાંચીને રામસિંહ મનમાં બોલ્યો, “ ચચરાક મરીયમે દગ્ગો દીધો, ડાયમંડ હારબરની ટીકીટ કઢાવીને વચમાં કોઇ સ્ટેશન પર ઉતરી પડી છે. જ્યાં ઉતરી હશે ત્યાં ટીકીટ તો આપી દીધી હશે. ફર્સ્ટ ક્લાસની ટીકીટો આ લાઇનોમાં રહે છે પણ કેટલીક ?

તેજ વખતે ડાયમંડ હારબર જવાને એક ગાડી તૈયાર થઈ. રામસિંહ અને દયાળસિંહ બંને તેમાં ચડી બેઠાં. ઉપડવાનો ઠાંધમ થતાં ફક ફક ધુવો કહાડતી રેલવે ચાલતી થઈ.

રામસિંહ દરેક સ્ટેશન પર ઉતરી સ્ટેશન માસ્તરને પુછતો જતો હતો કે, ફર્સ્ટ ક્લાસની ટીકીટવાળી કોઇ આ અહીંયા ઉતરી હતી ના નહીં ?

રામસિંહ અત્યારે પોલીસ અમલદારના પોતાના અસત્ર ટ્રેસમાં હતો તેનો ટ્રેસ જોઇને સ્ટેશન પરના સવળા નોકરો તેના પ્રશ્નોનો યોગ્ય ઉત્તર આપવામાં દીલ કરતાં ન હતા. ડાયમંડ હારબર સુધીના દરેક સ્ટેશનો પર આ પ્રકારની પુછપરછ સર્ રાખવામાં આવી હતી. પરંતુ છેવટે ડાયમંડ હારબરમાં રામસિંહ કાંઈપણ ખચર મેળવ્યા વગર ઉતર્યો કાંઈ પણ સ્ટેશન પર કોઇએ પણ તેની એક આ ઉતરતાં જોઇ નહોતી. એથી રામસિંહની અગ્નયણીનો પાર ન રહ્યો.

જ્યારે ડાયમંડ હારબરમાં પણ કાંઈ પતો ન લાગ્યો, ત્યારે રામસિંહે દયાળસિંહને પુછ્યું. ‘ તેણીએ ફર્સ્ટ ક્લાસની ટીકીટ કઢાવી તે તમે તમારી આખોથી જોઇ હતી ?

“જ્યારે બેગમ સાહેવાના માણસો ટીકીટ લેવા માટે ટીકીટ ઓફીસ આવળ ગયા, ત્યારે હું તેમની પાછળ ચઢ ગયો. ફર્સ્ટ ક્લાસની ટીકીટવાળી બારી પાસે વધુ બીડ નથી. હું બરાબર જોઇ શક્યો કે

તે ટીકીટ ફર્સ્ટ ક્લાસની લેવામાં આવી, અને તે ડાયમંડ હારબરનીજ હતી.

‘તમે ભેગમને ગાડી પર ચડતાં જોઈ હતી ?’

“તેણી ગાડી પર ચડી, તે મેં મારી આંખોએ જોયું છે જો મારી પાસે વારંટ હતે, તો હું તેજ વખતે પકડતે. જો આપ હતે તો પણ પકડી શકત. પરંતુ હું એક સાધારણ કોન્સ્ટેબલ એવા કામમાં કેમ હાથ નાખી શકું ? વળી આ વાત પણ નક્કી નહીં કે, તે અસલી ભેગમ છે યા નક્કી છે.

રામસિંહ ટીકીટ એક કરવાવાળા પાસે ગયો અને કહ્યું. ‘જુઓ મીસ્ટર, અમારો એક અપરાધી અહીંયા નાસી આગ્યો છે, અને તે એક આરત છે. પહેલાં જે ટ્રેન આવી, તેમાં બેસીને તે અહીં આ-વેલી છે. તેનો ઘણો ખર્ચો પ તો પણ લાગ્યો છે. હું તે સંબંધમાં તમોને થોડા પ્રશ્નો પુછવા માગું છું, આશા છે કે, તમે તેના બરા-બર જવાબ આપશો. આ વાત ખ્યાલમાં રાખશો કે, અમે મહાન બ્રિટીશ સરકારના અપરાધીનો પ-તો મેળવવા આવ્યા છીએ.

“આપને જે કાંઈ પુછવું હોય તે પુછો, હું જે કાંઈ જાણતો હોઈશ, તે છુપાવવાનું કારણ નથી. પેલા બુર્કીંગ ક્લાર્કે કહ્યું.

“શું તે ટ્રેનમાંથી ફર્સ્ટ ક્લાસ ટીકીટનો એક પણ પેસેન્જર નથી ઉતર્યો ?

“હા, એક પેસેન્જર હતો, પણ તે સ્ત્રી નહીં, ઝાવણીનો એક અંગ્રેજ હતો.

“બસ તે એકજ ટીકીટ હતી ?

“જી હા. અને તે વખતે તપાસ કરવાને માટે પોલીસ પણ અહીંયા હાજર ઉભી હતી.

“કાંઈ અમીરી પોશાક પહેરેલી સ્ત્રી નહોતી ઉતરી ?

“હા, નહીં. ફક્ત ચારપાંચ હલકા દરજ્જાની સ્ત્રીઓ ઉતરી હતી. બે બધીની ટીકીટો થઈ કલાસની હતી.

“તે સઘળીઓના ચહેરા તમે ઓળખી શકો ?

“નહીં, તેની સામે એક ધ્યાનથી જોવાનું થોડું હોય છે ! બસ ટીકીટ આપીને પસાર થતાં જાય. હા, એટલું યાદ છે કે, સઘળીઓનાં કપડાં મેલાં હતાં અને તેની પાસે એક એક કપડાં વિગેરેની પોટલી હતી

“તેમાં કાઠર-૨૫ વર્ષની સરખા અને ગોરા શરીરની સ્ત્રી હતી ?

“હા, નહીં અને કદાચ હોય તો તે મારા ખ્યાલમાં નથી. જ્યારે ટ્રેન આવી ત્યારે તો હું સુતેલો હતો. એક ખલાસીએ આવીને મને જગાડ્યો હું આંખો ઓળટો ઝડપથી ઉઠીને મારી ડયુટી પર હાજર થઈ ગયો. પેસેન્જરોનું ટોળું ધકકાધકકી કરતું ટીકીટો આપીને પસાર થતું હતું. તેમાંથી તેવી કોઈ સ્ત્રીને મારે અનુમાન કરવું મુશ્કેલ છે. વળી જ્યારે તેમ કરવાનું કોઈ ખાસ કારણ ન હોય, તો પછી ધ્યાન પણ કેવી રીતે રહે ? આપની તરફના તારને લીધે રેલવે પેલીસ નિઃસંદેહ ધણીજ તકેદારી રાખીને ઉભી હતી.

રેલવે પેલીસને પુછપરછ કરવા છતાં પેલી મેલાં કપડાવાળી સ્ત્રીઓના સબંધમાં કાંઈ જાણવા જોગ ન મળ્યું, ત્યારે રામસિંહ ચિન્તાતુર અને નિરાશ થઈને કલકત્તા તરફ પાછો ફરવાને તૈયાર થયો. પુછવાથી જાણવું કે કલકત્તા ઉપડવા વાળી ગાડીને હજી વાર છે. બેથી વેઈટીંગ રૂમમાં જઈ તે એક આરામ ખુરશી પર પડ્યો.

રામસિંહ વિચારવા લાગ્યો, આ મેગમ બીજી કાંઈજ નહીં. પણ જરૂર પેલી મરીયમજ છે. પણ શું મરીયમ કાંઈ જાદુ મંત્ર નજી છે કે, પંખી જતીને ઉડી ગઈ? ધણી ધણી ચોર લુટારા જોયા, મોટા મોટા ઠગો અને બદમાશોની ખોડ લુલાવી દીધી; પરંતુ આવી ચાલાકી ક્યાંઈ ન જોઈ! પોલીસની હીક્કચાલ પર આ રીતે નજર રાખીને આમ બે ઘડક રીતે કાંઈને નાસી જતાં નથી જોયાં મરીયમ મનુષ્ય સ્ત્રી છે ના ડાકણ? મરીયમ સ્ત્રી છે, છતાં ખરેખર પુરોના પણ કાન કાપે તેવી છે !

ટિકીટનો ઘંટ વાગ્યો. પેસેન્જરો ટીકીટ કઢાવા માટે એક બીજા પર ટુટી પડતા હતા, પણ આ ગડબડ બધી માત્ર ઘડકલાસ પારી ઉપર થતી હતી-ફાસ્ટ યા સેકન્ડમાં નહીં. રામસિંહ ખીરસામાંથી સ્પીડ કાઢીને દીવાસળીથી તેને સળગાવવા જતો હતો તેટલામાં એક યુરોપીયન ચમચમતા છુટ પહેરીને તેની પાસેથી પસાર થતાં તેની અડફટ લાગવાથી દીવાસળી તેનાં હાથમાંથી પડી ગઈ

રામસિંહે તે યુરોપીયન ગૃહસ્થને અદગથી સલામ કરી, અને સ્પીડ તથા દીવાસળીની પેટી પાસેના ટેબલ પર મુકી કિબો રહ્યો.

“ સાહેબ ધણો લાયક હતો તેણે હસીને કહ્યું. “ એક જગ્યા બાજુ તુમ તો કંઘક-તેકે પુલીસ માલુમ હોતે હો.

રામસિંહ ખુસ્સીપર મેડો અને ખોલ્યો. “ જી, હાં હમ કલક-તે કે પુલીસ હૈં.

“ ત્યાં કિસ લીયે આવે હો ? સાહેબે પુછ્યું.

“ હમારા એક આજામી (આરોપી) ભાગ આયા હૈં.

“ ઉસે પકડ પાયા ?

“ જી, નહીં.

“ યહ કેસા આસામી હૈ ?

“ એક ઐરત હૈ.

“ ઐરત ! ઐરત ભાગ ગઈ હૈ ? સાહેબે અજબ થઈને પુછ્યું

“ તલેકીકાત હો રહીથી; ખમર પાતેહી નિકલ ભાગી હૈ.

“ યહ કેસી ઐરત હૈ ?

“ ઉસ્કી ઉંત્ર ૨૪-૨૫ વર્ષકી હોગી બદન ખુબસુરત વ સુડીલ
હૈ. અલી જો ગાડી આઈ, ઉસસે પહેલેકી ગાડીમાં સવાર હો વહ
યહાં આઈ હૈ, ઉસકા ટીકીટ ફર્સ્ટ ક્લાસકી થી.

“ ઓફ, તખતો ઉસને હમકો બી ઘોખા દીયા.

“ અમ જીસ ઐરતકી ખાત કર રહે હૈ, કયા ઉસસે આપકી
મુલાકાત હુમથી ? રામસિંહે આતુર થઈને પુછ્યું.

ખાલી મુલાકાત નહીં વો દગા બી દે ગઈ હૈ.

“ એસા ? હમસે મદિ આપ સખ હાલ બયાન કરેજો તો દયાવાન
મિટીશ સરકારકો એક પેચીલે મામલેકો પ-તા મીલનેમેં બહુ કુચ
સહાયતા હોગી.

“ હમ ઉસી ટ્રેનસે યહાં આયા અખ લોટ રહા હૈ. જખ
હમ સ્ટેશન પહુચા, તખ ગાડી છુટનેકોહી થા, હમ રા નોકર હમારે
પીછે થા. હમ ટીકીટ કટા નહિ શકે ? ડાયમંડ હારખરમેંહો સખ
દામ દે દેમે, ગાડીમેં અહે, તો દેખા એક સુંદર ઐરત અકેલી બેઠી હૈ

“ ઉસકી ઉંત્ર અંદાજ કીતની હોગી ? ઉસકે કપડે કેસે થે ?

“ એક મૈલા કપડા પહેને હુમથી, ઐર એક મૈલેહી કપડે બજા બદન
હાંકો હુઆથા, જહાં બેઠીથી ઉસકી પાસહી એક મસડી રખખી હુમથી

હમને ઉસે દેખા ઐર મનમેં સૌચા કી અનગન ઐરતને સમઝે ગિમર ફરતે કલાસમેં ડેરા ગલા હૈ. ઉસકો હમને પુછા: “તુંમહારા ટીકીટ કહાં હૈ ? ટીકીટ ઉસકે બાંચે હાથમેથી વહ ઉસને દીખા દીખા દેખા તો ટીકીટ ફરતે કલાસકા હૈ. મુઝે બડા તાજગુપ્ત હુઆ. કયોંકી ઉસકે કપડાંસે તો વહ ફરતે કલાસકી મુસાફિર માલુમ નહિં હોતી થી. હમને ઉસસે કહા “હમ ભલે આદમી હૈ. તુમ ઐરત હો, એક આત પૂછતે હૈ.”

ઉસ ઐરતને હલકે અવાજસે કહા “કયા ?

“કયા તુમ બહોત સુખી હો ? હમને પુછા.

“નહીં સાહેબ મેં ગરીબ ઐરત હું.

“તબ પહેલે દરજ્જેકી ગાડીમેં સવાર હો કયોં સફર કર રહી હો ?

“સફર દુરકી નહીં હૈ, જબ સ્ટેશનપર આઇ તો દેખા એક તરફ ટીકીટ લેનેકે લીયે બહુત આદમી જુડે હે ઐર દુસરી તરફ બહુત કમ હૈ. મૈને સોચાકી યહાં ઐરતો કી ટીકીટ કટ્ટે હૈ. સો વહીસે અપના ટીકીટ કટા લાઈ નોટ દીયા થા, જીતને રૂપયે બાબુને ગિન કર દે દીયે ઉતને લે લીયે. કુલીને ટીકીટ દેખકર યહાં પે ગઠડી લા જર દી, મેં બી સાથ સાથ બેઠ ગઇ. ટીકીટમેં હી સબ રૂપયે ચલે ગયે મેરે પાસ તીન રૂપયેકે સિવા એક પૈસાબી બાકી ન રહા.

“ઉસકી ધન બાતોંસે હમ તો યહી સમઝા કી ઉસને ભુલ કરહી ફરતે કલાસકા ટીકીટ લે લીયા હૈ ઐર નુકસાન ઉઠાયા હૈ. હમ ગિના ટીકીટ લીયેહી ચહ બેઠે થે; ઇસ લીયે ઉસસે કહા. ‘તુમને ધીખા ખાકર જમાદા દામકા ટીકીટ કટા લીયા હૈ યદિ બેચ દો તો હમ તુમારે લીયે લે લે; ઐર તુમહે કમ દામકા ટીકીટ કટા દે. ઇસસે તુમહે ઇસ ગાડીસે ઉતર કર દુસરી ગાડીસેં જાના હોખા.

ઔરતને હમારી ખાત કબુલ કીયા. હમને ફુસરેહી રેશન પર થડ કલાસકા ટીકીટ ઉસે દીધવા દીયા ઔર તીસરે દરજ્જેકી ગાડીમેં બેઠા કર હમ અપને કમ્પાર્ટમેન્ટ મેં જા બેઠે. અજ માલુમ હુવા કી વહ ભુલને વાલી નહીં, ભુલાવેમેં ફસાને વાલી હૈં દેખીયે ન, કેસી ચાલાકી કે સાથ વહ મહ ચાલ ચલી હૈ.

સાહેબની વાત એક ચિને સાંભળી લીધા પછી રામસિંહે પુછ્યું-
“જય આપ ગાડીસે ઉતરે તય ઉસીકા આપને દેખા થા ?

“હા; દેખાયા

“શીર કહાં ગઇ, વહ શાયદ આપને નહીં દેખા.

“જય હમ રેશનસે બહાર આ અપની ગાડીમેં બેઠને ચલે, તય વહ એક કિરાયેકી ગાડીમેં બેઠ ન જાને કિધર ચલી ગઇ.

આ વખતે ટ્રેન ઉપડવાની ઘંટી વાગી, સાહેબ ગાડીમાં ચડી બેઠો. રામસિંહ ત્યાં બેસી રહ્યો.

પ્રકરણ ૯ મું.

પીછો-શિકારની પાછળ શિકારી (આલુ).

રામસિંહ વેપરીંગ રૂમમાંથી બહાર નીકળીને જ્યાં બાડાની ગાડીઓ ઉભી રહે છે જઈને ઉભો રહ્યો.

આ વખતે ત્યાં માત્ર ત્રણ ગાડીઓ હતી. રામસિંહે એક ગાડી-વાનને પુછ્યું. “હમણા જે ટ્રેન આવી, તેના પહેલાની ટ્રેનને વખતે તું બેઠો હતો ?

“હા.” ગાડીવાને કહ્યું

“તારી ગાડીમાં કાર્ડ ૨૪-૨૫ વર્ષની ખુબસુરત સ્ત્રીને તું લઇ ગયો હતો?

‘મરી ગાડીમાં નહીં, પણ મદારનની ગાડીમાં તેવી એક સ્ત્રી ગઇ હતી.

“મદારન તે સ્ત્રીને ઉતારીને પાછો ફર્યો છે કે ?

“હા, તે કપારનો પાછો આવ્યો છે.

“હમણાં તે ક્યાં છે ?

“જુઓ સામે ઉભેલી તેજ તેની ગાડી છે.

“જરા તેને બોલાવતો.

ગાડીવાન ગાડીપરથી ઉતરીને મદારનને બોલાવી લાવ્યો. રામ-સિંહે તેને પુછ્યું. ‘આ પહેલાની ટ્રેનમાં ઉતરેલી એક સ્ત્રીને તું ક્યાં ઉતારી આવ્યો ?

“તેને મેં કાઠાખાલ ઉતારી હતી, ત્યાંથી હોડીમાં બેસીને કાણુ જાણે ક્યાં ગઇ. મેં તેને કાનારા પર હેડી સુધી પહોંચાડી દીધી હતી.

“જ્યાં તું તેણીને છોડી આવ્યો, ત્યાં મને પણ લઇ ચાલ.

તુરત મદારનને ગાડીનું આરણું ખોલ્યું અને રામસિંહ તથા હયા-જસિંહ તેમાં બેસી ગયા થોડા વખતમાં ગાડી ધારેલે ઠેકાણે જઇ પહોંચી.

ખાડી પાસે આવીને રામસિંહે ત્યાંના સઘળા માછીયોને બોલાવીને પુછ્યું. “આ ગાડીમાં બેસીને એક સ્ત્રી આવી હતી, તે અહીંથી કાની હોડીમાં બેસીને ગઇ.

માંઝી ખરકતઅલીએ કહ્યું “સાહેબ, તે જેની હોડીમાં બેસીને ગઇ છે, તે હજુ પાછો ફર્યો નથી, તેમ હમણાં પાછો ફરવાની વાત પણ નથી. કારણ કે ‘રત્નખાખી’ ના જંગમ સુધી જવાનો છે.

‘ચાલો હું ડબલ લાડુ આપીશ, હમણાં જ મને ત્યાં લઇ ચાલો, મોલો શું કહો છો ?

‘બહુ સારું, અમારું તો એ કામજ છે. બરકતે કહ્યું

રામસિંહે ગાડીવાનને લાડુ આપી રવાના કરી દીધો, અને પાંતે બંને જણા હોડીમાં બેસી ગયા માંઝીએ હલેસા મારવા શરૂ કર્યા અને હોડી ચાલવા લાગી.

રાતનો અમલ પુરો થઇને પ્રભાતનો ઉજવળ અમલ શરૂ થઇ ચુક્યો હતો સમુદ્રની શાન્તસફરથી રામસિંહને થાક પણુ ઉતરી ગયો; છતાં તેની ચિન્તામાં ધટાડો થયો નહોતો, તે મનમાં વિચાર કરી રહ્યો હતો કે આ તરફ મરીયમ ક્યાં મળે હશે ? સાંભળ્યું છે કે, પ્રથમ રત્નપાખીના જંગલમાં ચોર લુટારા રહ્યા કરતા હતા. મરીયમની પણ એક ટોલકી છે. મૈમનસિંગના જંગલમાંથી નીકળીને શું અહીં રહેચાણુ ક્યું હશે કે, કલકતામાં જ રહી હશે ? કદાચ મારા તરફની હીલચાલ જાણી જઇને તે પોતાની ટોળીમાં ચાલી મળે હોય. જો ત્યાં પોતાની ટોળી સાથે હશે. તો અમે એ જણા ત્યાં જઇને શું કરી શકશું ? મૈમનસિંગ વાળા જંગલમાં જે સ્થિતિ થઇ તે અહીંયા પણ થાય તો કદાચ જીવ ઉપર પણ આવી અને

પ્રભાતનો સુખ હવે ન રહ્યો, જેમ જેમ અપોરનો ટાઇમ નજીક આવતો ગયો તેમ તેમ તેની ગરમી વધતી ચાલી. માંઝી હલેસા મારતો હોડી ચલાવી રહ્યો છે એટલામાં સામેથી એક હોડીને આવતી જોઇને માંઝીએ કહ્યું. ‘દરોગા સાહેબ, પેલીજ હોડી સામેથી આવતી જાણાય છે. રામસિંહે પુછ્યું-કઇ.

જેમાં બેસીને પેલી આ મળ; તેણીને પહોંચાડીને તે પાછી ફરે છે.

રામસિંહે માંઝીને હોડીને વલાણુ આપી, પેલી હોડીની તરફ હંકારવા કહ્યું, નજીક આવી પહોંચતાં હોડીના મધ્યાહને પુછ્યું “તું તારી હોડીમાં ફોને બેસારી ગયો હતો ?

“જી, એક ઓરત હતી,

“તેને ક્યાં ઉતારી ?

નૌદા ગામને કિનારે,

“શું તેણી તે ગામ તરફ ચાલી ગઇ.

“જી. હા; તેણે મારું ભાડુ ચુકવી આપ્યું અને પોતાના ? ગામ તરફ ચાલી ગઇ.

તેની સાથે એક ગાંસડી હતી, તે શું પોતાની સાથે લઇ ગઇ.

ગાંસડી ! હા, જ્યારે તે આવી અને હોડીમાં બેઠી તે વખતે ગાંસડી હતી, પણ કિનારે ઉતરી તે વખતે બે ત્રણ કપડાં સિવાય તેના હાથમાં બીજું કંઇ નહોતું તે વખતે ગાંસડી વિશે મને ખ્યાલ પણ નહોતો. આપ અત્યારે પુછો છો ત્યારે માફ આવે છે.

“સારું અંદર જઈને જરા જુઓ તો સહી, કંઇ છે યા નહીં મલ્લાહ ઉઠ્યો અને અંદર જઈને જોવા લાગ્યો જોઈને પાછો આવીને કહ્યું “બાણુ સાહેબ, બીજું તો કંઇ નથી ફક્ત નાળીયેરના છોતરા. બે ત્રણ પાકેલા બેલ અને આલુની તરકારી; એટલો સામાન પડ્યો છે.

રામસિંહે ખ્યાલ કર્યો કે ઠગારી મરીયમે થાપ મારવા આ સ્થળી વસ્તુઓ સાથે લીધી હતી, અને જ્યારે તેની જરૂર ન રહી, ત્યારે ફેંકીને ચાલતી થઈ, રામસિંહે માંઝીઓને કહ્યું:—

“ચાલો હવે જલ્દી કરો, આપણે ઝડપથી પહોંચવું જોઈએ.

“માંજીઓ ઝડપથી હલેસા મારવા લાગ્યા, અને બીજી હોડી અચમંડ હારબર તરફ ચાલતી ગઈ.

બપોરે બાર વાગતાને સુમારે રામસિંહ વાળી હોડી નૈ. ગામના કીનારે આવી પહોંચી રામસિંહ અને દયાળસિંહ નીચે ઉતરી પડ્યા રામસિંહે માંજીઓને કહ્યું “જીઓ બનશે ત્યાં સુધી તો અમે જલ-દીથી પાછા ફરશું, પણ જો એક બેદિવસમાં ન આવી શકાયે તો તમે ચાલ્યા જાઓ, અમે જરૂર આવશું” અને તમારું લાકું અને ઉપરાંત ઇનામ આપીને તમોને રાજી કરીશું.

માંજીઓએ થોભી જવાનું કબુલ કર્યું, રામસિંહ અને દયાળ સિંહ ગામ તરફ ચાલ્યા. ગામ કહેવાથી જેવી વરતી ધારી શકાય, તેવી વરતી અહીં હતી નહી. ધાટ બાટનું નામ નથી માત્ર સમુદ્ર કીનારાપર દશબાર ઝુંપડા જેવા મકાનેસે અને તેપણ જંગલી મનુષ્યોના

રામસિંહના ત્યાં પહોંચવાથી ગામના લોકો જેવાને માટે તેમની ખાસે આવ્યા સઘળાએ પોત પોતાની કલ્પના અને તરંગ અનુસાર તેઓને સારા નરસા કહ્યા. કાંઈએ સાહેબ હોવાનું કહ્યું તો કાંઈએ ફિરંગી કહ્યા.

રામસિંહે તે ટોળાને પુછ્યું “આજે સવારે અહીં કાંઈ ચોરત આવી હતી ?

ટોળામાંથી એકે કહ્યું “હા, એક ચોરત નાવમાંથી ઉતરીને આવી હતી. પણ તે તો અમારી સાથે થોડી વાતચીત કરીને અહીંથી ચાલી ગઈ.

“ક્યાં ચાલી ગઈ ?” રામસિંહે પ્રશ્ન કર્યો.

“તે મને ખબર નથી” પેચાએ કહ્યું.

એક માણસે કહ્યું, જ્યારે હું રાયબાંકાથી અહીં આવતો હતો ત્યારે મેં એક ઘણી ખુસસુરત સ્ત્રીને જોઈ હતી, તેનું શરીર સુંદર અને ભરેલું હતું.”

“ક્યારે જોઈ હતી ?

“હજી થોડીવાર પહેલાજ, તેને મેં જોઈ ત્યાર પછી મકાન પર આવીને પાછો મેદાનમાં ગયો, ત્યાંથી લાકડાનો એક ભારો લાવ્યો અને તે લઈ આપને અહીં જોવા આવ્યો.”

“રાયબાંકા અહીંથી કેટલે દુર છે ?

“આ ગામની પછી મેદાન છે અને મેદાનની પેઠી પાર રાયબાંકા છે.

રામસિંહે હવે ઝડપથી કામ લીધું. બંને રાયબાંકાની તરફ આત્યાં રાયબાંકામાં પહોંચતા ખચર મળી કે, અહીંયા એક સુંદર સ્ત્રી આવી હતી. અહીંથી તેણી નાહી, ઘોઘ ખાઈ પીને પછી ગોળરપોત તરફ ચાલી ગઈ.

વખત બપોરનો હતો, તડકો જોરથી પડતો હતો, પણ તેની દરકાર નહીં કરતાં પુર ઝડપે બંનેએ ગોળરપોતનો રસ્તો લીધો.

રાયબાંકાથી ગોળરપોત આશરે ત્રણ માઈ છે. ત્યાં પહોંચતા બે વાગી ગયા. અહીં પણ મરીયમ મળી નહીં. ગામ લોકોએ કહ્યું કે “ બે ઘડી પહેલાં તે અહીંયા હતી ” રામસિંહે વધુ ખુશપરચ કરતાં જાણ્યું કે તે રત્નપાંખીના જંગલ તરફ ચાલી ગઈ હતી.

બુખ અને તરસથી રામસિંહનું ગળું સૂકાતું હતું, ચહેરાપર કાળાશ આવી હતી કંઠકત્તામાં જે ખાધું હતું, તે પછી હમણા સુધી તેણે ખાધું નહોતું. આખી રાત પસાર થઈ, દીવસ પણ પસાર થતો ચાલ્યો, છતાં તેના પેટમાં લેણ પણ અન્ન કે પાણી મળું નથી. છેવટે

ફાળસિંહે કહ્યું. “હવે તો મારાથી ચાલી શકાતું નથી. તે જંગલની નરક ભાગી છે, ત્યાં પહોંચવા પછી તેનો પતો મળવો અશક્ય છે. મને તેટલી હાડમારી અને મહેનત એકમત ઉઠાવ્યા છતાં પણ જ્યારે તે ન મળી, તો પછી હવે હેરાન પરેશાન શું કામ થવું જોઈએ? આપનો ચહેરો એકદમ કાળો પડી ગયો છે. બસ, હવે તો મહેરબાની કરી બસ કરો.

“ત્યારે હવે શું કરવું જોઈએ?”

“ખીખું કાંઈ નહીં, પણ કાંઈક અન્ન પાણી લઈને પછી ચાલીએ; નહીં તો પ્રાણ બચવા મુશ્કેલ છે.”

“હું તારૂં કહેવું કબુલ કરું છું, પણ વાત એવી છે કે, પહેલાં આપણે તેનાથી ત્રણ કલાકનો રસ્તો પાછળ હતા. હવે માત્ર એક કલાકનો રસ્તો છે. માટે એક મંજલ સુધી ધીરજ ધરીને મારી પાછળ ચાલ્યો આવે તો મરીયમ આપણા હાથમાં છે.”

“પણ પેટમાં કાંઈ નથી, ચાલવું કોના બળ પર?”

“ખાવા પીવાની પંચાતમાં જે પડશું, તો હાથ આવેલો શિકાર સુખાલમાંથી નીકળી જશે, અને પછીથી તેનો પતો મળવો મુશ્કેલ થશે.

“સારું, પણ જે અહીંયા દુધ મળે તો પુછીયે.

ગામ લોકોને પુછતાં જવળા મળ્યો કે, “અહીં કોઈ દુધ વેચતું નથી.”

“રામહિંદ—“ખાવા પીવાની કોઈ પણ ચીજ મળે છે કે નહીં?”

“જ નહીં. અહીં કાંઈ પણ મળતું નથી. જે ગામ હમણાં લમે છોડી આવ્યા ત્યાં જાળ અને ઢાળીયા મળે છે.”

“શું આદત! રામહિંદ બચડ્યો.

દયાળસિંહે ગામ લોકાને ધમકાના તોર પર કહ્યું. “હમારા સાહેબ કંપની સરકારના મોટા અફસર છે, અને તેને અહીં ભુખે રહેવું પડે, એ કેવી શરમની વાત છે ?

દયાળસિંહની ઉપલી ધમકાની લોકા પર અસર થયેલી જણાઈ, તેમાંથી એકે કહ્યું “અમારે ત્યાં દુધ રહે છે અને હમણા પણ છે. સઘળાને ત્યાંથી થોડું થોડું લાવવામાં આવે તો ઘણું દુધ એકઠું થઈ જાય. પરંતુ ગરમ દુધ મળશે.”

ગરમ હોય या ठंडू होय, બૂખ્યા તરફના મુસાફરને માટે તો તે અમૃત છે. ગામ લોકાએ ત્રણચાર શેર દુધ, અને બીજે ત્રણશેર જેટલો જોળ લાવીને હાજર કર્યો. રામસિંહ અને દયાળસિંહે આનંદ સાથે તેનો આહાર કરીને, રતનપાખીના જંગલ તરફ ચાલતી પડી.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

હિન્મતની હદ, રતનપાખીના જંગલમાં-મરિયમની
ગિરફતારી.

સમુદ્રથી આશરે ત્રણ ગાઉ દુર રતનપાખી નામનું એક મોટું જંગલ છે. કહેવામાં આવે છે કે, પુરાણા વખતમાં આ જંગલમાં રતનપાખી નામનો એક મોટો પરાક્રમી હુટારો રહેતો હતો, એટલા ઉપરથી આ જંગલનું ‘રતનપાખી’ નામ પડ્યું.

હમણા તો અંગ્રેજ સરકારે કાપી વાઢીને આ જંગલમાં ધણી ગામો વસાવી દીધા છે. તો પણ કેટલોક ભાગ હજી ધીરજ આડીઓથી અધિકારમય રહેલો છે. તેનો વિસ્તાર લગભગ બાર પંદર ગાઉમાં ફરે.

દયાળસિંહને સાથે લઈ કિસ્મતના ભરસાપર રામસિંહે જંગલમાં પ્રવેશ કર્યો. જંગલમાં કોઈ રસ્તો નથી. હા, કપાડીઓના જવા આવવાથી એક નહાની સરખી ફેડી પડી છે, અને તે પણ વચવચમાં જાડના પાંતરાઓથી કેટલીક જગ્યા ટુંકાઈ ગયેલી છે.

આગળ રામસિંહ અને પાછળ દયાળસિંહે એમ બંને જણા યુપકીથી ચાલ્યા જાય છે—આ મુશ્કેલ અને ઉતાવળી મંજલથી શ્વાસો શ્વાસ ભરાઈ જાય છે આશરે બે ગાઉ રસ્તો પસાર કરવા પછી દયાળસિંહે કહ્યું—“સરકાર, હવે અહીંથી પાછા ફરીએ ? નોકરી કાંઈ પ્રાણથી અધિક નથી. સામે જે જંગલ દેખાય છે, તેમાંથી પાછું ફરવું મુશ્કેલ છે

“દયાળસિંહ ! તું ડરે છે ?”

“હા, હું તો ડરું છું.”

“જ્યારે પોલીસનું કામ ઉઠાવ્યું, ત્યારે વળી ડરવાનું કેવું ?

“જ્યારે પ્રાણજનીકળા જશે, તો પછી નોકરી કોણ કરશે ?

“ફક્ત નોકરીને માટેજ હું આ કામ નથી કરતો, ફરજ ઉપરજ હું હમેશાં ભાર મુકતો આવ્યો છું. નોકરી ભલે જાય, પણ ફરજમાં પછાત પડવાનો કલંક તો નહીંજ સહેવાય.

સાહેબ ! મારી એક વાત સાંભળશો ? દયાળસિંહે કહ્યું.

“શું વાત છે, કહેતો ?

“હું એમ કહેવા માત્રું છું કે તે ફરંદી બી આ જંગલમાંજ

આવી હોય તેની કાંઈ સાબીતી છે ?

“સાબીતી તો કાંઈ નથી.

“તો પછી આ જેહમત શા વાસ્તે ?

“મામ લોકોએ કહ્યું કે, તેણી આ જંગલ તરફ ચાલી ગઈ છે. તેથી નસીબને બંધસે જઈએ છીએ.”

“તે કદાચ બીજે રસ્તેથી ચાલી ગઈ હોય તો ?”

“હા, તે બીજે રસ્તે જઈ શકે, પણ જ્યારે મામમાંથી આ તરફ આવી હશે, ત્યારે આ રસ્તેથી જવાનુંજ તેણે પસંદ કર્યું હશે.

આ પ્રમાણે બંને વાતો કરતા કરતા ચાલ્યા જતા હતા. પણ તેઓની આજ તેમજ ઝડપમાં જરા જેટલો ફેર પડ્યો નહોતો.

જરા વધુ આગળ વધ્યા કે રામસિંહની નજર એક નહેરની તરફ ગઈ. રામસિંહનું કલેજું ધડકવા લાગ્યું. તેણે દયાળસિંહનો હાથ પકડી લીધો અને પાસેના એક ઝાડ પાછળ સંતાઈ ઉભા.

દયાળસિંહે રામસિંહના કાનમાં મ્હોડું ધાલીને પુછ્યું:—“શું છે ?

રામસિંહે આંખોથી દેખાડીને ધીરથી કહ્યું. “પેત્રી નહેરની

તરફ નજર કર.

દયાળસિંહ તે તરફ જોઈને બોલ્યો. “તો શું નકલી બેમમ એજ કે ?

“હા એજ છે. હું તેને આજખું છું. રામસિંહે કહ્યું.

“ત્યારે વિશ્વાસ કેવો ? આમે તને પકડી લઈએ !

“તેને પકડવાનું કામ જેટલું તું જાહેલું સમજે, તેટલું નથી

“કેમ ? એક બીને પકડી લેવામાં મુશ્કેલી શું તેનો પતો મેળવવામાં હું મને તેવો અસમર્થ છું. પરંતુ પકડવામાં અસમર્થ

નથી. અને તે પણ ઓસ્તને

“પણ આ કાંઈ જેવી તેવી સ્ત્રી નથી. જેવી તે સ્ત્રી છે, તેવાજ તેની પાસે સાધનો પણ છે. શું તું એમ સમજે છે કે, તેની પાસે એકાદ પીસ્તોલ પણ નહીં હોય ! તું જાણે તેને પકડવા પાણી પરી-ણામ કાંઈજ જીલ્લુ આવશે.

“હા હા, આપનું કહેવું બરાબર છે.

“એક બીજી વાત પણ છે કે, જો તેનું અહીં રહેણું હોય તો તેનો અવાજ સાંભળતાંજ ડાકુઓનું મોઢું ટાળું અહીં હાજર થઈ જશે. અને એવી સ્થિતિમાં આપણે બચી શકીએ નહીં.

“ત્યારે શું ઉપાય છે, તેને કેવી રીતે પકડી શકાય ?

“ઉપાય છે સાંભળ, તું આ જંગલની અંદર છુસાતો છુપાતો જઇને સામેની ઝાડીમાં છુપાઈ જા. હું આ રસ્તેથી પેડી નહેરના કિનારા તરફ જઈ હું. મરિયમ, તે સ્ત્રીનું નામ મરિયમ છે—તે પોતાનું નહાવા ધોવાનું કામ પૂરું કરી કાઢીને કાંઈ રસ્તે ચાલતી થશે. ત્યારે તારે તેની પાછળ પાછળ જવું. અને તક સાધીને પાછળથી પગ પકડીને તેને નીચે પછાડી દેવી હું બીજી બાજુએ રહીશ. અને જો તેણી તે તરફ આવશે, તો હું પણ તેવી રીતે પછાડીને પકડીશ. જો તું પકડી પાડીશ તો હું દોડતો તારી મદદે આવીશ, અને હું પકડું તો તું દોડતો આવી પહોંચજે. તે પછી શું કરવું તેનો વિચાર પછી થશે.

એક પળ પણ ફેકટ સુમાવવામાં આવી નહીં, બંનેએ જીલ્લો જીલ્લો રસ્તો લઈ લીધો.

આ તરફ મરિયમ ન્હાઇ ધોઇને જળમાંથી બહાર નીકળી અને કાણુ બાણે શું કામ તે પોતાના ચંચળ નેત્રો વડે ચોતરફ જોવા લાગી. એક વખત તેણીએ પોતાની આંખુઆંખુ બારીક દ્રષ્ટિ ફેંકી, પણ તે ટ્રાંચ જેવું શકી નહીં. છતાં તેના મનમાં કાંઈક સંદેહ પેઠો. એ તો ગોકકસ હતું. કારણ કે તેણે પોતા પાસેની એક નાની પોટલી છોડી તેમાંથી પિસ્તોલ કાઢી અને તેમાં દારૂગોળા ભરી, તે હાથમાં ધારણ કરી બીજા હાથમાં એક ચમકતો છરો લીધો જે કપડામાં તેણે આ બંને હથિયાર બાંધ્યા હતાં તે કપડું તેણીએ ત્યાંજ પડતું મુક્યું.

બંને તરફથી એ માણસો ઉભા ઉભા મરિયમની આ હીંચચાલ નેત્ર રહ્યા હતા. રામસિંહના એ ખીરસામાં એ પીસ્તોલો હતી તેણે પણ એક પીસ્તોલ કાઢીને પોતાના હાથમાં રાખી અને બીજીને ખીરસામાંજ રહેવા દીધી. દયાળસિંહ પણ મુકાબલો કરવા માટે કમર કરી ટાંપીને ઉભો હતો.

મરિયમે એકવાર ફરીથી ચોતર નજર ફેંકી, બિચારમાં પડી. રામસિંહ અને દયાળસિંહ બંને એ બાણુએ ઉભા હતા. મરિયમ તેની વચમાં એક પાણીના વહેણા નજીક શીલા પર નિર્ભયતાથી બેઠી હતી. બંને ધીમે ધીમે તેની લગભગમાં આવી લાગ્યા.

એક વક્ષની ડાળીમાં જરા ખડખડાટ થયો, જેથી મરિયમ ચોંકી તેણે તુરત તે તરફ તાકીને પીસ્તોલ છોડી, અને તે દયાળસિંહના ડાબા હાથમાં ધુસી ગઇ પરંતુ દયાળસિંહ રજપુત બચ્યો હતો, તેણે વાઘની માફક જલંગ મારી તે મરિયમપર તુટી પડ્યો. મરિયમના હાથમાંથી પિસ્તોલ પડી ગઈ; પરંતુ તેણે પોતાનો છરો દયાળસિંહની છાતીમાં ભોકવાને ચલાવ્યો, પણ દયાળસિંહ જરા ફરી જવાથી શા

ખાલી ગયો. તેણીએ ફરીથીજ વખત ધા કરવા હાથ ઉંચક્યો, પણ તેટલામાં રામસિંહે આવીને મરિયમને ગીરફતાર કરી લીધી.

મરિયમ એક અસાધારણ સ્ત્રી હતી. તેના શરીરમાં જગ પણ એકદમ નહોતું તે રામસિંહની સાથે હાથોહાથ લડવા લાગી, એટલામાં દયાળસિંહે પાછળથી તેના પગમાં આંટી મારીને નીચે પટ્ટા દીધી. મરિયમ જુમ પાડવા જતી હતી, કે તરત રામસિંહે તેના મોઢામાં પોતાના રમાલનો ડુચો દાખી દીધો, દયાળસિંહના ડાબા હાથમાં સખ્ત ચોટ થઇ હતી.

રામસિંહનો ઇસારો થતાંજ દયાળસિંહ મરિયમની જાતી પર ચડી બેઠો. રામસિંહે તેણીના જાંઘે હાથ આંધી લીધા, ત્યારપછી મરિયમના મોઢામાંથી રમાલ કઢાડીને રામસિંહે કહ્યું.

“જો મરિયમ, મારા હાથમાં પીસ્તોલ છે, જરા પણ જુમ પાડીશ, તો જાનથી મરીશ.

હાંફતી હાંફતી મરિયમ બોલી. મેં તમને ઓળખી લીધા છે પ્રથમ નૈમનાસિંગના જંગલમાં તમને જોયા હતા. ત્યાર પછી પરત દિવસે રાત્રે મારા મકાનની સામે જંગલ આવે જલારથી પાછી મકાને આપનાં પાછા તમને જોતાંજ હું તુરંત ત્યાંથી નીકળી ગયો. જાણશો છે તમારી બુદ્ધિને તે, ખરેખર વિલક્ષણ છે, તમારી હોંમત ધન્યવાદને પાત્ર છે. તમારા જેવા પોલિસ જનસુઓ પોલિસમાં કેટલાક છે ?

“સાંભળ મરિયમ ! એવી વાતો કરવાનું આ સ્થાન નથી. અમે તને પકડી લીધી છે, હવે સાથેલજ જઇવું. માટે જો પુરીથી આલીશ તો તેમાં તારી નહોતરી છે.

“નહીં તો શું કરશો ? જો ગુપચુપ ચાલી આવું તો, શું સોનાની ફાંસીમાં લટકાવશો ?

“ ફાંસીથી બચી પશુ શકે છે.

“ સારું, તમે મને પકડી શું કામ ? મેં તમારું શું બગાડ્યું

“ છે ? તારી ઉપર સંદેહ છે ?

“ શાનો સંદેહ ?

“ એ વાતો પછી થસે, હમણાં તો તું ચાલ.

“ ક્યાં ? તમારે ત્યાં ?

“ અમે પોલીસ છીએ, જાણે છે કે ?

“ પોલીસ છો તેથી શું હું ડરી જાઉં ? મેં તો કાંઈ મુશ્કેલી કર્યો નથી, તમે મારા વિરુદ્ધ સાક્ષીઓ ઉભા કરશો, તો હું કહીશ કે, હું તો સન્યાસીની છું. દરોગો મારો ધર્મભ્રષ્ટ કરીને મને અહીં સાબ્યો છે.

“ સારું, તારી મરજીમાં આવે તે કહેજે, હમણાં તો ચાલ

“ પોતાની મરજીથી ભત્રા કાણુ ફાંસી પર લટકવા જાય ?

“ તારી ઇચ્છાથી નહીં આવે તો પકડીને લઇ જઈશું.

“ તમે મને લઇ જઇ નહીં શકો.

“ જ્યારે તને પકડી લીધી છે, તો પછી લઇ જઇ શકીએ છીએ

“ શું બને જણ મળીને ખાંધપર ઉઠાવી જશો ? તમારું તો અહીં કોઇ સહાયક નથી, આ કાંઈ કલકતા નથી.

“ તો શું તું અમને હેરાન કરીશ ?

“ હું તો પહેલાથીજ કહી ચુકી છું કે, જરવાને માટે-ફાંસીએ લટકવાને માટે કાણુ એવો છે જે ખુશીથી દોડતો આવે ?

તું ફાંસીથી બચી શકે છે. બનવાનું છે કે, નિર્દોષ હરીને છુટી પશુ જાય.

“ તો પછી મને પકડવાને માટે આટલી આટલી મહેનત શું કામ કરો છો ? ખાતું પીવું અને સુનાતું પણ છોડી દઇને મારી પ્રાણ કેમ પડ્યા છો ?

“ તું જો સીધી સીધી નહીં ચાલશે, તો મારી ઘસડીને પણ તને લઇ જશું.

“ સારું એમ કરો, ચાલો લઇ જાઓ.

“ હું નથી ઇચ્છતો કે તારું કંઈ ખુરં થાય તારું રક્ષણ થાય એવુંજ હું ચાહું છું.

“ તો પછી મને લઇ જઇને શું ધર માંડશો ?

“ તું ઘણી બેશરમ છે.

“ તમારા જેટલી નહીં. તમે એક માણસને સાથે લઇને મને અહીં પકડવા આવ્યા, અને તે સાથી તો અધમુઓ થઇ પડ્યો છે.

“ મારો વિશ્વાસ અને મારો સાહસ મારી પાસે છે.

“ પરંતુ તમારા પ્રાણ ડાકુઓની લડ પાસે છે.

“ ડાકુ ક્યાં છે ? તુંતો એકલી છે. શું તું મને ડરપોક સમજે છે ?
“ નહિં, તમે ડરપોક નહીં; પણ મોટા દીલેર જવાન છો; પણ તમને ચેતાવું છું કે ક્યાંક તમે અચાનક માર્યા ન જાઓ. ખરેખર મને નમારી દયા આવે છે, મકાનપર બાલ જત્યા હશે, તેના નિર્વાહનો કાંઈ બદોબસ્ત કર્યો છે કે ?

“ આ જીલ્લામાં તો ચોર લુટારા છે નહીં.

“ અહીં તો ચોર લુટારાઓની ફાજ છે.

“ તો પછી અમારી નજરે કેમ નથી પડતા ?

“આજે તે સધળા અહીં નથી હોત તો તમારો પ્રાણ અત્યાર સુધી બચવા પામત નહી. પીસ્તોલના ધડકા સાથે તમારા પ્રાણ પંખેરે પાણુ ઉડી જતે.

“સારું જ થયું, હવે તને વગર અડચણે લઈ જઈશું.

“તમે મોટા મુખ છે, સારા માણસની દીકરીને ચોર અને લુટારી કહીને જેલમાં કેદી દેવાથી તમારી વાહ વાહ શું થવાની હતી? પછી મને તો કામ વાંધો નથી. હું તૈયાર છું. પરંતુ યાદ રાખજો કે જે સધળા ગામવાળાઓથી તમે મળી હજીને આવ્યા છો તે સધળા ચોરના ચોર અને ડાકુના ડાકુ છે. પાછા ફરતી વખતે તમારી બરાબર બચાવ લેશે.

“રામસિંહે મરિયમની છેલ્લી વાત પર વિશ્વાસ મુક્યો નહી. તેને એમ લાગ્યું કે મારી ચુંગાલમાંથી છટકવા માટે તેણી આ પ્રમાણે લય બતાવે છે. નિદાન રામસિંહે કહ્યું કે “ચાલ, જલદી ચાલ, નહીં તો હવે માર પડશે.

મરિયમ ખડખડાટ હસી પડી, પોતાની જગ્યા પરથી એક ડગલું એ ના ખસી. દયાળસિંહ જે અત્યાર સુધી સુપ બેઠો હતો તે હવે ખીજવાળને બોલ્યો. “સરકાર! એ એમ નહીં ચાલે, તેને જરા કાપરાપાક ચખાડો.

મરિયમ એકાએક ઉભી થઈ-વિકાળ વાંધણી માફક મર્દન ઝુકાવીને બોલી, “ચાલો ક્યાં ચાલવું છે ?

આગળ દયાળસિંહ, વચમાં મરિયમ અને પાછળ રામસિંહ એવી રીતે તેઓ ચાલવા લાગ્યા, રામસિંહ પાસે હવે ત્રણ પીસ્તોલ થઈ. એ તેની પાસે હતી અને એક મરિયમ પાસેથી મળી ગઈ. તેમાં દારૂગોળી ભરી ત્રણે પીસ્તોલ તૈયાર રાખી હતી.

ડિટેક્ટીવ આ પ્રમાણે આ બનાવટી બેગમ ઉર્ફે ખુની બેગમ-
મરિયમને જીવનું જોખમ ખેડીને પણ પકડી પાડવામાં-કેદ કરવામાં
ફતેહમંદ ઉતર્યો. તે અત્યારે મરિયમને એક બંધીવાન તરીકે લાઇ
આવ્યો જાય છે. મનમાં ને મનમાં મરિયમની જોરેમંદીતાજ નહીં.
પણ તેની અલૌકિક બુદ્ધિના વખાણ કરતો જાય છે આવા વિચાર
પરથી એકાએક તેને એક નવો વિચાર સૂઝ્યો. પ્રથમ તેને મરિયમે
આ સંધળો જીલ્લો ડાકુ લુટારાઓથી ભરેલો હોવાનું કહેલું તેની પર
રામસિંહને વિશ્વાસ બેઠો નહોતો, પણ અત્યારે તેને વિચાર આવ્યો
કે, મરિયમની વાતમાં વળુદ હોવુંજ જોઇએ જો કે મરિયમે કાંઈ
રખેટ કહેલું નહોતું. તો પણ રામસિંહે તેની વાતો પરથી અત્યારે
એવું તો અનુમાન કયું કે, આ ગામોમાં ચોર લુટારા રહેતા હોવા
જોઇએ. તે પ્રથમ આ ગામોમાં આવ્યો ત્યારે એટલું તો જોઇ
શક્યો હતો કે, અહીંની સંધળી વસ્તી હલકા વર્ગની છે રામસિંહે
વિચાર કર્યો કે, તેવા હલકા લોકો કદાચ મરિયમને બંધીવાન થયેલી
જોઇને અમારી પર હુમલો કરે તો? હા, તે લોકો જાહેરમાં એવી
રીતે પોલીસ પર હુમલો કરવાની હિંમત ન કરે; પરંતુ જ્યારે કિનારે
જઈને હોડીમાં બેસવા જઈએ તે વખતે સામદું ટોળું આવીને હુમલો
કરે તો શું ઉપાય? ખેર, જે થવાનું હતું તે થશે. હવે તો બની
શકે ત્યાં સુધી સાવચેત રહેવું બહેનર છે. જ્યારે આવા ભયાનક
જંગલમાં એકલા આવી પહોંચ્યાજ છીએ તો પછી હવે ખીજા
વિચારો કરવા ફોગટ છે. વળી આસપાસ પોલીસની ચોકડી નહીં હોય
એ પણ બનવાજોઈ નથી. તે સિવાય ઝાંખરપોતમાંથી પણ પોલીસની
મદદ મળી જશે.

આ પ્રકારના વિચારોમાં ધણો રસ્તો પસાર થઈ ગયો. સાંજને વખતે તેઓ ગોળરપોત આવી પહોંચ્યા. ત્યાં ગામથી થોડે દુર એક વૃક્ષની ઘટા નીચે વિશ્રામ લેવા બેઠા. પાસેના આવળના ઝાડ સાથે મરિયમને બાંધી અને રામસિંહે દયાળસિંહને ચોડીદારને બોલાવી લાવવા મોકલી દીધો.

દયાળસિંહ જ્યારે પાછો ફર્યો ત્યારે રાત એક પહોર વીતી ચુકી હતી. દયાળસિંહ ચોડીદારને શોધવા માટે ઘણું ભટક્યો, અને છેવટે તેને સાથે લઈને રામસિંહ પાસે આવ્યો. ચોડીદાર આવીને ઉભો એટલે રામસિંહે તેને પમથી માથા મુઘી બેઠ લીધો, તે ભરેલા ખદનનો, લાંબા કદનો એક મુંદર જીવાન હતો, રામસિંહે દયાળસિંહને મરિયમ ઉપર નજર રાખવાનું કહીને ચોડીદારને જરા દુર લઈ જઈને પુછ્યું. “તમારું નામ ?

“ભીમસરદાર, ચોડીદારે જણાવ્યું.

“તમે શું આ સધળા ગામોના ચોડીદાર છો ? ભીમસરદારે પુછ્યું.

“હા, હું કલકત્તાનો દરોગો છું અપરાધીને પકડવા માટે આવ્યો હતો.

“તેને ક્યાંથી પકડ્યો ?

“રતનપાખીના જંગલમાંથી.

“ઓહ ! આવા ભયાનક જંગલમાં જવું અને ત્યાંથી પાછા સહીસલામત ફરવું એ કેટલી નવાઈની વાત છે ! જણાવ છે કે, તે જંગલમાં ઝાડ બોકો નહીં હોય. નહીં તો આ રીતે આપ સલામતી સાથે પાછા ન ફરી શકત. એવા પોલિસ ધણા મોટા છે કે જે ત્યાં જવાની હિંમત કરે. હજી પછી આપનો રસ્તો સાફ નથી. ગુન્હેગારને

લઇ જવો અને પોતાના પ્રાણ અચાવવા એ બંને લક્ષ્મી બદારની વાત છે.

“કેમ ? રામસિંહે પુછ્યું.

“સાંભળ્યું” છે કે, કાઠખાલની ખાડીમાં ચોર લુટારાઓ નાવ પર ફરતા રહીને આજળ કરતા વહાણોને બરબાદ કરે છે, અને માલ અશખાખ લુટી લે છે. જો તે લોકો સામા થયા તો ગુન્હેગારને સલામતી સાથે લઇ જવાનું કામ મુશ્કેલ છે.

“યાદ રાખો, અમે પોલિસ છીએ.

“તે યાદ રાખવાયીશું” થશે. સરકાર

“તમે જે રીતની વાતો બકી રહ્યા છો. તે પરથી એમ જણાય છે કે તમે પણ તે ચોર લુટારા માંહેના છો.

“મેં તો આપને ચેતાવવા માટે સધળું” કહ્યું.

“અહીંથી ચોકી કેટલી દુર છે ?

“લગભગ ચાર માઈલ સાગરપાડામાં.

“તમે હમણા ત્યાં જાઓ અને હેડ કોન્સ્ટેબલ અને બે ત્રણ બીજા કોન્સ્ટેબલોને મારું નામ આપીને બોલાવી આવો.

ચોકીદાર ગયો અને રામસિંહ તથા દયાળસિંહ બંને હાથમાં પિસ્તોલો રાખીને મરિયમ પર પહેરો રાખવા લાગ્યા.

સતના આશરે સાડાદશ કલાકે ચોકીદાર બીમસરદાર સાગરપાડાના હેડ કોન્સ્ટેબલ અને બે ત્રણ બીજા સામાન્ય કોન્સ્ટેબલોની સાથે આવી પહોંચ્યો. તે સધળાને જોઇને રામસિંહમાં નવી હિંમત આવી તેને પોતાના પરાક્રમપર વિશ્વાસ બેસવા લાગ્યો કે, હવે મરિયમને લઇને હું સલામતી સાથે કલકત્તા પહોંચીશ.

હેડ કોન્સ્ટેબલ કંલકત્તાનો રહેવાસી હતો. જાતે મુસલમાન હતો શરીર પુષ્ટ અને તાકતદાર હતું. તેની સાથે બીજા બે કોન્સ્ટેબલો હતા તે પંજાબના મોઝી જીવડા હતા.

રામસિંહે પોતાની ઓળખ આપીને કહ્યું. “અમે આ ગુન્હેગારને રત્નપાખીના જંગલમાંથી કેદ પકડીને અહીં લાવ્યા છીએ. અહીં તો વગર અડચણે આવ્યા, પણ આગળ જતાં કોઈ મુશ્કેલી ઉભી ન થાય તેટલા માટે તમારી મદદની જરૂર છે, અમારી સાથે તમારે હાથમાં હારબાર સુધી આવવાનું છે.

હેડ કોન્સ્ટેબલે કહ્યું. “એ તો અમારું કામજ છે-ફરજ છે. જરૂર આવીશું. પરંતુ રસ્તો સલામત નથી કાલે જે દીવસના ચાલીયે તો બહેનર થશે, અત્યારે રાતને વખતે જવું જોખમભર્યું છે.

રામસિંહે હેડ કોન્સ્ટેબલની વાત પર વિશ્વાસ ન કર્યો. તે જ-આજ એવી હતી કે કોઈ પર વિશ્વાસ રાખી શકાય નહીં માત્ર એક હેડ કોન્સ્ટેબલ અને ત્રણ બીજા કોન્સ્ટેબલો રામસિંહ સાથે હોવાથી તે કેટલા માણસો સામે મુકાબલો કરી શકે ? જે મરિયમ તેના કાણુમાંથી છટકીને લાગી તો કેટલા દીવસની મહેનત બર્થ જાય ? અને સાથેજ એક અદભૂત-બેદી જાલ જડીલ મુકદ્દમાનું રહસ્ય પણ હમેશને માટે અંધકારમાં રહી જાય. આવા અનેક વિચારો તેને આવતા હોવાથી તે હેડ કોન્સ્ટેબલના કહેવા પર ઇતવારે રાખી શક્યો નહીં. તેણે કહ્યું. “નહીં, અપરાધીને સાથે રાખીને અહીંયા રહેવું ઠીક નથી. બસ હમણાંજ અહીંયાથી ચાલવું જોઈએ.

“સારું, સાલો તમારે હેડ કોન્સ્ટેબલે કહ્યું. “આખરી સાથેનો કોન્સ્ટેબલ આટલો દુઃખી કેમ છે ? તેના હાથમાં જોણી લાગી છે.

“એટલું સાઈં થયું છે કે તેનો જીવ ન ગયો. જો કદાચ હાથને બદલે છાતી યા માથામાં ગોળી લગી હતે, તો પ્રાણ ન બચતે.

“હેડ કોન્સ્ટેબલ પોતાની સાથે ફેટલાક હથીયારો લઈ આવ્યો હતો, તે વડે સઘળા સજ થઈ મરિયમને ઘેરીને બધાં સમુદ્રના કીનારા તરફ જવાને ઉપડ્યા.

“ફેટલોક વખત એવી રીતે પેદલ ચાલવા પછી રામસિંહ જે નાવને કિનારા પર છોડી આવ્યો હતો ત્યાં સઘળા અવી પહોંચ્યા અને ચોક્કીદાર ભીમસરદાર સિવાયના સઘળાઓ નાવ પર સવાર થયા. ચોક્કીદાર પોતાની જગ્યાપર પાછો ગયો, નાવમાં ઉતરીને પોતાના હથીયારો ચોગ્ગરથળે મુકીને સઘળા ચોગ્ગ રીતે ગોઠવાઈ ગયા અને હુકમ થતાં નાવ ચલાવવામાં આવી. ચોક્કીદારને સાથે લેવામાં નહીં આવ્યો તેનું કારણ હેડ કોન્સ્ટેબલે ના પાડવાનું હતું રામસિંહને તેણે કહ્યું હતું કે, “અમે આ બાગના કોમપણ માણસ પર વિશ્વાસ મુકના નથી.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

હાકુનો સામનો-સમુદ્રમાં લડાઈ, ડીટેક્ટીવની ફતેહ.

સમુદ્રના આસમાની પાણીની શોભાને નિહાળતા-જેતાં રામસિંહ અને તેના સાથીઓ કદાખાસની ખાડી પસાર કરી રહ્યા છે. પવન

જોરથી પુકાઈ રહ્યો છે. નાવ પણ ભારે ઝડપથી જઈ રહી છે આ-
કાસમાંથી ચંદ્ર પણ પાણીમાં પોતાનો પ્રકાશ ફેલાવી રહ્યો છે.

રામસિંહના નાવના અંદરના ભાગમાંથી બહાર આવીને ઉભો
રહી ગયો તેને બહાર આવેલો જોઈને નળુમુક્તા બોલ્યો:-“જનાબ
એસી જાઓ, હીલવા ડોકવાથી નાવ નીચે ઉપર થશે, અને મફતથી
આપ વખતે નીચે પડી જશો.

એટલું કહેતાં ન કહેતા નળુમુક્તા જાણી ચુક્યો કે નાવ બર-
હાર આગામી, પહોંચી મળે છે. રામસિંહે પણ જોયું કે નજીકમાંજ
એક મોટો બાગ છે. જેની એક બાજુમાં ખતીનો પ્રકાશ દેખાય છે.

એકએક પ્રકાશની જગ્યા અંધકાર લીધી. રામસિંહે નળુમુક્તાને
પુછ્યું. “હમણા જે રોશની હતી, તે એકાએક બુઝાઈ કેમ ગઈ?

“હું પણ એજ વિચારમાં છું. નળુએ કહ્યું. જણાય છે કે. તે
એકાદ બે નાવ છે. પણ સવાલ છે કે ત્યાં નાવ હોવાથી ત્યાંની
ખતી એકદમ બુઝાઈ કેમ ગઈ? હમણાં તો નથી પવન પુકાંતો કે
નથી તોફાન આવતું; એકાએક અંધકાર છવાઈ જવાતું કારણ શું?
કાંઈ સમજમાં નથી આવતું, ચિન્હ સારા નથી.

“રામસિંહે ધીરેથી કહ્યું, દયાળસિંહ ! પીસ્તોલ હાથમાં લ્યો.

“શું છે સાહેબ ? હેડ કાન્સટેબલે અંદર બેઠા બેઠા પુછ્યું,

“ખાં સાહેબ, જરા બહાર આવો તો ? રામસિંહે કહ્યું.

“શું હકીકત છે ? ખાં સાહેબે બહાર આવીને પુછ્યું.

“જુઓ સામે એક બાગ તમોને દેખાય છે ?

“હા, દેખાય છે.

“ત્યાં હમણાં એક દીવો જળતો હતો. રામસિંહે કહ્યું. જેની
રોશનીથી બાગ પણ સાફ દેખાતો હતો. પરંતુ હવે જોઈએ છીએ

દે. દીવો એકદમ ગુલ થઇ ગયો હતું ક્યારનો ત્યાંની રોશની જોઈ રહ્યો હતો, પણ આ નાવ અહીં આવી પહોંચતાંજ તે જુઝાઇ ગઇ. તેટલા માટે કંઈક શક ઉત્પન્ન થાય છે.

“બેશક, શક લઇ જવાની એ જગ્યા છે. બરફાર બાગાનમાં હમેશા લય રાખવો પડે છે. લયનું એ મોટું સ્થાન છે મારી માન્યતા તો એવી થાય છે કે, આપણી નાવની રોશની જોઈને તે લોકોએ બની જુઝાવી દીધી છે.

“ત્યારે આપ પણ બંદુક હાથમાં લઇ લ્યો: ક્રાન્સટેબલોને આપો કે તેઓ પણ તૈયાર રહે.

ખાંસાહેબે પોતાની બંદુક પોતાના હાથમાં લીધી. બીજા એ ક્રાન્સટેબલો પણ પોતાની બંદુક અને તલવારો લઇને લડવાને માટે તૈયાર થઇ ગયા રામસિંહે દયાળસિંહને ફરીથી બોલાવ્યો અને કહ્યું. “એ પિસ્તોલ અને દે, એક તારી પાસે રાખ, અને અંદર તું મરિયમની પાસે રહે.

“સરકાર! આપે ઘણી તકલીફ ઉઠાવી છે. દયાળસિંહ લાગણીથી બોલ્યો. ઘણું કષ્ટ સહન કર્યું છે. આપ અંદર રહો હું બહાર આવું છું.”

“દયાળસિંહ! મારા કરતાં તને ઘણું વધારે ખમવું પડ્યું છે. તારો ડાકો હાથ અત્યારે નકામો થઇ પડ્યો છે, તું બહાર રહીને શું કરી શકીશ ?

દયાળસિંહે વધુ આગ્રહ કર્યો નહિ; રામસિંહે માંછીઓને બોલાવીને કહ્યું નજી ! તને હથેલીયાર ચલાવવા આવડે છે કે ?

જ્યારે ડાકુઓને પાલે પડ્યા છીએ, તો પછી હથેલીયાર ચલાવ્યા વગર કામ કેમ ચાલે ? નજીએ કહ્યું.

“આજે જો તમે મને મદદ કરી. તમારી મદદથી દેખાડી આપો તો કંપની સરકાર તરફથી તમોને સેંકડોના હિસાબથી ઈનામ અપાવી દઈશ. અને જો કદાચ તમારી પોલિસમાં નોકરી કરવાની ઇચ્છા હશે તો, નોકરી પણ અપાવીશ; એટલું છતાં પણ જો તમે હરીને ભાગી જશો, નાવ છોડી જશો તો યાદ રાખજો કે તમો સઘળાઓને પકડાવી સજા ખચર લઈશ.”

નજીએ પોતાના સાથી ભંજનને કહ્યું. “અરે ભંજન! આજ કાલ તારા શરીરમાં ઘણી તાકાત આવી છે. જોતજો આજ શું કરે છે, ડાકુઓથી સામનો કરીશને?”

ભંજન—“હાં હા, અરે માર જૂતન માર જૂતન ખોપડી ફેડ ડાલેગે, કહા ખાત હું ભિયા!”

નજી અને ભંજન અને તૈયાર થઈ ગયા નાવની નીચેથી તેઓએ ધણા હથીયારો બહાર કાઢ્યાં, અને ભારે જીરસામાં હતા; ડાકુઓ ની સામે થઈ, પોતાની બહાદુરી દેખાડી અંગ્રેજ સરકારના એક અફસરને ખુશી કરીને પોતાના ભાગ્યની પરિક્ષાનું દુળ જોવાને માટે અને મોટા વેગથી ડાંડ મારવા લાગ્યા. નાવ ખરેખર કરતી ચાલી.

નાવ જ્યારે ખરદારની અગાનની લગભગ સામે ચાલી આવી ત્યારે સઘળાઓએ જોયું—રામસિંહે પણ જોયું કે સામે ધણા માણસોનું ટોળું રિથર થઈને ઉભું છે. જ્યારે નાવ તદ્દન પાસે આવી ગઈ. ત્યારે તે લોકોએ આગ પાછી સળગાવી અને પ્રકાશ ફેલાઈ રહ્યો. સુકાં પાંદડાંઓના ઢેરના ઢેરમાં આગ લગાવવામાં આવી જેથી કીનારો રૂપે દેખાવા લાગ્યો.

પાણીમાં ખરરાટીનો અવાજ સાંભળીને રામસિંહે પાંધુ ફરીને જોયું તો નોકરો મોટા વેગમાં સામેથી ચાલી આવતી જણાઈ.

જે વખતનો આ બનાવ છે, તે વખતમાં સમુદ્રમાં ચાંચીયા ઓનો ભારે ઉપદ્રવ હતો, સમુદ્રના જે જે ભાગમાં વહાણો ફરતા રહેતા હતા, તેમાં પણ કેટલાક પ્રસિદ્ધ ચાંચીયાઓએ આખા બંગાલમાં જીમ પડાવી દીધી હતી. આવા લોકોને બંગાળની પોલિસ 'આમબેટ્ટી' ના નામથી ઓળખતી અને ઓળખાવતી હતી. આ દરિયાઇ લુટારાઓનો દોર તે વખતે છેલ્લી હદ સુધી પહોંચ્યો હતો પ્રખ્યાત ડાકુ 'ભગા મૈરામ' નો કીરો આજ સુધી બંગાળમાં મશહુર છે.

આ ચાંચીયા અને ડાકુઓનું કોઈ ખાસ રહેઠાણ નહતું. તે કદી જળમાં તો કદી જમીન પર રહ્યા હતા. કદી છુટાં છવાયાં તો કદી સંખ્યાબંધ સાથે મળીને એક ટોળીનાં રૂપમાં રહેતા હતા. જે સમયનું આ વર્ણન કરવામાં આવે છે, તે વખતે આ લોકો ટોળી રૂપે જ સમુદ્રમાં ફરતા હતા.

પાછળથી બે નાવ આવતી બેઈ રામસિંહ સમજી ચૂક્યો કે, તે ચાર લુટારા છે. જળ અને જમીન બંને સ્થળ લુટારા વગર ખાલી નથી. કિનારા ઉપર પાંચ છ ચાંચીયાઓ ઉભેલા જણાયા. તેના હાથમાં મોટી મોટી ડાંગો અને બે ત્રણ જણના હાથમાં લોખંડના મજબુત સળીયા સોટા હતા. આ સળીયાની એકજ ચોટ માણસને જમીન દોરત કરવાને પ્રતી હતી. તે સમયમાં લુટારાઓ અંદુક પિસ્તોલ નહોતા રાખતા, હથિયારબંધીનો એ પ્રતાપ હતો. ધીમે ધીમે કીનારાપર ડાંગબંધ લુટારાઓ દેખાવા લાગ્યા. તે કેટલા હતા, તેની ગણતરી રામસિંહ કરી શક્યો નહીં. બીજી તરફથી જે બે નાફ આવી રહી હતી તેમાં અનુમાન ૨૦-૨૫ માણસો હતા.

લુટારા લોકોને નાવ ચલાવવા માટે કોઇ મદલાદી જરૂર નહોતી. પડતી કારણ કે તે નાવોમાં સઘળા લુટારોએ જ રહેતા અને સઘળું કામ તેઓ જ કરતા હતા.

જમીન પર જુઓ યા જળ ઉપર જુઓ; લુટારાઓનો લય સર્વત્ર છે. મનુષ્ય હોય યા પશુ હોય, પણ દુબેટાની ખીંક સર્વ ડાઇને હોય છે. બહાદુરો છે તે બહાદુરોથી સામનો કરવામાં અચકાતા નથી; પણ કાયરોની કપટ નીતિથી દગાખાઓની ફરેખીથી અને ડાકુઓની વિશ્વાસઘાતિક રીતથી હંમેશા ડરતા રહે છે. તેઓ ડરે છે, પણ ડગતા નથી. અર્થાત્ હિંમતથી સામા ચઢને પોતાનો ડર દુર કરે છે, રામસિંહ, દયાળસિંહ, ખાંસાહેબ અને ખીજ સઘળાઓ હથીયાર ધારણ કરી તૈયાર થઇ બેસતા હતા. એટલામાં પેલી બંને નોકાઓ તદ્દન નજીકમાં આવી પહોંચી.

રામસિંહની ટોળી કરતાં તે ડાકુઓની ટોળી દરેક રીતે બળવાન હતી. સંખ્યામાં રથળની સમવડતામાં, હથીયારોની સામગ્રીમાં અને રાતના સમયની અનુકુળતામાં એમ સર્વે બાબતોમાં તે ચઢીયાતી હતી. તે પણ રામસિંહે એવડક થઇ હિંમતથી અત્રાજ કર્યો.

“ તમે લોક કોણ છો ? ”

“ તમારા, કાળ છીએ.” ઉત્તર આવ્યો. રત્નપાખીના જંગલ માંથી એક બીને પકડી લાવ્યા છો બે જીવતા રહેવાની આશા હોય તો તેને હમણાં જ છોડી દો. ”

રામસિંહે તેના જવાબમાં તુરત પીસ્તોલ છોડી. તેના સાથી એએ પણ તેનું અનુકરણ કર્યું, ધડાધડ અવાજ થતા લાગ્યા ખાંસાહેબ પણ બંદુક ચલાવવા લાગ્યા ડાકુઓ પણ બદત્રમ અને

પેલા લોખંડી સોટાઓ સાથે ઉતરી પડ્યા. સમુદ્રમાં ધોર યુદ્ધ ચાલવા લાગ્યું. બલ્લમ અને સોટાઓના અપાટા જ્યારે ડાકુઓ તરફથી થવા લાગ્યા ત્યારે ભંજનથી ન રહેવાયું તે હાથમાં બલ્લમ લઈને એક છેડાયેલા વાઘની માફક જલંગ મારીને ડાકુઓની નાવ માં કુદી પડ્યો. એક કોનસ્ટેબલ પણ તેની પાછળ કુડ્યો ભંજને ઘણી અડપથી ત્રણ ડાકુઓને બલ્લમ ભોંકી નીચે પાડી, નાવને સમુદ્રમાં કુઆડી દીધી. પોતે તરીને પાછો પોતાની નાવ પર ચડી ગયો. ભંજનનો સાથી પેલો કોનસ્ટેબલ તરવાતું કામ જાણતો નહતો. તેણે એક બે ગોચાં ખાધાં પછી મહા મહેનતે તે નાવને પકડી શક્યો. બીજી તરફ બહુક તમન્યામાથી ધડધડ ગોળીઓ વરસી રહી હતી. ધુમાડાથી ચારે દિશાઓ જ્વાલ ગઈ.

ગોળીઓના અતુની મારા સામે ડાંગધારી ડાકુઓ વધુ વખત ટકી શક્યા નહીં. જ્યારે ડાકુઓ સમજ્યા કે પોતાની ડાંગના ભરોસા પર બંદુક અને પિસ્તોલના મારની પરવાહ ન કરીને શત્રુઓને જીતવા મુશ્કેલ છે, ત્યારે તે જીવ લઈને ભાગી જવા સિવાય બીજું કંઈ પણ કરી શકાય નહીં.

“ભાગી ગયા સાલો !” નજી હાંકતો હાંકતો ઉત્સાહથી બોલી ઉડ્યો.

બહાદુરી ભરી ફતેહ મેળવવાથી રામસિંહની છાતી ખુશાલીથી પુલી ઉઠી હતી. તે આનંદની ધુનમાં હતો, નજીના ઉપલા સ્પર્શોએ તેને સચેત કર્યો. તે બોલ્યો:—“કેમ, નજી ! સંધ્યા હો તે સલામતને ?”

“હા સરકાર ! સધળા સલામત છે. એક કોન્સ્ટેબલનો પગ ભાંગ્યો છે. તે પાણીમાં પડી ગયો હતો, તેથી તેના પેટમાં ઘણું પાણી ગયું છે, અને પેટ કુલ્લું છે.”

‘તે શું પાણીમાં પડી ગયો હતો ?’

“ જુ હા; તે ભંજન પાછળ શત્રુની નાવમાં કુદી પડ્યો હતો. ભંજને તે સધળાઓને સીકસ્ત આપી જ્યારે નાવને કુપ્રાડી દીધી, ત્યારે ભંજન તો તરીને આવતો રહ્યો, પણ તે કોન્સ્ટેબલ તેમ કરી શક્યો નહીં. તેનો પગ ભાંગ્યો અને મહા મુશકેલીએ ઉપર ચઢી શક્યો. ”

એર જીવતો રહ્યો તેજ ગનીમત છે. હવે ઢીલ ન કરો, જલદી ચાલો, જોર લગાવો, અને સધળાઓ હલેસા મારવા લાગી જાઓ. તે લોકોનો કાંઈ ભરોસો નહીં; ફોણે જાણ્યું કે પાછા વળી મોટી સંખ્યામાં હુમલો ન લઈ આવે.”

રામસિંહની ઇચ્છા અનુસાર આઠ જણ હલેસા મારવા લાગ્યા માંઝીઓ પણ ઉત્સાહમાં આવી દીલોળનથી પોતાની કુશળતા દેખાડવા લાગ્યા, નાવ વિજળી વેગે ડાયમંડ દારબર તરફ ચાલી.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

નકલી બેગમ, મરિયમ હોઈ મોહિનીની મુખ જીભાની.

પુર્વની પાંખમાંથી સૂર્ય હજી બહાર નીકળ્યો નહતો, અર્થાત્ પોર ફાટવાને હજી થોડીવાર હતી, તે સમયે રામસિંહ વાળી નાવ ડામમંડ હારબરમાં સલામતી સાથે આવી પહોંચી. કિનારાપર કિતરતાંજ તેણે એક માણસને પાસેના થાણાપર મોકલીને ત્યાંના હેર ટાન્સટેબલ ને પોલીસ પાર્ટી સાથે હાજર થવાનું કહેવરાવ્યું. કારણ રામસિંહ ના મનમાંથી ડાકુઓનો ડર હજી દૂર થયો નહતો. તેણે વિચાર્યું કે કદાચ હજી પણ તે લોટા સામટા ચડી આવીને રમખાણ મચાવે

થાણામાં ખમર મળતાંજ દરોગા સાહેબ રામસિંહની સ્વાગત કરવા માટે તૈયાર થઈ, બીજાઓને પોતાની સાથે લઈ ડામમંડ હારબર પર આવી હાજર થયા. આ વખતે સૂર્ય જગતને પ્રકાશીત બનાવી દીધું હતું. અર્થાત્ સહવાર પડી ચુક્યું હતું. દરોગાના પહોંચવા સાથે સધળાઓએ મરિયમને ઘેરી લઈને થાણામાં પહોંચાડી દીધી, ડામમંડ હારબરથી થાણા તરફ જતી વખતે હાજન અને નજીમુલ્લાના નામ લખી લેવામાં આવ્યા અને મઝીને ખાત્રી આપવામાં આવી કે, સારા ઇનામની સાથે તમારા રૂપીઆ જલદીથી પહોંચતાં કરવા માં આવશે.

થાણાપર પહોંચી રામસિંહે બરદાર બગાનવાળી ઘટનાને લગતો સધળો હેવાલ ડાયરીમાં લખ્યો અને દરોગાને તે સ્થળની તપાસ

કરવા માટે સુચના આપી. તે પછી ત્યાંથી હાથકડી મરિયમ ને પહેરાવી અને પોતે તથા દયાળસિંહ મરિયમને પહેરેજ કરી રેશન તરફ ચાલ્યાં. ખાંસાહેબ પણ પોતાની સાથેના કાન્ટેબલોને લઈ પોતાના મથક પર પાછા રવાના થયા.

રામસિંહ રેશન પર આવ્યો તે વખતે કલકત્તા ઉપડવાની ટ્રેન તૈયાર હતી રામસિંહ તથા દયાળસિંહ મરિયમ સાથે ટ્રેનમાં બેઠા. રામસિંહના માનમાં થાણાના ધણાંક પોલીસો રેશન સુધી આવ્યા હતાં જ્યાં સુધી ગાડી ઉભી હતી ત્યાં સુધી રામસિંહ સાથે વાત કરતા ઉભા રહ્યા હતા. છેવટે ટ્રેન ઉપડી તેઓ પણ થાણા તરફ પાછા ફર્યા.

અચાનક વખતે ટ્રેન કલકત્તા પહોંચી. રામસિંહ, મરિયમ અને દયાળસિંહ એમ અનુક્રમે ત્રણે ટ્રેનમાંથી ઉતર્યા અને ઘોડાગાડી પર સવાર થઈને ચાણામાં પહોંચ્યાં.

ભુખ, તરસ અને ઉગ્તગરને લીધે રામસિંહનો ચહેરો કુમળાઈ ગયો હતો, ખરો, પણ મરિયમને કદી તરીકે પકડી લાવવાની ખુશાલીમાં એ સઘળો થાક છતાં તેનું હૃદય ઉછળતું હતું તેણે મરિયમને હવાલતમાં અંધ કરાવી, અને પોતેપોતાના મકાન પર ગયો.

રામસિંહે સાંજને વખતે પોતાના વડાની મુલાકાત લીધી અને તેમને અથથી ઇતિ સુધિનો સઘળો હેવાલ કહી સંભળાવ્યો. સાહેબે રામસિંહની ધણીજ તારીફ કરી શાખાથી આપી. તે પછી કેટલીક વાતો થયા પછી સાહેબે પુછ્યું.

“ જો સ્ત્રીને તમે પકડી લાગ્યા તેની પાસેથી કાંઈપણ વાતનો ખતો મેળવી શક્યા છો ?

“ હમણાં સુધી તો તેણીને કાંઈ પણ પુછવામાં આવ્યું નથી. રામસિંહે કહ્યું. પરંતું હવે એટલું સ્પષ્ટ થઈ ચુક્યું છે કે તેણી ડાકુઓના મંડળ માંહેનીજ છે. મને ઉમેદ છે કે પ્રથમના ખુનનાં કેશનો પતો પણ એ દારજ મળશે. જો કે તેણી જખરી ખાંગડ છે, તેની પાસે થી કોઈ વાત કઢાવી લેવી એ સહેલ નથી.

“ મારે કંઈ તમોને વધુ કહેવા સમજવાની જરૂર નથી. જે તમોને યોગ્ય લાગે તેમ કરો. હું માત્ર એટલુંજ કહું છું કે આ કેશનો ભેદ જો ખૂલી જશે, તો તમારું નામ અને કામ ખુબ પ્રસિદ્ધિતાને પામશે. સાહેબે કહ્યું.

“ આપ મહેરબાની કરીને એટલો બદોબસ્ત કરાવી આપો કે જેથી બરદાન બાગાનવાળા ડાકુઓનો કાંઈ પતો લાગે.

“ સારું. હું તેના બદોબસ્ત હમણાંજ કરી આપું છું.

“ હું ધારું છું કે જો તે લોકોમાંથી બે ત્રણ માણસો પકડાઈ જાય, તો આ પેચીલા મામલાના ભેદ જલદી ખુલાસો થઈ શકે.

“ બેશક, તેમાં કંઈ સંદેહ નથી.

“ મને ખાતરી છે કે, ત્યાં જેટલી ગોળીઓ છોડવામાં આવી. તે સઘળી બચત નહીં મળ હોય. બે ત્રણ શખશો જરૂર ઝખમી થયા હશે. જરા ચાલાકીથી અને ઉતાવળથી તપાસ કરવામાં આવે તો તેવા ઝખમી માણસો સહેલાઈથી પકડાઈ જશે અને તેના પકડ વા પછી બીજા બદમાસો પણ ધીમે ધીમે કાળુમાં આવી જશે.

હું આ કામમાં કાળજી લખું” ધ્યાન આપીશ અને તેને માટે હું આ પ્રકારનો બદોબસ્ત કરીશ.

આજેજ એક ચાલાક ડિક્ટેટરને ડાયમંડ હારબર તરફ રવાના કરવાથી ઘણું કામ નીકળી આવશે. રામસિંહે કહ્યું. તે ત્યાં જઈ

ત્યાંની પોલીસની મદદ સાથે અરદાન બાગાનમાં જઈને શોધખોળ અને ઘડપકડ ચલાવે એમ હું ઇચ્છુ છું. બાકી સાધારણ પોલીસને એ કામ સોંપવાથી કાંઈ વળશે નહીં.

“ તમારા આ મુકદ્દમામાં તમારા કહેવા પ્રમાણેજ સઘળું કામ થશે. બાળેજ હું એક હુશીયાર માણસને તે તરફ મોકલું છું.

આ સિવાય સાહેબ અને રામસિંહ વચ્ચે બીજી ધણીક વાતો થઈ, તે પછી સાહેબ પાસેથી રજા લઈ રામસિંહ થાણામાં આવ્યો.

સાંજ પછી, થોડીવારે હવાલતમાંથી અરિયમને આફ્રિકવાળી બેઠકમાં બોલાવવામાં આવી રામસિંહ તેણીની પાસે બેઠો. તેણે અરિયમને પુછ્યું. મરિયમ ! હું ધારું છું કે, તું તારી સ્થિતિને હવે અરાબર સમજે છે. માટે મારા સવાલોના ઉત્તર દઈને તારે તારી આ સ્થિતિ બદલવી જોઈએ.

મરિયમે મંદ હાસ્યથી કહ્યું, સ્થિતિને બદલવી એટલે શું દેહને બદલી નાંખવી, એમ તમે કહો છો ને ?

“ સાંભળ મરિયમ ! તું મારી વાત પર વિશ્વાસ કર, જો તું સઘળી વાત મને કહી દે, સઘળો પતો બતાવી દે, તો હું તને તાજ તરફની સાક્ષી બનાવીને ગુન્હામાંથી મુક્ત રાખીશ.

“ માફ કરો સાહેબ ! મરિયમે દ્રઢતાથી કહ્યું. ”

“ કેમ રામસિંહે પુછ્યું.

“ વનમાં સ્વતંત્રતાથી વિહાર કરનારા પક્ષીને પકડી તેના બાઇઓથી વિખુદ પાડી તેને પછી બંધે સોનાનાં પિંજરામાં રાખે છતાં તેને તેમાં એન પડે કે ?

“ મરિયમ ! હું પ્રથમથીજ જાણું કે, તારામાં શુદ્ધિ છે જાન છે.

“ એ તમારો ભ્રમ છે, જ્ઞાન હોય તો વળી કોઈ ડાકુઓના દળમાં મળી શકે કે ?

હા, એ તારું કહેવું ઠીક છે, પણ સધળા લોકો કાંઈ સધળી વાતો જાણતા નથી. હું પરલોક અને ધર્મને સારી રીતે જાણે છે,

“ હા, જાણું છું અને તેટલા માટેજ ડાકુઓના મંડળમાં રહું છું.

“ તે વાત છોડી દે: હું જે કહું છું તે સાંભળ.

“ કહો, શું કહો છો ?

“ આજ દીવસ સુધી તેં જે કાંઈ કયું, તેને માટે ન કયું તો હવે થનાર નથી; એટલે તેને ટાળવાનો કોઈ ઉપાય નથી. હા એક ઉપાય છે કે સધળા ડાકુઓનો પ-તો તું બતાવી દે. કે જેથી તારા સધળા પાપ ધોવાઈ જાય. વળી આ વાતની પણ તારે ખાતરી રાખવી કે તને કોઈ જાતની ધમ્મ કે સજા થશે નહિં.

“ હું મારા અપરાધો ક્ષીણ-મારી ઝોળખાણુ આપીશ પરંતુ બીજા ડાકુઓના સંબંધમાં એક શબ્દ પણ બોલીશ નહીં.

“ કેમ ?

“ વિશ્વાસઘાતનું પાપ લાગે.

“ ડાકુ લોકો પોતેજ મહા પાતકી હોય છે, તેને પકડાવી દેવામાં પાપ નહીં, પણ પૂણ્ય છે

“ ચોર હો યા ડાકુ-સધળા મનુષ્યો છે. જે હું વિશ્વાસઘાત કરીને તેઓને પકડાવી દઉં તો તેની સાથે હું પણ પાપની ભાગીની થાઉં. કુદરતનું કામ કુદરત કરશે. કુદરતને તેઓનું પકડાવું મંજૂર હશે, તો તે મારા ના કહેવાથી કાંઈ ટળનાર નથી. છતાં હું અમનુષ્ય

હું કે તેઓ જલદીથી પકડાઇ જશે. આટલું તમને સ્પષ્ટ કહું છું કે, તેમના સંબંધમાં મને કંઈ ન પુછશો. હું કાંઈ પણ બતાવી શકી નહીં.

રામસિંહ વિચારમાં પડ્યો કે, તેણીની ઇચ્છા વિરુદ્ધ કાંઈ પણ પુછપરછ કરવી સારી નથી. હમણાં તેણી પોતાની મરજીથી જે કાંઈ કહે તે સાંભળી લેવું. રામસિંહે કહ્યું. “સાઈ. તારી ઇચ્છામાં આવે તે કહે, પરંતુ યાદ રાખજો, જીહું ન બોલતી !

“જીહું શું કામ બોલું ? જો જીહું બોલવું હોતે, તો ડાકુઓના સંબંધમાં મને તેવી મર્યાદા ઉપજાવીને કહી આપત.

“તાઈ નામ શું ખરેખર મરિયમજી છે ?

“હા, સાઈ નામ મરિયમ પણ છે અને મોહિની પણ છે

“તું કંઈ જાતિની છે ?

“ડાકુઓમાં જાતભાત નથી રહેતી સધાગાની જાત એકજ અને ધંધો હુંટવાનો. હા, જ્યારે તેઓ પોતાના વતનમાં જાય છે ત્યારે પોતપોતાની ન્માતોમાં મળી જઈને જીદીજીદી જાતિના થઈ જાય છે.

“તારા પિતાનું નામ શું ?

“મેં મારા પિતાને જોયો પણ નથી.

“તું ક્યાંની રહેવાસી છો ?

“તે પણ હું નથી જાણતી.

“તને કાણે પોથી ?

“હાકુઓએ.

“તો શું તેને મ્હોડેથી તેં તારી જન્મકથા નથી સાંભળી.

“હા, સાંભળી છે. હોઠક સાહેબે મારા પિતાને ફાંસીએ લટકાવી દીધો—મારી મા તેના વિયોગમાં આપઘાત કરીને મરી ગઈ, તે વખતે

હું ફક્ત છ વર્ષની હતી. મારા પિતાના સાગરીદ મદનલાલે મારી પરવરીશ કરી.

“ તારા પિતાનું નામ ?

“ સાંભળ્યું છે તે તેનું નામ ચમ્પુ હતું.

“ ઓહ ! રામસિંહે અન્યથાનો પૂકાર કર્યો. ‘ હો’ તું જાણીતા અને વિજયી લુટારા ચમ્પુની બેટી છો ? તેથીજ તારા આવા પરાક્રમ છે ! તારા લગ્ન થયા છે ?

“ નહીં.

“ કેમ ?

“ લગ્ન કરે કાણુ ? ડાકુની દીકરીને કાણુ પરણે ?

“ કેમ, કાંઈ ડાકુજ. તારી ખુબસુરતી ઓછી નથી.

“ હા, એ સખળું છે, પણ હૃદય નથી.

“ કેમ ? શું તું કાંઈને તારું હૃદય સોંપી ચુકી છે ?

“ જો કે હૃદય સોંપ્યું નથી. પણ કાશીશ કરી હતી.

“ તો તેની સાથે લગ્ન કેમ ન કરી દીધાં ?

“ તે ખાલજી અને હું ડાકુની દીકરી, વળી જાત પણ જુદી, તે મને કેમ કહ્યુંલે ?

“ તેનું મકાન ક્યાં છે ?

“ ભાટવાડમાં ?

“ ભાટવાડમાં કાણુ ?

“ તે જાણીને આપ શું કરશો ? તે એક ખાલજી છે, હું એક દીવસે કાંઈ કામને લીધે ભાટવાડમાં મથ્ત હતી, એ વાતને ધણી દીવસ ચર્ચ થયા છે. ત્યાં તેને જોયો. તેની પાસેથી માત્રની વાતો

સાંભળી, અને તેની પર ત્યાંજ કુરબાન થઇ ચુકી. ત્યાર પછી હું લખતા વાચતાં શીખી અને શાસ્ત્રની ગ્રંથ વ્યાખ્યાનો વિચારવા તેના પર તકરૂં વિતરક કરવા લાગી, એટલે દરજ્જે મારું જ્ઞાન ટુંક મુદતમાં પહોંચ્યું ત્યાં સુધી હું તેની સાથે વારંવાર સહવાસમાં આવતી ગઇ પણ તેને મેળવી શકી નહીં, અને હવે તો તેને મેળવવાની એ આશા પણ રહી નથી, કારણ કે તે હવે આ દુનિયાપર રહ્યો નથી.

“કેમ ! તેને શું થયું ?

“નહીં તે હું નહીં કહું.

તું પહેલેથીજ કબુલ કરી ચુકી છો કે, તારા પોતાને લગતી કાંઇ વાત છુપાવીશ નહીં, તો પછી હવે આમ કેમ ?

“સારું તો સાંભળો. જે વાત સાંભળવાની છે, જે વાતનો બેદ ગળણવાને માટે તમે મૈમનસિંગના પેલા લયાનક જંગલમાં ગયા હો, તે વાત સાથે મારી આ વાતને તદ્દન નજીકનો સંબંધ છે.

“રામસિંહ મરિયમના ચહેરા તરફ ટીકી ટીકીને જોવા લાગ્યો પછી જરા નજીક આવીને બોલ્યો. ઠીક કહે તો.

હું પેલા પાઠશાળા કુમારનું રૂપ અને યુલ્લ જોઇને તેના પર અંતઃકરુણથી મોહી પડી. મરિયમ ઉર્ફે મોહિનીએ ચલાવ્યું, પણ હું એટલું ગળણતી હતી કે તે મને મળશે નહીં. છતાં પણ તેને હું હૃદયમાંથી દુર તો કરી શકી નહીં. પછી મેં નીશ્ચય કર્યો કે, તે મળે ના ન મળે, તોપણ તે મારો સદનો પતિજ થઇ ચુક્યો છે. હું તન મનથી તેનાજ ધ્યાનમાં રહેતી હતી. પણ તે મારું આ પ્રકારનું મન જોઇ શક્યો નહીં.

“તેની સાથે ફરીથી ક્યારે પણ તારે મુલાકાત થઇ હતી કે ?

“હા, ધણી વખત.

“તારા મનનો બાવ તેં તેની પાસે પ્રકટ કર્યો હતો ?

“ કેમ ?

“હું ગળણી હતી કે તે મારા જેવી અભાગણીને નહીં પરણે તેમ પત્નિ તરીકે નહીં રાખી શકે, પછી શું કામ કહું ?

“તો પછી તેની સાથે મેળ મેળાપ રાખવાનું શું કારણ ?

“શું મારે એ સઘળા વાતો કહેવી પડશે ?

“જ્યારે તેં આટલું કહી સંભળાવ્યું, ત્યારે વધુ સાંભળવાની ઇચ્છા કેમ ન થાય ?

“હું તેને જોયા સિવાય આનંદમાં રહી શકતી ન હતી, મારું મન તેને જોવા માટે ઉછળ્યા કરતું હતું. તેને હું હૃદયથી પ્રેમ કરતી હતી, એટલેજ તેની પાસે દોડીને જતી હતી.

“તે તો શાસ્ત્રી પંડીત હતો, છતાં તે તારી સાથે આવી રીતે કેમ મળતો હજતો રહેતો હતો.

“તેની સ્થિતિ ધણી ગરીબ હતી, વળી ચાલચલગત પણ બહુ સારી નહોતી,

“તો પછી તારી ઇચ્છા પુર્ણ કેમ ન થઈ ?

“હું બહે ડાકુની દોકરી છું, છતાં પતિવ્રતની મર્યાદા સમજી છું મેં તેને વિષય ભોગની હવસી નજરથી કદી પણ નહોતો જોયો, હું તેને પ્રેમની પ્યારી નજરથી જ જોતી હતી. વિધિસર લગ્ન થયા સિવાય તે મારો સ્વામી ન થઈ શકે.

“ખરેખર, તું હિન્દની એક બુદ્ધિમાન રમણી છો, મારું પછી ?

“પછી શું.

તેની સાથે બીજી શું શું વાતો થયેલી તે કહે. વળા તે કહ્યું કે તારી એ વાતો સાથે મૈમનસૌગન્ધાળા મામલાને ધણો નિકટ સંબંધ છે, તો તે સંબંધ હું સાંભળવા માગું છું.

‘મેં તમને પ્રથમથીજ કહી દીધું કે, તે બ્રાહ્મણ કુમારની સ્થિતિ ધણી ગરીબ હતી પરંતુ મેં આપને હજી એ નથી. કહ્યું ? તેનું મકાન બાટપાડામાં હતું. ત્યાં તો તે પછીથી જઈ રહ્યો હતો.

“પરંતુ તે એ વાત નથી કરી કે, તે બાટપાડામાં કેમ રહેતો હતો ?

‘તેની ઉંમર જ્યારે દસ વર્ષની હતી, ત્યારથી તે બાટપાડામાં હતો—ત્યાંની પાઠશાળામાં ભણતો હતો,

‘‘તેનું મુળ વતન કયાં છે !

‘તેની બરાબર ખબર નથી, તેમ તે બાલ્યવાની કોઈ ખાસ જરૂર પશુ નહોતી પડી, હા, એટલી વાત સાંભળેલી છે કે, તે મીથીલાના કોઈ ગામનો રહેવાસી હતો.

‘‘ત્યારે તો તે મૈથીલી બ્રાહ્મણ હતો ?

‘‘હા.

‘‘ત્યાં તેના મા આપ પશુ હતા કે ?

‘‘નહીં, તે તેના બચપણમાંજ મરણ પામ્યા હતા. તેની સ્થિતિ ધણી કંઠાળ હતી; હું તેને વારંવાર મદદ કરતી પશુ તેને કદી એક સાથે ધણું ધન આપતી નહોતી. થોડું થોડું કરીને આપતી હતી, જેથી તેને વખતો વખત જોવાનો અને પ્રસંગ મળ્યા કરતો.

‘‘આ પ્રમાણે કેટલી મુદત ચાલ્યું ?

‘‘આશરે પાંચ વર્ષ સુધી.

“ તે જાણતો હતો કે તું હાકુની દોકરી છે ?

“ હા, બે ત્રણ વર્ષના વીંત્યા પછી તે જાણી શક્યો હતો, વળી હું એને દીલથી ચાહું છું, તે પણ તે જાણી ચુક્યો હતો અને તે જાણવાનું જ આ પરિણામ આવ્યું. જો તે એ સધળી વાતો ન જાણત, તો આજે આ ખરાબીનો દીવસ ન આવત.

“ કેમ શું થયું ?

“ આજે હવે હું કાંઈ કહી શકતી નથી. કાલે વાત. મારી છાતી જાણે ફાટી જાય છે, શરીરના ટુકડે ટુકડા થઈ જાય છે, હવે જરા આરામ કરીશ.

રામસિંહે વધુ આગ્રહ ન કર્યો અને મરિયમની વાત સ્વીકારી લીધી. કારણ તે જાણતો હતો કે આવા પ્રસંગે અપરાધીના મનમાં મન મેળવવાથીજ આપણું કામ કાઢી લઈ શકાય છે.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

લેહ લાંગર્યો, મરિયમ ઉર્ફે મોહિનીની સુખ જાગ્યાની.

બીજે દીવસે સહવારે મરિયમ ઉર્ફે મોહિનીને પાછી હાજર કરવામાં આવી. રામસિંહે તેને કહ્યું કાલે જે વાત અધૂરી હોડી હતી, તેને આજે પુરી કર. વાડ પછી શું થયું.

“ કાલે શું કહેતી હતી તે આજે યાદ નથી. મારા મનની સ્થિતિ ઘણી ખરાબ થઈ ગઈ છે, તે કદાચ તમે પણ જોઈ શકતા હશો.

“ કાલે તું બાટાપાડાના મેથીલી બ્રાહ્મણની વાત કરતી હતી. તેં કહ્યું હતું કે એ ત્રણ વર્ષના પરીચય પછી તે જાણી શક્યો કે તું તેને દીલથી ચાહે છે, જો તે એ વાત જાણવા ન પામત, તો આ આશ્વ આજે ન આવત. કહે તો, એ બેદી મામલો શું છે ?

“ હા, હવે યાદ આવ્યું તેણે જ્યારે જાણ્યું કે, હું તેને માત્ર મદદ આપવાજ નથી જતી, પણ પ્રેમની નજરથી નિહાળવા જાઉં છું, ત્યારે તે મારી સાથે દિન પ્રતિદિન બહાના કરવા લાગ્યો, અને જ્યારે તેને હું ડાકુની દીકરી છું એમ ખબર પડી, ત્યારે તો તેણે પોતાની અનેક પ્રકારની ઇચ્છાઓ તૃપ્ત કરવાની, ફરમાવો કરવાની હદ ચડાવી દીધી. ડાકુપણ જગ્યોએ ડાકુ સારી વસ્તુ જોઈ કે તે લાવી આપવાનું દબાણ મારી પર થવા લાગ્યું, અને તે હું મારા સાર્થીઓ મારફતે મંગાવીને તેની ઇચ્છા પૂર્ણ કરવાની દરેક તજવીજ કરતી.

“ તેને લીધે એવી કંઈ મુસીબત આવી ?

“ કહું છું, એક વાર તે કાલકા ગયો હતો. ત્યાં ડાકુ મોટા માણસને ત્યાં તેનું અપમાન થયું. અપમાન કેમ અને કવી રીતે થયું, તે બહુ મોટી કહાણી છે; આપ સાંભળીને પણ શું કરશો ? આ રીતે અપમાન થવાથી જ્યારે તે મને મળ્યો ત્યારે મને કહ્યું. “ જો આ રીતે મારું અપમાન થયું છે, તેનો બદલો લેવો જોઈએ. જો તું બદલો લઈ શકે તો જ હું સમજીશ કે તું મને હૃદયથી ચાહે છે. બસ, તેની આટલીજ વાતથી મારું લોહી તપી ઉઠ્યું, મેં પ્રતિજ્ઞા કરી.

કે, તે અપમાન કરનાર માણસને તેના અમીરી મિઝાજથી જો નીચે ન પડકાવી દઉં, અને બીજા માંગતો ન બનાવી દઉં તો હું પ્રેમિની નહીં; મેં તુરત તે કામ હાથમાં લીધું, મારી ટોળી સાથે તે બાબુના મકાન પર હુમલો લઈ ગઈ, તેને તેના મકાનમાંથી બહાર કાઢી મુક્યો અને તેમની સંધળી દોલત હુંટી લીધી.

“હૈં ! આ શું ? આ કેવી વાતો છે ? રામસિંહ અજાણ થઈને બોલી ઉઠ્યો. “કાલકાના પેલા બાબુને ત્યાં શું તે લુટ ચલાવી હતી ? તું ખુદ પણ તે કામમાં સામેલ થઈ હતી ?

“પણ તે વખતે પહેલ વહેલીજ ગઈ હતી, ત્યાર પછી પણ ચાર પાંચ જગ્યાએ ધાડ પાડી હતી.

“તારા આ કામથી બ્રાહ્મણ કુમાર ખુશી થયો ?

“હા, તેને ધણોજ સંતોષ થયો. તેને તે હુટમાંથી કેટલાક હજાર રૂપિયા પણ મળ્યા.

“તે પછી બીજું શું શું થયું ? તે બ્રાહ્મણ હજી હૈયાત છે ?

“નહીં જો ખુની મામજાની આપ તપાસ કરવા નીકળ્યા હતા. તેજ કેડાખાલના મરનાર બાબુ સાહેબ મારા પ્રેમધારા-પ્રાણનાથ હતા.

“રામસિંહ ચોંકી ઉઠ્યો, અને બોલ્યો “સાડું, પછી ?

“પછી બીજું કંઈ નહીં. બીજું કંઈ કહું, તેમ પ્રથમથીજ કહી ચુકી છું.

“કારણ ? તે નહોતું કહ્યું કે મારા પોતાના સંબંધની કોઈ વાત નહીં છુપાવું ?

“હવે તો કોઈ વાત છુપાવી નથી, સંધળી કહી દીધી અને તે પણ સાચે સાચી.

“હજી કહેવાની ધણી ચાતો છે.

“જે બાકી હોય તે પુછો.

“તારો પ્રેમાધાર ચાતો બાલજી તો અમીરી ઠાઠથી રહેતો હતો. અને તું કહે છે કે, તે ગરીબ હતો.”

“તે અમીરી ઠાઠથી રહી શકતો. તેનું કારણ હું તેને નાણા આપતી હતી. કાળકાચાળી લુટમાં જે કાંઈ નાણું મળ્યું તે સધળું ડાકુઓની સંભતીથી મને આપવામાં આવ્યું. આ નાણું લગભગ પચાસ હજાર સુધીનું હતું. આ નાણા ઉપરજ તેનો અમીરી ઠાઠ રચાયલો હતો.

“તેને કેંડાખાલના જંગલમાં એટલે દૂર રહેવાનું થું કારણ હતું? એટલા રૂપિયાથી તો કલકત્તામાં એક સારું જેવું મકાન લઈને રહી શકત.

“ત્યાં તેને તેનું મોતજ ખેંચી ગયું? સાંભળો, તોતો હવે આ દુનિયાપર નર્થા કે તેનું કાંઈ નુકશાન થાય, એટલે તેને લગતી વાત કહેવામાં મને વાંધો નથી. તે એક મોટા જમીનદારને ત્યાં દાર પંડિત એટલે કુટુંબીક ઉપદેશ તરીકે રહ્યો હતો. મારા તરફથી મદદને લીધે તેને પૈસાની કાંઈ કમી નહોતી તો પણ કોઈ રાગ ચા જમીનદારને ત્યાં નોકરી રહી જવા માટે મેંજ તેને સલાહ આપી હતી.

“એવી સલાહ આપવાનું કારણ થું?

“આ પ્રકારની સલાહ, તેની સામેની સંભવિત આફતોમાંથી તેને બચાવવા ખાતર મેં આપી હતી. કોઈ માણસ કોઈ પણ પ્રકારની જમીનદારી કે ધંધા રોજગાર સાધન વગર અમીરી બપકાથી

“ પણ તે સ્ત્રીને તમે કેમ જંગલમાં લઇ ગયા ? કસકતામાં શું કામ ન રાખી ?

“ કસકતામાં પકડાઇ જવાનો ભય રહે, તેથી તેને જંગલમાં રાખવાનું યોગ્ય ધાર્યું.

“ તે સ્ત્રી પછી બ્રાહ્મણ કુમાર ઉપર પ્રસન્ન થઇ ?

“ નહીં પ્રસન્ન થઇ હોત, તો પછી આટલો બખેડો શાને થાત ! બ્રાહ્મણકુમાર તારો પ્રેમાધાર હતો તો પછી તું તેને માટે આવી ગોઠવણ કેમ કરતી હતી ?

“ તે મારો દેવતા હતો, તેની સેવા એજ મારો ધર્મ હતો. જેથી તે કરવાની મારી ફરજ હતી.

“ તેનું ખુન કાને કયું ?

“ તે હું જાણી ન શકી જે જાણવામાં આવત તો તે ખુન કરનારને અચ્ચાં સહીત મરાવી નાંખત.

“મારું, તે રાત્રે તમે લોકાએ તમારું રહેઠાણ કેમ ફેરવી નાંખ્યું ?

“ હા તેજ દીવસે, નહીં તો આટલા દીવસ સુધી શું હું સ્વતંત્ર રહી શકત ખરી ?

પેણી રમણી ક્યાં છે ?

“ તે હું નહીં કહું.

“ હવે તેણીને તેના પતિ પાસે મોકલી આપવામાં વાંધો શું છે ? જેને માટે તેનું હરણ કરેલામાં આવ્યું તે તો હવે આ જગતમાં રહ્યો નથી.

“ તેણીએ અમારું ઠેકાણું જાણી લીધું તેથી હવે તેને છોડી શકાય નહીં

“ પેણા જમીનદાર અને તેના સગીત શિક્ષકના નામ શું છે ?

“ તે હું નહીં જાણું.

“ કારણ ?

“હું પ્રથમથીજ કહી ચુકી છું કે, જે વાત મારા સંબંધમાં પુછશે તેજ અતાવીશ, ખીજાઓની નહીં.

“ શકિતપુરના થાણાની પાસે બહુઆ ગામમાં તમે લોકોએજ ઘાડ પાડી હતી ?

“ હા બ્રાહ્મણ કુમારના માર્યા જવા પછી અમે લોકો સ્થળ અદલવા માગતા હતા. પરંતુ પાસે પૈસા નહોતા તેથી ઘાડ પાડી.

“ પેંત્રી સ્ત્રીને લાકડાના મકાનમાં કેદ રાખીને તેની પર પહેરેગીર તરીકે જે પહેલવાનો હતા. તે પણ શું ડાકુજ હતા.

“ હા, ડાકુઓ સિવાય ડાકુઓની જમાતમાં બીજા કોઇની દાળ ગળતી નથી. ડાકુઓના સંઘના કામ ડાકુઓજ કરે છે પાલખી લઇ જવી હોય તો પણ ડાકુજ કામ આવે છે,

આટલી વાતો થઇ પણ મુજ વાત તો છુપીજ રહી. પેલો જમીનદાર કોણુ અને ક્યાંનો હતો, સંગીન શાસ્ત્રી બ્રાહ્મણ કોણુ હતો ? એ સંઘળી વાતોનો પ-તો લાગ્યો શિવાય આ કેસમાં આગળ વધવાનું મુશ્કેલ હતું. મરીયમ એવા સ્વભાવની સ્ત્રી હતી કે, તેની પાસેથી તેની મરણ વિશ્લેષ કોઇવાત કઢાવવી એ નકામું હતું. આવા વિચારો કરીને રામસિંહે મરીયમને પાછી હવાલનમાં બંધ કરાવી અને પોતે નવી તળવીંને શોધવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

લેદનું ખુલ્લું-એ ઝખમી ડાકુઓ.

એક અઠવાડીયું વિતી ગયું. રામસિંહ મરીયમ પાસે હમેશા જતો અને ન્હાના પ્રકારની મીઠી મીઠી વાતોથી તેને કાણુમાં લેવાના પ્રયત્નો કરતો. પરંતુ મરિયમ અડગ અને દ્રઢ હતી. તેણીએ જે વાતો કહેવાનો પ્રથમથી જ ઇનકાર કર્યો હતો, તે વાતોને છેવટ સુધી જીભ ઉપર દાવી નહિં. રામસિંહે ઘણા ઘણા પ્રયાસો કર્યા. પણ તે સધળા વ્યર્થ ગયા તેણે જેમ મીઠી વાતોથી મરીયમને મનાવી જોત તેમ ધાક ધમકાથી પણ વાતો કઢાવવાની કાશીય કરી પણ મરીયમ પોતાની દ્રઢતા પરથી એક ડગલું પણ પાછળ ન હતી.

આજે થાણાની ઓશીસ રૂમમાં બેસીને રામાસિંહ વિચારે છે કે, ‘ શું આખંધી આટલી મહેનત ખરબાદ જશે ! સધળા ઉઘાયો અજમાવી ચુક્યો પણ કૃળ આવ્યું નહીં -તેણી મનજી છે પરંતુ ફાઈનું’ નામ કે ગામ બતાવતી નથી. તે સધળું જાણ્યા શિવપ આગળ કેમ વધી શકાય ? એ ચપરખંધી મીઠી વાતોથી પણ વદા આવતી નથી, તેમ ધમકાથી પણ ડરતી નથી હવે શું કરવું.

રામસિંહ આવી રીતે વિચાર વમળમાં ગોથા ખાતો હતો, તેટલામાં ટપાલી આવ્યો અને તેણે ગણક કાગળો ટેબલ પર મુક્યા. રામસિંહ એક પછી એક સધળા કાગળો ફેાડીને વાંચી ગયો. છેલ્લો કાગળ વાંચતા તેના મ્હેરા પર કાંઈક આનંદના ચિન્હો પ્રગટી નીક-

ત્યા. આ કાગળ કાચમંડલાચરથી છુપી પોલીસના એક ઇન્સ્પેક્ટરે લખ્યો હતો. તેમાં નીચે પ્રમાણે લખેલું હતું.

“બહાલા રામસિંહ !

—વડા સાહેબના હુકમથી હું અહીયા આવ્યો છું. જે અપરાધીઓ પકડાયા છે બીજા પણ પકડાઈ જવાની ઈમેદ છે પકડાયેલા બંને સખ્તોના હાથ તમારી પીસ્તોલની ગોળીઓથી નકામા થઈ ગયા છે. તેઓને કલકત્તાની કમ્પેલ હોસ્પિટલમાં મોકલી દીધા છે. ડાક્ટરોના અભિપ્રાય મુજબ બંનેના હાથ કાપી નાખવામાં આવશે. જે તમારે કાંઈ પુછપરછ કરવી હોય તો કમ્પેલ હોસ્પિટલમાં જઈને તેઓને મળશો, હું કામની વારંદામાં રોકાયેલો છું.

કાગળ વાંચીને રામસિંહે પોતાનો ડૂસ પહેર્યો. અને કમ્પેલ હોસ્પિટલની તરફ જવા ઉપડ્યો.

હજી તે બંનેના હાથ કાપવામાં આવ્યા પડેલા—તજવીજ થઈ ગઈ હતી.—રામસિંહ ત્યાં પહોંચ્યો. અને પેન્નાઓને પુછ્યું કે શું ! “તમે ધારો છો કે તમારો પ્રાણ બચી જશે ?

“એવો પ્રશ્ન કેમ કરો છો ! તેમાંથી એકે પુછ્યું ?

“તમારી આખી જીંદગી તમેએ શુરા કામોમાં પસાર કરી અત્યારે મોતની અણીપર આપી ચુક્યા છો, તેવે વખતે પણ શું જીકું બોલશો ? તમારી સાથે, તમારા બાળકો કોઈ પણ તમારી સાથે આવશે નહીં ધન દોલત પણ સાથે નહીં આવે. એવી સ્થિતિમાં પણ શું તમે જીકું બોલશો ?

“નહીં; જીકું શું કામ બોલીએ ? પણ તમે કાણ છો ?

“હું પોલીસ દરોગો છું. અને એક વાત તમોને પુછવા માંથી છું

જે પુછતું હોય તે ટુંકમાં પુછજો. વાત લંબાવવાથી તકલીફ થશે. વધારે બોલાતું પણ નથી.

“કેમ, શું બદુજ કંઈ થાય છે ?

“હા, હાથ પાકી ગયા છે, આ શરીરમાં ઘણી ગોળીઓ ધુરી અને નીકળી ગઈ, ઘણાં ઝખમો થયા અને રૂઝાઈ ગયા, પણ આ વખતે તો આ સ્થિતિએ પહોંચ્યા છીએ.

“અંહ, તમારા એક મહાપાપને લીધેજ તમારી આ દુર્દશા થઈ છે.

“કયું પાપ ?

“મરિયમને પકડી લાવ્યા છીએ, તે જાણો છો ?

“કેમ ન જાણીએ ? તેણીને છોડાવવા આવ્યા, તેથી તો આ દશા થઈ છે

તેણીએજ સઘળા વાતો કહી આપી છે, અને સઘળો ભેદ બોલી દીધો છે.

જાને ડાકુઓએ એક લાંબો નિશ્વાસ ખેંચ્યો; અને કહ્યું. શું ? સઘળાઓ પકડાઈ ગયા છે ?

“પંદર સોળ માણસો પકડાયા છે, બાજબીની તલાશમાં બોલીસ ધુમી મચી છે. સઘળા પાપનો લાડો હવે પૂટી ગયો છે. તમે લોકોએ મહા પાપ કયું ? છે, તેને લીધેજ તમારું આ સર્વ નાશ થયું છે.

“તે કયું પાપ છે ?

“તમે લોકો પેલા જમીનદારના સંગીનઉસ્તાદની સ્ત્રીને કેદ મકડી છે. અને તેને કંઈ આપી રહ્યા છો, તે શું મહાપાપ નથી ?

તમે સમજ થઈને એક અમળાને કુબટ આપો રીઝાવો તો તમારી આવી દશા ન થાય તો બીજી કેવી થાય ?

બંને ડાકુઓનું હૃદય કંપી ઉઠ્યું, તેઓની આંખોમાંથી અશ્રુધારા વહેવા લાગી. એકે કહ્યું. “સરકાર, આપ સાચું કહો છો, તે સ્ત્રીના ફફડતા હૃદયની ‘હાય’થીજ અમો આ દશાએ પહોંચ્યા છીએ.

“હજી પણ તે મહાપાપને ઘોષ નાખવાની કોશીશ કરો. તેણીને છુટકારો આપવાની તદખીર કરો-મને ખતાવો કે તે ક્યાં છે ? તેમાંજ તમારું બહેતર છે.

“મા ભવાનીના રોંગાંદ. હું નથી જાણતો કે હમણાં તે ક્યાં છે ? મૈમનસિંગના જંગલમાંથી મરિયમ અને જાદુસરદાર તેને લઈને ક્યાં રાખી આવ્યા તે અમે જાણતા નથી, તેમ અમોએ જાણવાની કોશીશ પણ કરી નહોતી. હા, એટલું જાણતા હતા કે તેણી હવે કોઈ જંગલમાં નહીં, પણ અહીં કલકત્તામાં છે ક્યાં જગ્યાએ છે તે હમે જાણતા નથી.

“તમે તે જ્ઞાને ક્યા જમીનદારને ત્યાંથી લઈ આવ્યા હતા.

“બધું સાચું કહ્યું ત્યારે હવે જીકું નહીં બોલીએ. તે રમણીનેરાજમહેલની પાસેના એક નાના મકાનમાંથી લઈ આવ્યા હતા.

“તમે પણ એ કામમાં સામેલ હતાને ?

હા, હતા,

મરિયમની જે બ્રાહ્મણ કુમાર સાથે દોસ્તી હતી. તેને તમે પીછાનતા હતા ?

હા, તેણે તો અમારું સર્વનાશ કર્યું ?-આપને તો સઘળી ખબર મળી ગયેલી જણાય છે,

“હા, તેજ તો આણુ બનીને કેંડાખાલના મેદાનમાં રહેતો હતો અને ત્યાંજ માર્યો ગયો. કેમ ખરી વાતને.

“ત્યારે તો મરિયમે સઘળું કહી દીધું છે-તો પછી તેણે પેલી રમણી અને તેના પતિની વત કેમ ન કહી ?

“તમે તે રમણીના પતિનું નામ જાણો છો ?

“નામ નથી જાણ્યતા, તેની સ્ત્રીને ઉપાડી લાવ્યા પછી તેને ત્રણ ચાર વખત જોયો હતો.

“ક્યાં જોયાં હતો ?

“કલકત્તામાં ખેતાર, નૌદાટીમાં એક વખત અને મૈમનસિંગમાં પણ એક બે વખત જોયો હતો.

“મૈમનસિંગમાં ક્યા સ્થળે જોયો હતો ?

“સદર બગ્દરમાં

“ત્યાં તે શું કરતો હતો ?

“અદાલતની ખાસે ટહેલતો હતો.

“શું તે ત્યાં રહેતો હતો ?

“એ ખમર નહીં, તેમ એટલું જાણવાનો વખત પણ નહોતો.

“પેલા બાલકુમારના માર્યા જવા પછી, શું તમે સઘળાઓ ત્યાંથી નીકળી ગયા ?

“નહીં, કેટલાક નીકળી ગયા અને કેટલાક ત્યાં રહ્યા.

“તે બાલકુનું ખૂન કોણે કર્યું ?

“મારી સમજ મુજબ તે રમણીના પતિએ અથવા તો તેના કાઠ માણસે ખૂન કર્યું હશે. તે વખતે હું ત્યાં નહોતો, નહીં તો કેટલીક હકીકત મારા જાણવામાં આવત.

“ તે બ્રાહ્મણને પેલી રમણીના પતિએ અથવા તેના કાંઈ માણ-
સેજ મારી નાંખ્યો એમ તમે શા ઉપરથી કહો છો ?

“ એક દિવસે તેના પતિને મૈમનસિંગમાં જોયો હતો, તે ઉપરથી
એવો શક ઉત્પન્ન થાય છે. ખરું ખોટું તો ઇશ્વર જાણે.

ડાકુઓના ઝખમમાં હવે સખ્ત પીડા થવા લાગી એટલે વાજ
અહીંથી અટકી પડી. રામસિંહે છેવટે કહ્યું. “ તમે સઘળું સાચે-
સાચું કહ્યું છે એમ હું વિશ્વાસથી માનું છું, તમોને તકલીફ ન
થાય તેવી હું કોશીષ કરીશ.

એટલામાં ડાકટર સાહેબ આવ્યા, તેણે રામસિંહને કહ્યું. “ જ્યાં
સુધી તે લોકોના હાથ કાપવામાં નથી આવ્યા, ત્યાં સુધી તેને બહુજ
તકલીફ રહેશે. હવે આપને બીજી કાંઈ વાત પુછવાની હોયતો પુછી લ્યો,

“ હવે એવી કાંઈ વાત રહી નથી, એમ કહીને રામસિંહ
ત્યાંથી વિદાય થયો.

રામસિંહ થાણામાં આવીને મરિયમની પાસે ગયો, અને કહ્યું
કે “ તારા સઘળા સાથીઓ પકડાઈ ગયા છે. તે દિવસે જો બહુ ઝખમી
અથા હતા, તે પણ પકડાયા છે. તેના હાથમાં ગોળાઓ પેસી મયેલી
હોવાથી તેના હાથ કાપી નાખવા પડશે. તે બંનેને કમ્બેલ હોસ્પિ-
ટલમાં રાખવામાં આવ્યા છે.

“ મેં તો પહેલેથીજ કહ્યું હતું કે, તે સઘળાઓ પકડાઈ
જશે, તેઓ પકડાયા તેમાં મને કાંઈ નવાઈ નથી લાગતી.

“ શું હજી પણ તું તારા પ્રેમી બ્રાહ્મણકુમારનું ખરું નામ
કેકાણું નહીં બતાવે ? તેમજ જેની સ્ત્રીનું હરણ કરી લાવી તેનું
કેકાણું પણ નહીં કહે ?

“ નહિં.

“ કારણ ?

“ પહેલેથીજ કહી ચુક્યા છું કે, ફ્રાંસીએ ચડાવો તો પણ કોઈ ગમ કે ગામ નહીં બતાવું ?

“ તે સધળું હું તો જાણી ચુક્યો છું, વીરનગરના જમીન-દારને ત્યાંથી તું તે સ્ત્રીને ઉપાડી લાવી હતી,

“ તમે જાણો છો, તો પછી મને કેમ પુછો છો ?

“ એક બાબત હજી હું જાણી શક્યો નથી. તું સ્ત્રી છે, સ્ત્રીનું હૃદય પીછાણી શકે એમ છે, એટલેજ તને પુછું કે તે-પત્ની વિરહથી પિડાતી સ્ત્રી ક્યાં છે, તે બતાવી દે, હું તેણીને તેના પતિ પાસે મોકલી આપું.

“ પ્રાણ જમ્ય તો ભલે જમ્ય, પણ વ્યાપ જે પુછો છો, તે કદી પણ નહીં બતાવું; કારણ કે મેં પ્રથમ કહ્યું છે તેમ તેણે અમારા સ્થળ અને હકીકતો જાણી લીધી છે; છુટકારો મળનાં અમારો ભેદ તે ખુલ્લો કરી નાંખે

“ પરંતુ સધળા ડાકુઓ તો પકડાઈ ગયા છે. એકાદ બાકી હશે તે એ પકડાઈ જશે, જેટલા પકડાઈ ચુક્યા છે, તેટલાઓએ સાચેસાચી વાત ખુલા મોઢે પ્રગટ કરી દીધી છે.

“ તે પ્રગટ કરે તો ભલે કરે, હું નથી કહેવાતી.

“ જે ઉપાયોથી તેઓ કબુલ કરવાને તૈયાર થયા, તે ઉપાય તારા માટે પણ લેવા પડશે.

“અં: શું મારશો, તકલીફ દેશો ? હું તે સધળું સહન કરવાને

તૈયાર છું. એમાં બીજું પણ કારણ છે. જેના લીધે પતો પ્રાણ જતાં પણ હું બતાવી શકીશ નહીં.

“તેવું તે શું કારણ છે ?

“તેણી જ્યાં છે, તે એક સારા અદસ્તનું મકાન છે, આપ લોકો તે અદસ્તને પણ ડાકુઓમાં સામેલ ગણી કાઢો.

“એ કાંઈ એટલું અગત્યનું નથી, તેવો વિચાર કરવામાં તું ભુલે છે.

“અગત્યનું ન હોવા છતાં, સાધારણ રીતે એમજ થયા કરે છે,

“તો શું તું નહીં બતાવે ?

“જ્યાં સુધી પ્રાણ છે ત્યાં સુધી તો નહીં.

“અમે તને બેહદ તકલીફ આપશું, તને તડકામાં બેસાડીશું, અને મર્યાની ધૂંવાડી દઈશું.

“તમારી મરજીમાં આવે તેમ કરો. હું સધળું સહન કરવાને તૈયાર છું.

રામસિંહ હવે શું કરે ? તેનો કોઈ પણ પ્રયત્ન સફળ થયો નહીં એટલે મરીયમ પાસેથી ચાલ્યો ગયો. તેણે વીચાર્યું કે, આ પ્રકારે હજી થોડા દિવસ બાકે પસાર થાય. પણ હવે સર્વેથી પહેલું કામ વીરનગરના રાજમહેલમાં જવાનું હાથ ધરવું જોઈએ. ત્યાં જવાથી ઘણો ખર્ચ પડતો મળી શકશે.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

૫-તો મળ્યો, રામસિંહ ચક્રમાં-એક
નવીન સન્યાસી.

રામસિંહ વીરનગર સાંજને વખતે પહોંચી ગયા, ત્યાં જતા સાથેજ રાજમહાલ સંબંધમાં લોકો સાથે વાતચીત કરવા લાગ્યો, દરમ્યાન ત્રણ દીવસ પછી તે પેત્રા જમીનદારના પુત્રને-જેને પેત્રો બ્રાહ્મણ સંગીત શીખવતો હતો તેને મળ્યો. અને પોતાના આવવાનું કારણ જણાવીને કેટલીક વાત કરી. જવાબમાં જમીનદારના પુત્રે કહ્યું. “મેં તો અપાર સુધી એવી વાત સાંભળી નહોતી.

આથી રામસિંહને અગ્નયણી ઉપજી. અને તેને પુછ્યું શું આપનો સંગીત શિક્ષક કોઇ બ્રાહ્મણ હતો ?

‘હા, હતા. જમીનદારના પુત્રે ઉત્તર આપ્યો.

“હમણાં તે અહીં છે ?

“નહીં.

“ક્યાં ગયેલા છે ?

“આજે કેટલાક મહીના થયા તે અહીંથી પોતાની ઓ સાથે ચાલ્યા ગયા છે.

“ક્યાં ચાલ્યા ગયા છે ?

“તેણે કહ્યું હતું કે દેશમાં જઇએ છીએ.

“તે ક્યાં રહે છે ?

“જેસોર જીલ્લામાં.

“જેસોર જીલ્લામાં ગામ કયું ?

“ગામનું નામ હું જાણતો હતો. પણ હમણાં યાદ આવતું નથી. હા, એટલું યાદ છે કે, તે ગામ માંડુરા સબ-ડિવીઝનમાં છે.

“આપના તે શિક્ષકનું નામ શું ?

“ નલિનીકાન્ત ત્રિવેદી. ”

રામસિંહને હવે પૈલી અંગુડીની યાદ આવી, જે તેને મૈમન-સિંગવાળા જંગલમાંથી લાકડાના ઘરમાંથી મળી હતી. તે અંગુડી પર N. K T જોડેલું હતું, તે નલિનીકાન્તના નામ સુચક હતું, એમ રામસિંહ હવે સમજી ચુક્યો. આ અંગુડી તેની સ્ત્રીએ પહેરેલી હશે અને જીલ્લામાં ત્યાં પડી ગઈ હશે એવું અનુમાન થયું.

“નલિનીબાણુની ઉંમર કેટલીક છે ? રામસિંહે પુછ્યું.

“આશરે ૩૦ વર્ષની”

“એકબીજી વાત. આપને ત્યાંકોઈ મૈથીલી બ્રાહ્મણ દ્વાર પડેલો હતા.

“હા હતા ખરા.

“હમણા તે છે ?

“નહી.

“ક્યાં ગયા છે ?

“તે હું નથી જાણતો-કેમ, શું હકીકત છે ?

“કહું છું. તેની ઉંમર કેટલી હતી ?

“હતી-આપ એમ કેમ કહો છો ? શું કાંઈ માટે મનાવ અન્યો છે ?

“હા, તેમનું મૃત્યુ થઈ ગયું છે.

“ક્યારે !

‘‘તો ઘણી કમકમાટ લરી રીતે માર્યા ગયા છે.

‘‘હે ! તેને કોણે માર્યા ? શું કામ માર્યા ?

‘‘આપના સંગીત ઉસ્તાદેજ તેનું ‘પુન કયુ’ છે, એવી અફવા છે.

‘‘તદન શુદ્ધ ! મારો સંગીત શિક્ષક એવો માણસ નથી. તે ઘણો શાન્ત અને નરમ સ્વભાવનો છે, તેના હાથે પુન જેવું ભયંકર કામ થઈ શકેજ નહીં.

‘‘રામસિંહે અહીંયાથી હવે કંઈ વિશેષ પતો નહીં મળે એમ ધારીને ચાલતી પકડી અંતે તેજ દીવસે ત્યાંથી રવાના થયો.

તે કલકત્તા આવીને એક દાવસ રોક્યો બીજે દીવસે જેસોર જીલ્લાના માંડુરા સમ-ડિવીઝનની તરફ રવાના થયો, ત્યાં ગામે ગામ ફરવા લાગ્યો, અને લોકોને પુછતો કે, ‘‘મહાશય ! નલિનીકાન્ત ત્રિવેદીનું મકાન ક્યાં આવ્યું ?

આવી રીતે પ્રજાપરજ કરતાં છેવટે માલુમ પડ્યું કે, સોનારપાડાના નવાબગંજમાં નલિનીકાન્તનું મકાન આવેલું છે. રામસિંહ ત્યાં પહોંચ્યો; પણ ત્યાં જતાં ખતર મળી કે, નલિનીકાન્ત કેટલાક મહિના થયા અહીં આવ્યો નથી, તેમજ તે ક્યાં છે તે પણ કોઈના જાણવામાં નથી. રામસિંહ નિરાશ થઈ કલકત્તા આવવા પાછો ટ્રેનમાં બેઠો.

તે ટ્રેનમાં બેઠા બેઠા વિચારવા લાગ્યો-હવે એક નલિનીકાન્તની ઉપરજ આ મામલો અટક્યો છે. તેનો પતો ક્યાં લગાડવો ?

રામસિંહ જે ડાંગામાં બેઠો હતો, તે ડાંગામાં રામસિંહની બાબુના બેન્ય પર ત્રણ સુવાનો બેઠા બેઠા વાતો કરતા હતા. તેમાંથી એક બોલ્યો, ‘‘પેલું તમારું ગાયન તો સંભળાવો.

“કયું ગાયન ? બીજાએ કહ્યું.

“પેલું નવું ગાયન.

“તે હજી જરા એમુરૂં થઇ જાય છે, નલિની પાસેથી એકજ વખત સાંભળ્યું છે, પણ તાલ સુર બરાબર મેળવી શક્યો નહીં.

“કહો તો, નલિની બાબુ હમણા ક્યાં છે ? ભાઈ, ખરું પુછો તો ગાવા બળવવાની ખરી મળદ તો તેઓજ હુટે છે.” ત્રીજાએ કહ્યું.

“ખરેખર ! તેનું કેકાણું તો મને ખબર છે, પણ હવે તે કાંઈ કામના રહ્યા નથી. તેણે તો સંન્યાસ લઇ લીધો છે.

“કેમ ! પેલાએ અજબ થઇને પુછ્યું. “આ વૈરાગ્યનું કાંઈ કારણ ? તે ક્યાં રહે છે તું તે જાણે છે હરેન ?

“હા, જાણું છું; પણ તે હવે ગાતા બળવતા નથી. બીજો કે જેનું નામ હરેન હતું તેણે ઉત્તર આપ્યો.

“પણ રહે છે ક્યાં ? પહેલાએ પુછ્યું.

“કાલીઘાટ. હરેને જણાવ્યું. નકુલેશ્વરના મંદીર પાસેજ વખતો વખત મળે છે’.

“તેઓ સાથે મારે વાતચીત થઈ હતી ? મેં તેઓને તે સંન્યાસી કેમ થયા, ગાવા બળવવાનું હવે હમેશને માટે કેમ તજ દીધું ? આમ એચારવખત પુછવાથી એક દીવસ તેમણે કત્તું કે નાહક આવા સવાલો પુછી મને હેરાન ન કરો. પછીથી મેં પુછવાનું છોડી દીધું છે.

અચાર સુધી બાળના બેન્યપર બેઠેલા રામસિંહે સચળી વાત સાંભળ્યા કરી. તે હવે નજીકમાં આવી વચ્ચે પુરાણને બાલ્યો, આપ લોકો શું તેજ નલિનીબાબુની વાત કરો છો—જે વીરનગરના રાજ મહેલમાં કેટલાક દીવસ રહ્યા હતા ? ખરેખર તેઓ ગાવા બળવવામાં બડા પ્રવિણ છે.

“વાહ શું આપ તેને પિછાણો છો ?

રામસિંહ આ વખતે એક સાધારણ ગદરથના પોશાકમાં હતો તેણે કહ્યું. “હું તેમને સારી પેઠે પિછાણું છું પછી હરેન તરફ ફરીને પુછ્યું શું, તમે તેને નકુલેશ્વરના મંદિર પાસે હમેશા જુઓ છો?

“હા, સગલગ હમેશા.”

“સાંભળો મહાશય ! મારે તેની સાથે કદી અંગત મુલાકાત થઈ નથી, તેમ તેમની સાથે મને કાંઈ સગપણ કે સંબંધ નથી પણ તેની વાણીખરી હકીકત હું જાણું છું. હું કલકત્તાના એક વેપારીને ત્યાં નોકર છું, મારો ન્હાનો ભાઈ તેમનો સંગીત શિષ્ય છે તે વીરનગરના રાજમહેલમાં નોકર હતો. નલિની બાબુ પણ ત્યાંજ હતા. એક નજવા બનાવને લીધે તે પોતાની સ્ત્રીને તજીને સન્યાસી થઈ ગયા છે. તમે જો તેની સાથે મને મુલાકાત કરાવી આપો તો તેમને પાછા સમજવીને સંસારી બનાવી દઉં.”

“એવો તે શું બનાવ બન્યો છે; કહો તો ? હરેને પુછ્યું.

“તેની સાથે મુલાકાત કરાવી આપો એટલે સઘળી રાત પ્રગટ થઈ જશે. વળી તેની સ્ત્રી ઉપર પણ તમારો મોટો ઉપકાર થશે. તેમજ જો મારી વાત પર વિશ્વાસ ન હોય તો જુઓ આ તેમની અંગુડી કે જેની પર તેમનું નામ પણ ફાલેલું છે. મેં તેમને કદી આંખોથી જોયા નથી, પણ તેમના કુટુંબ સાથે મારે ઘણો સંબંધ છે.

રામસિંહે અંગુડી દેખાડી, તે જોઈને હરેન બોલ્યો. “અરે બિખીનબાબુ ! આ અંગુડી તો તમોએ ઉત્તાદણને ભેટ કરેલી તે જુઓને તેની પર N. K. T. ફાલેલું છે.

ત્રણે જગ્યાએ તે અંગુડીને વારા ફરતી જોઈ. છેવટે હરેન રામ-સિંહના હાથમાં અંગુડી પાછી મુકતા બોલ્યો, “માફ મકાન લવાની પુરમાં છે જે આજે આપ ત્યાં મારી સાથે આવો તો કાલે આપણે સાથે જઈને તેની તલાશ કરીએ.”

“રામસિંહને ના એટલુંજ જોઈતું હતું, તેણે તુરત લવાની પુર જવાનો સ્વીકાર કર્યો. જેને શોધવા માટે તે ગામે ગામ ફર્યો. જેનાં વગર આખો મુકદ્દમો લટકી રહ્યો છે, તેનો થોડો ધણો પત્તા આમ અનાયાસે મળતા તે લવાનીપુર તો થું, પણ કોઈ વિકાળ પ્રાણીઓથી વસાયેલા વનમાં જવાને પણ તૈયાર હતો.

સાંજના સાત કલાકે દૂન સિયાલદાહ રોશ્નને પહોંચી રામસિંહ અને હરેન ઉતરીને લવાનીપુરની તરફ ચાલ્યા.

એક નવીન સન્યાસી સ્નાન કરીને નકુલેશ્વરને પ્રણામ કરી રહ્યા હતા. હરેને આંગળીથી દેખાડીને રામસિંહને કહ્યું, “જુઓ મહાશય પેલાજ નલિનીકાન્ત છે. જે નકુલેશ્વરને પ્રણામ કરી રહ્યા છે.

રામસિંહ ઝડપથી તેની પાસે દોડી ગયો અને બોલ્યો, નલિનીબાબુ! નલિનીબાબુએ પાછળ ફરીને જોયું તો, હરેન્દ્રનાથ અને એક અબાણ્યો ગૃહસ્થ તેની સામે આવીને ઉભા છે.

નલિનીબાબુ કાંઈક કંટાળાથી બોલ્યો, કેમ મહાશય! આપ શું હસ્યો છો? પછી હરેન તરફ જોઈને કહ્યું હરેન! તમે મને વખતો વખત કેમ હેરાન કરો છો?

આપને મારી સાથે કલકત્તા આવવું પડશે. રામસિંહે કહ્યું.

“કેમ શા માટે?

“આપની પર ખુનનો આરોપ છે!

‘ હે શું ખુન ! ખુન કેવું ?

“ મૈમનસિંગે જીલ્લાના કેંડાખાલવાળું ખુન.

નલિનીકાન્તનો ચહેરો ઉતરી ગયો. હરેન્દ્રનાથ આ સંજોગે સાંભળી તે હરજીવન થઈ ગયો. તે ગભરાઈને બોલ્યો હાથ આ શું ? તમે શું પોલિસ છો ? શું મેં ઉસ્તાદજીને કાચે કરી પકડાવી દીધા ?

રામસિંહે ખીસ્સામાંથી અંગુડી બહાર કાઢીને કહ્યું : આ જુઓ ખુન કરતી વેળાએ આ અંગુડી તમે ત્યાં છોડી આવ્ય હતા. આ આપનીજ અંગુડી છે. સામેતી મોઝુદ છે. હરેન્દ્રનાથના મિત્ર બિપીન બાલુએ તમોને ભેટ આપી હતી.

નલિનીકાન્તના આશ્ચર્ય અને દુખનો પારજ નહી. તેની આંખે અંધારા આવવા લાગ્યા. તે ગભરાટમાં માત્ર એટલુંજ બોલ્યો કે, આ અંગુડી આપને ક્યાંથી મળી ?

અને પછી મોટેથી રડવા લાગ્યો. તેજ વખતે તેને ગાડીમાં ચડાવી રામસિંહ તેને કલકત્તા લઈ ગયા. પશ્ચાત્તાપ હરેન કરતો ઘેર ગયો.

પ્રકરણ ૧૬ મું

ખુનપર ખુનનો ખુલાસો.

બે ખુનીઓની ગીરફતારી અને ઈકિરાર

નલિનીકાન્તને થાણુમાં લાવીને રામસિંહે તેને સંજોગે રાજ કઠાણી કહી સાંભળાવી તે સાથે તેને તેમની બી હૈયાત હોવાની

તથા તેનું પતિવ્રત અખંડ રહેવાની વાત પણ કહી. છેવટે રામસિંહે કહ્યું “ ખરેખર કહો, કેંડાખાલના મેદાનમાં પેલા પંડિતનું ખુન તમે કયું છે કે નહીં ? તમે જે આવેશ અને કારણથી આ કાચું કયું છે, તેનો વિચાર ન્યાયની દયાળુ અદાલતમાં જરૂર થશે; એટલુંજ નહીં પણ ખનવા જોગ છે કે, આપને મારી પણ બક્ષવામાં આવે. આપ સઘળું કહો સત્યથી ન ડગો.

નરિની બાબુએ કહ્યું. મહાશય ! જીંદગીની રેશની બુઝાઈ ગઈ છે, અર્થાત જીંદગીની લહેઝત મારે માટે રહી નથી હવે જીંદગી બોલવાથી શું લાભ થવાનો હતો ? આપે મારી સ્ત્રી સંબંધીમાં જે કંઈ કહ્યું. મારું પણ તેવુંજ અનુમાન હતું. હું ખાતરીથી માનું છું કે મારી સ્ત્રી કદી પણ બ્રજ ન થાય. તેને મળવાની મને આશા નથી. “ મોતની કેડ પર ખેંડો છું, હવે જીંદગી કેમ બોલીશ ?

આપ સઘળી ખરેખરી વાત કહી દો, હું આપની સ્ત્રીને આપની સાથે મેળવી દઈ શકું તેમ છું.”

તે દિવસે રાત્રે દુષ્ટ ડાકુઓ મારી સ્ત્રીને જે કુરતાની સાથે લઈ ગયા, તે વાત હું કોઈને કરી શક્યો નહીં. મારા સંગીતના આર્ગિદ જમીનદાર પુત્રને પણ મેં તે સંબંધમાં કંઈ કહ્યું નહીં. માત્ર એટલુંજ કહેવાથી મોકલ્યું કે, ચોકસ જરૂરી કામને લીધે હું મારા વતનમાં જાઉં છું. વીરનગરને છોડ્યું અને પછીથી એક દીવાનાની માફક ફાવે ત્યાં બટકવા લાગ્યો. એક દીવસે હું જનનજામાં અમરથો બટકતો ફરતો હતો તેવામાં મેં વીરનગરના દારપંડિત કમળેશ્વર પાંકને એક મકાનની અંદર દાખલ થતાં જોયા કમળેશ્વરે

મને જોયો નહિં મારા મનમાં સદેહ થયો. જે મકાનમાં કમળેશ્વર બેઠો, ત્યાં જઈ મેં ખચર કહાડી તો જણાવું કે, દ્વાર પાંડિત રાગ બન્યો છે ! આથી મારો સદેહ ઓર વધ્યો. છેવટે એક દિવસે જોયું કે, કમળેશ્વર ઘોડાગાડીમાં બેસીને ક્યાય જતો હતો. હું પણ એક ગાડીમાં બેસી તેની પાછળ પાછળ ચાલ્યો, કમળેશ્વરની ગાડી કોણુતોલામાં એક મકાનની સામે ઉભી રહી. આ વખતે રાતના બાર વાગી ચુક્યા હતા. સામેના મકાનમાંથી એક સ્ત્રી આવી અને કમળેશ્વરની ગાડીમાં ચડી બેઠી. ગાડી ત્યાંથી ચાલી, મેં પણ પીછો પકડ્યો. તેની ગાડી એક ગલીની બહાર ઉભી રહી, હું પણ થોડે દુર ગાડીપરથી ઉતરી પડ્યો. તે બંને પણ ગાડીપરથી ઉતરી પડ્યા. અનં કાંઈક વાતો કરતાં ચાલવા લાગ્યા. હું તેઓની પાછળ એવી રીતે ચાલ્યો કે તેને મારા માટે જરા પણ સદેહ ઉપજે નહીં. મેં તે બંને વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાતો થતી સાંભળી.

પેલી સ્ત્રીએ કમળેશ્વરને કહ્યું. તમે પ્રતિજ્ઞા પર કંહો કે પ્રાણ જતાં પણ આ વાત કોઈને કહું નહીં. હું તમોને પ્રેમથી ચાહું છું, મારી ચિન્તા ન કરો.

કમળેશ્વરે ઉત્તર આપ્યો. હું પ્રતિજ્ઞા કરું છું કે, પ્રાણ જાય તો જાય, પણ એ વાત કોઈને નહો કહું. હવે કહે આ વખતે પેલી રમણી ક્યાં છે ?

કલકત્તામાં તેની સાથે મુશ્કાકાત થઈ શકશે નહીં. પેલી સ્ત્રીએ કહ્યું. છુપી પોલીસના માણસો અમારી મધ્ય સંધતાં ગલીએ મલી

હુમી રહ્યા છે. તેણી સદગ્રમાં કાણુમાં આવે તેમ નથી, સખ્ત મહેનત કરવી પડશે.

ત્યારે હવે જલદી કર, હું અધિર થઇ ગયો છું. કમળેશ્વરે કહ્યું.

આ વાતો સાંભળી મરા શરીરનું લોહી ઉઠી ગયું, મગજ મરમ આગ જેવો થઈ ગયો. તે પાપી અને પેદી તેની સાથેની સ્ત્રી ખાજા જલદીથી ગાડીમાં ચડી બેઠા. હું પણ મારી ગાડીમાં બેસવા આવી, પણ જોયું તો ગાડીવાન વગર પુછ્યા વગર ચાલ્યો ગયો હતો. શરીર ઢાકી ગયું હતું, એટલી શક્તિ ન હતી કે હું તેની ગાડી ખાજા પેદાસ ચલતો જાઉં. એટલે ત્યાંજ એક જગ્યા પર લેડી ગયો. રાત કાણુ જાણે ક્યારે વીતી ગઇ. આંખો ખોલીને જોયું તો રાત્રીનો અંધકાર દુર થઈ સહવારનું ઉજવડું થયું હતું.

સહવારમાં ઉડીને જનમજનરમાં ગયો. ત્યાં તપાસ કરતાં જણાયું કે, રાત્રી સાહેબ (કમળેશ્વર) થોડા વખત અહીં રોકાઈ ને ચાલ્યા ગયા છે. તે પછી પતો લગાવતાં લગાવતાં માલમ પડ્યું કે તે ચાણ મૈમનસિંગ ગયો છે. હું પણ કિનાની આગથી બળતો ત્યાં પહોંચ્યો. મૈમનસિંગના ગુફાખુનું એક મકાન ભાડે લીધું અને તેમાં રહેવા લાગ્યો. કમળેશ્વર કે પ્રજાજ્ઞતા મેદાનમાં જાવણી નાખી અમારી હાકમાં રહેતો હતો. હું ત્યાં ગુપ્ત વેશમાં આવજન કરવા લાગ્યો અને ધીમે ધીમે તેના નોકરો સાથે મેં મિત્રતા કરી દીધી. તે પછી એક દિવસ લાગ જોઇ તે ચાણ કમળેશ્વરનું મેં ખુન કરી નાખ્યું અને કિનાની આગને જુઝારી દીધી. આ પ્રમથલે વેશની

વજ્રલાત લીધા પછી ગુરૂબ્રાહ્મણના મકાન લાડાનો હિસાબ ચુકતો કરીને હું અહિં ચલ્યો આવ્યો, અને સન્યાસાશ્રમમાં રહેવા લાગ્યો.

રામસિંહ જે અત્યાર સુધી ચુપ બેઠો વાત સાંભળી રહ્યો હતો, તે બોલ્યો “ગુરૂબ્રાહ્મણના મકાનમાં તમે તમારું અન્નનામ બદલી ને રહ્યા હતા ખરું ? હું ભુલતો ન હોઉં તો તમોએ ધારણ કરેલું નામ માણેકલાલ હતું.”

“હા, અને તેનું કારણ ખુલ્લું જ છે.

“ક્રમજેશ્વરનું ખુન કરવા પછી તમારી સ્ત્રી વિશે કંઈ પતો મળ્યો હતો ? રામસિંહે પુછ્યું”

“નહીં, જે કે પ્રથમ તો હું એમજ સમજ્યો હતો કે, તે ચંડાળને ત્યાંથીજ મ્હારી સ્ત્રી મને મળશે, પણ તેમ થયું નહીં.

રામસિંહ અને નલિનીકાન્ત વચ્ચે આ પ્રમાણે વાતો ચાલી રહી છે, તેટલામાં ચાર ડ્રાન્સટેબલો એક હાથકડી પહેરાવેલા ડાકુને પકડીને રામસિંહ સામે આવી ઉભા.

પુછવાથી જણાવ્યું કે આ ડાકુને ડાયમંડ દારૂખરચી અહીં મોકલવામાં આવ્યો છે. રામસિંહના મનમાં આશા થઈ કે, તેની પાસેથી મૈમનસિંઘવાળા બનાવની ધણી વાતો જાણવામાં આવશે.

પેલા બંધીવાન ડાકુની નજર નલિનીકાન્ત પર પડતાંજ તે બોલી ઉઠ્યો:-“આપ ખુબ બચી ગયા છો. મારા હાથે આપનું મોત લખેલું નહીં, તેથીજ આપ બચી ગયા.

“ક્રમ ! શું વાત છે ? રામસિંહે અજબ થઈ આતુરતાથી પુછ્યું.

“સઘળી વાંતા મેં કબુલ કરી છે, હવે આ વાત કરવાનો ઇનકાર નહીં કરું. ? સાંભળો, એક દીવસે અમારી મંડળીના એક માણસે આ બાબતે મૈમનસિંગમાં જોઈ લીધા. તેણે આવીને અમો ને ખબર આપી. અમારા સરદારે હુકમ કર્યો કે, તેને જ્યાં જુઓ ત્યાં ઠાર કરો. તેમને મારી નાંખવાનું કામ અને સોંપવામાં આવ્યું. હું એક દીવસે તેના મૈમનસિંગના મકાન પર ગયો, પણ તેના સારા નશીબે તે ત્યાં હતા નહિં. તે જો ઓરડામાં સુતા હતા તે ઓરડા માં તે દીવસે રૂપચંદ દરોગો સુતો હતો, પણ મેં જુલૂથી નલિની બાબત સમજીને તેની પર ધા કર્યો. તેના મરવા પછી મને જાણ્યું કે, મેં નલિની બાબતું નહી, પણ રૂપચંદ દરોગાનું ખુન કરી નાંખ્યું છે.

રામસિંહ મનમાં ધણો ખુશી થયો. કેમકે “આવી અણધારી અને વગર માગેલી રીતે મૈમનસિંગના દરોગાના ખુનીનો પત્તો પણ મળી ગયો. ખુન પર ખુનનો ખુલાસો થયો.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

રમણીનો પત્તો. ઠાકુઓને સજા. પતિ પત્નિનો મેળાપ.

સાંજ પડવા પછી થોડી વારે એક દરવાને આવીને રામસિંહ બાળી પોલીસ ઓફીસર ખબર આપી કે “મારા રોકતું ખુન થઈ

મયું છે. ખુની ગુમ થયો છે. જો આપને તેની છેલ્લી જગ્યાની લખી લેવી હોય તો જલદી ચાલો, હજી તેમાં થોડો જીવ બાકી છે.

રામસિંહ પેલા ડાકુ તથા નક્ષિનીયાણુને હવાલતમાં મોકલીને દરવાનની સાથે ગયો.

દરવાનનાં શૈકનું નામ લક્ષ્મીચંદ્ર હતું. પુછવાથી જણાયું કે લક્ષ્મીતયાણુ સંજના દરવાને માટે બાગની તરફ ગયા હતા, ત્યાંથી સખ્ત ધાયક સ્થિતિમાં પાછા આવ્યા છે.

“આવી ઘાતકી રીતે આપને કાણે માર્યા છે ? રામસિંહે લક્ષ્મીતયાણુ પાસે જઇને ધીમેથી પુછયું.

લક્ષ્મીતયાણુએ કાંઇપણ જવાબ ન આપ્યો. એક વખત તેણે આ કાશ તરફ જોયું અને પાછી આંખો બંધ કરી લીધી. રામસિંહે તેને હોરપીટલમાં મોકલી આપ્યા અને પોતે તેમના બાગની તરફ ગયો.

બાગમાં જઇને તે તપાસ કરવા લાગ્યો એકાએક ફાટડીમાંથી કાંઈનો રોવાનો અવાજ સંભળાયો. રામસિંહ અંદર ગયો-જોયું તો એક સ્ત્રી લોહીથી ખરડાયેલી પડી પડી રૂંધે છે રામસિંહે તેને તુરત ઓળખી લીધી. તે કાણુ હતી ? પોતાની બંસીથી મનુષ્ય માત્રને નચાવનાર, સરસ્વતી રૂપ રમણી હતી ! મૈમનસિંમના જંગલમાં તેને જોયા પછી લે સતીનો ચહેરો રામસિંહની આંખો પાસે તરવરતો હતો.

રામસિંહની છાતી ફાટવા લાગી. તે મજબુત મન કરીને બોલ્યો.
“અરે તું અહિં ક્યાંથી ?

રમણીએ પણ રામસિંહને પિઝાની લીધો. તે ચીસ પાડીને બોલી ‘નશીજદેવીના ચમકારથી કાણુ જાણે ક્યાં ક્યાં રહી આવી,

પણ હજી સુધી છુટકારો થયો નહીં. હું મરી જતે તો કેવું સારું થતે ! હાથ, મારા સ્વામીના પણ દર્શન ન થયા !

“આજે તું તેમનું દર્શન કરીશ; અહીંયાની હકીકત મને કહે. રામસિંહે ધીરજ આપીને કહ્યું.

“પેટી મરિયમે મને જંગલમાંથી લાવીને આ જાગતા માલિક પાસે રાખી. તેણે મને ભ્રષ્ટ કરવાને માટે સેંકડો ઉપાય અજમાવ્યા, મારે પીટ કરી અને છેલ્લે વિનંતિ અને કાલાવાલા પણ કર્યા, પણ જ્યારે હું મારા વૃત્તથી નહીં ડગી ત્યારે તેણે મને મારી નાખવાનો ઇરાદો કર્યો, અને તે પાર પાડવા માટે તે હાથમાં ખંજર સાથે શરૂ થઈ. મતરાલો થઇને અહીં આવ્યો. પણ મારામાં કાણ જાણે ક્યાંથી કોવત આવ્યું !—મેં તેના હાથ માંહેનું ખંજર ઝુટવી લઈ તેની થર ચલાવ્યું—મેં જ તેનું હૃદય ખંજર વડે ચીરી નાખ્યું છે.

રામસિંહે જાગતા માળી તથા દરવાન વિગેરેની જગ્યાનીઓ લખી લીધી અને પછી રમણીને લઇને ચાણુમાં આવ્યો. ત્યાં પતિવ્રતા રમણીએ પોતાના વહાલાને—આંખોના તારાને મનભરીને જોયો, અને પતિએ પણ પોતાની પ્યારીને જોડ નયન તૃપ્તિને તૃપ્ત કરી લીધી.

હાથમાં હારખર અને ખરદાન આગાન તરફ જે પોલીસ ફોજ ગઇ હતી, તે આશરે ૪૦ શખ્સોને પકડી લાવી.

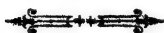
મરિયમ, તેના સાથીઓ, નાનિનીમાણુ અને તેની આકસ્મી પત્નિઃ એ સઘળાને હોમલેન્ડસની અદાલતમાં ઊભા કરવામાં આવ્યા.

અદાલત સન્મુખ મરિયમે કહ્યું. મેં અનેક પાપ કર્યાં છે. અસંખ્યોને હુંટયા છે અને ઘણાકને માર્યા છે, હવે માત્ર સરકાર જે સજા કરે તેનેજ માથે ચડાવવી બાકીજ છે.

અદાલતે ચુકાદામાં મરિયમને જન્મપર્યાંત કાળા પાણીની સજા ફરમાવી. નલિનીઆણુને દશ વર્ષ સુધી કાળા પાણીએ મોકલવાનું ઠરાવ્યું. મરિયમના સ્થાથી ૩ કુઓમાંથી ફેટલાકને જેલની ફેટલાકને કાળા પાણીની અને ફેટલાકને ફાંસીની સજા કરવામાં આવી. નલિનીકાંનની જીને અદાલતે યોગ્ય પ્રસંશા સાથે નિર્દોષ ઠરાવી છાડી મુકી.

અદાલતમાં ચુકાદા અનુસાર સધળા અપરાધીઓને પોતે પોતાની સજા બોગવવા માટે મોકલી આપવામાં આવ્યા, લલીતબાણુ તથા દીવસ હોરપીટનમાં રહ્યા. ચોથે દીવસે તે મરણ પામ્યા.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

છુટક.રો, પતિ, પતિનો મેળાપ--મહેનતનું
ઈનામ, બંસીનો મધુર સુર.'

રમણી તો નિર્દોષ અને છુટી પણ પતિને સજા થવાથી તેના દુઃખનો પાર રહ્યો નહીં. પતિ વિયોગની પીડા તો તેણીની ઉપર

જેવીને તેવીજ રહી. તે રાત દીવસ કટખાંત કરતી હતી. રામસિંહ તેનું પ્રજ્ઞા પતિવ્રત જોઈને મનમાં ને મનમાં તેની પુજા કરતો હતો. વખતો વખત તેને ત્યાં જતો અને કુશળ સમાચાર પુછતો હતો; પણ તેણે રમણીને કાઠ પણ દીવસે આનંદમાં જોઈ નહીં, છેવટે તેણે નલિનીકાન્તને છુટકારો અપાવવા માટે નાં મવનર જનરલની સરકાર પર એક અરજી કરી અને તે કાર્ય પાછળ પોતે જીવ જાનથી મહેનત કરવા લાગ્યો.

અતે રામસિંહની મહેનત સફળ થઈ. નામદાર મવનર જનરલ ની દયાળુ સરકારે એ તરફ માયાળુ ધ્યાન આપીને નલિનીકાન્તને હમેશાને માટે મુક્ત કરી દીધો.

જે દીવસે રમણીએ—અંસી વાહિની સરસ્વતીએ આ આનંદજનક સમાચાર સાંભળ્યા હશે. તે દીવસ અવશ્ય તેની જાંદગીનો સર્વેથી પહેલો અને સર્વથી દ્રોઢ તહેવાર થઈ પડ્યો હશે, એમ કહેવાની શું જરૂર છે ?

નલિનીકાન્ત છુટી આવ્યા પછી ફરીથી એક દીવસે રામસિંહ આ પ્રેમાળ દમ્પતિના મકાન પર ગયો. આગલી પાછલી ફેટલીક વાતો થવા પછી રામસિંહ બોલ્યો; “જહેન રમણી ! તે દુઃખી દીવસો તો હવે દુર થયા છે. પરંતુ તારી બંસીનો નાદ મારા કાનમાંથી દુર થયો નથી. અહીં રામસિંહે હસીને ઉમેયું.—આજે હું રીવાજથી ઉલટી રીતે મારી મહેનતનું બહેન પાસેથી ઇનામ મેળવવા આવ્યો છું, અને તે ઇનામ બીજું કંઈજ નહીં; પણ તારી બંસીનો અધુર સુર !

રમણી પ્રથમ તો શરમાઇ ગઇ, પણ નલિનીકાન્તનો ઇસારો થતાં બંસી ઉઘડી-માનો કે ત્રિજુવાદિની મયુરવાદિની દેવી સરસ્વતી સામે તે હરીશાઇ કરવા લાગી. રામસિંહ બંસીના મધુર સ્વર પર મણીધરની માફક ડોલવા લાગ્યો. મૈમનસિંગના જંગલની અરધી રાતની અધુરી રહેલી લ્હાણને રામસિંહ આજે આનંદ સાથે મન ભરીને મેળવી શક્યો.

રામસિંહની અદ્ભુત ચાલાકી અને અચાગ હિંમતની કદર થયા વગર રહી નહીં. સરકાર તેના આ કાર્યથી ઘણી પ્રસન્ન થઇ, અને તેને તેના પોલિસ વિભાગના વડા તરીકેના ઓફિસની નવાબેશ કરી. માંઝી, નળુમુલ્લાહ અને ભંજનની પણ યોગ્ય કદર કરવામાં આવી. પ્રજામાં રામસિંહનું નામ ખુબ વખણાયું અને પ્રસિદ્ધતાને પામ્યું. બંગાળની સમગ્ર પ્રજા વરસો સુધી આ મોહિની ઉર્ફે મરિયમ, અથવા હાકૂની દીકરીના કેશને વરસો સુધી ચાહ કરતી રહી.

જ્ઞાનામૃતનો અખૂટ ખ્યાલો

શ્રીમદ્ભાગવત (સચિત્ર) ૬-૦-૦

શ્રીમદ્ભાગવત „ સસ્તુ” સા. ૫-૮-૦

શ્રીમદ્ભાગવત (પદ્યબંધ) ૭-૦-૦

આત્મપૂરાણ. ૮-૦-૦

ઐકાદશી ઉપનીષદ ૮-૦-૦

શિવપૂરાણ. ૮-૦-૦

બ્રહ્મસુત્ર સ. સાંકર ભ. ૭ ૬-૦-૦

તુલસી કૃત રામાયણ. ૧૦-૦-૦

વાલ્મીકી રામાયણ. ૮-૦-૦

ગીરધરકૃત રામાયણ. ૪-૦-૦

મહાભારત (વલ્લભ) ૭-૦-૦

મહાભારત (દુર્ગાશંકર) ૩-૦-૦

વિચારસાગર ૫-૮-૦

ચંદ્રકાન્ત બ્રા. ૧ થી ૩ ૧૨-૦-૦

અમરચરિત્ર ભા. ૧ થી ૪ ૧૪-૦-૦

વિગેદે મળવાનું ઠેકાણું

ગુજરાતી સાહિત્ય મંદિર, સલાબપુરા, સુરત.

શું તમેને તમારા પૈસાનો અચાવ કરવો છે જો તમેને મોંઘીદાર
એ ત્રણ રૂપીઆની કીમતની નવગ્રંથા ખરીદ કરતાં કંટાળો
આવતો હોય તો જરૂર આ સારૂપ વાર્તા ખરીદો.

વીર દુર્ગાદાસ

રાડોર સરદાર દુર્ગાદાસના અદ્ભુત પરાક્રમની કથા જાણી
હોય તમારા બાળકને સ્વદેશ પ્રત્યેની કરુણેનુ જાન
આપવું હોય તો આજે ખરીદ
બહાંગામવાળાએ છ આનાની દીકરી બીડવી.
મૃદ્ય માત્ર પાંચ આના

તૈયાર છે ?

તૈયાર છે ?

ધનવાન થવાનો સહેલો ઉપાય.

હુન્નરસારસમુદાય

(સંકડો હુન્નરોનો સંગ્રહ.)

કીમત માત્ર આના આઠ

મળવાનું કેપાણું લખો,

“ગુજરાતી” સાહિત્ય મંદિર.

સલાબતપુરા-મુરત.

ઘરનો શણુગાર અને લાયબ્રેરીની

શોભારૂપ અત્યુત્તમ પુસ્તકો.

કાવ્યો ?

કુંજ-વિહાર (રા. બા. હરિલાલ હર્ષદરાય કૃત)	૫-૦
કલાપીનો કેકારવ	૪-૦
દીવાને સામર	૩-૦
કાવ્ય માધુર્ય	૩-૦
લલીતના કાવ્યો.	૧-૦
રનેહ મુદ્રા.	૧-૮
મેઘ દુત (સચિત્ર)	૩-૦
ગીત ગોવિંદ	૧ ૮

નાટકો.

મેવાડ પતન	૧-૪
આર્યોત્કર્ષક	૧-૦
જય જયન્ત	૧-૮
રામનો પર્વત	૧-૮
રામ વિયોગ	૧-૪
ગુપ્ત પાણ્ડવ	૫-૦

નવલકથાઓ.

ગુજરાતનો નાથ	૪-૮
પૃથ્વી વલ્લભ	૧-૮
કોનો વાંક	૩-૦
ઢ્ઢારી કમલાને ખીજ વાતો	૨-૦

પુરંદર પરાજય અને

અવિઝકત આત્મા	૦-૧૨
હું સરલાને મિત્ર મંડળ	૨-૦
કમલાના પત્રો	૨-૦
ઉષા કાન્ત	૨-૦
ગલામગીરીનો ગળજી	૨-૦
સરસ્વતી ચંદ્ર ૧ થી ૪	૧૨-૦
પ્રમાદ ધનની પ્રભુતા	૪-૮
રણજીત અને કુસુમ	૨-૦
મધુમુદન	૧-૮
કુમુદ કુમારી	૩-૦
રત્નમહાની રંભા	૩-૦
કુંદન કુસુમ ૧ થી ૮	૧૦-૦
વીધીનું વિધાન	૨-૮
પ્રેમ પીંગર	૨-૦
વનવાસિની	૨-૮
ભામિની કે ભંરવી	૨-૮
કુંજ કીશોરી	૨-૮
સુરતીલાલ	૨-૦
મહાકાળીની મુર્તિ	૪-૦
પીશાય મંદિર ભા. ૧-૨	૬-૮

કાળરાત્રીનું ખુનીખંજર	
ભા. ૧-૨ ૧-૦	
રજુધેલા રજપૂતો ભા. ૧-૨ ૧-૦	
રાજપૂતોની રંગમૂર્તિ	૩-૪
સિરાજ દોલા	૩-૮
રામ રામકૃષ્ણ	૩-૪
વેર વસુલ ભા-૧-થી-૪ ૧૨ ૦	
દક્ષિણનો વાવ	૩-૦
ચમત્કારી ગુફા ભા-૧-૨ ૧-૦	
સૌદ્ય જવાળા ભા-૧-૨ ૩-૮	
ચમત્કારી ખૂન	૨-૦
આગ્રાનો ખજાનો	૨-૦

શેર લોક હોત્તના શાહસ કર્મો ૨-૦

શ્રી ઉપયોગી

સતીમંડળ ભા-૧-૨ ૭-૦	
પતી વ્રના સતીઓ	૩-૮
નવનારી	૨-૮
સુંદરી સૌભાગ્ય સર્વસ્વસચીત ૨-૦	
એ સિવાય તમામ નવલકથાઓ	
મળે છે.	

પારસી સંસારી નવલકથાઓ.

પાક શાન્ત	૩-૦
દુઃખી દાદીયા	૭-૦
આઈતાપર કાષ્ઠ	૭-૦

ગુલવાડીનું ગુલામ	૫-૦
ગુલીસ્તાનનું ગુલ	૫-૦
માફી ચવિત્રી	૪-૦
ખોસ્તાનનું બુલબુલ	૫-૦
મુશકીલ આશાન	૫-૦
સોનારણ્ય	૫-૦
કરને બે	૨-૮
બુલબુલામરી	૨-૮
અકકલના સમુદર	૨-૮
ગોર વિલાયત	૫-૦
ખેમાન સંગ્રહ	૫-૦

ટાણુ સરશ વારીઆનો પીલું.

કે પટેલનો પીલું	૫-૦
સમરકંદનો શાહમદો	૨ ૦
દાદીશેઠનો દીકરો	૩-૦
હાજીઆખાના સાહસકર્મો	૩-૦
અફઝ હિડાવગીર ભા. ૧ ૨. ૪-૦	
રમુજ ફકરાસંગ્રહ	૨-૮

એ સિવાય હિંદી, સંસ્કૃત અને શાળાપયોગી પુસ્તકો પણ મળે છે એક વખત ઓડર આપી ખાત્રી કરવા લલામણુ છે.
મળવાનું ટેકાણું

“ ગુજરાતી ” સાહિત્ય મંદિર.

સલામતપુરા મુરત.

અતિ લોકપ્રિય

“ગુજરાતી” ગાયનમાળા

ભાગ ૧ થી ૫ દરેકના છ આના

પાંચે ભાગ સાથે રૂપીઓ સવા પે રટેજ જીવું.

તમે એ-પાંચ નાટકોના સાગ ગાયનો જોઈ દરેક વખતે ગાયનની ચોપડીઓ ખરીદી તમારા પૈસા નાટકના અગાડતા હશે. પણ આ ગાયનમાળાની દરેક ભાગની એક પ્રત ખરીદી હોય તો તમારા તેવી લેખાગુ ચોપડીઓમા “૫-૫૬ થતાં તમારા પૈસા અચી જાગ છે કારણ કે “ગુજરાતી ગાયનમાળા” ની કોઈ ભાગની કોઈ પણ આવૃત્તીમા બીજકુત સંધારો વધારો કરવામાં આતોજ નથી એક વખત ખરીદી સંપ્રદ કરવાથી દરેક ભાગમાં જીદા જીદા ગાયનોજ તમને મળશે અને તમારો ખોટો વ્યય થતો અચી જશે માટે ખરીદી કરો તો “ગુજરાતી ગાયનમાળા” જ ખરીદો.

લખો:—

“ ગુજરાતી ” સાહિત્ય મંદિર.

સજાબતપુરા સુરત.

દરેક જાનના પુસ્તકો મળે છે. સુગીપત્ર માટે

અડધા આનાની ફીકીટ ખીડા.

ભાલ દાવો

અજ્ઞાન કેરી આગગાડી આખ મીચી હોડશે.
કમ હિફ કેરા આળા ધુંદી જીવન હોરી તોડશે.

૧૧ માટ ગુઓ લાલ 'વે

